

*le chiese vuote* (1929), *Echi del labirinto* (1931), *Il canto quotidiano* (1933), te romani i proze: *L'esilio* (1906), *L'ellissi e la spirale* (1915), *La luminaria azzurra* (1918), *Cavalcata delle vertigini* (1924), *Gigi di purità* (1927), *Beatitudini* (1933), *Avventure dei meridiani e dei paralleli* (1934), *Nostra signora degli abissi* (1935). M. D-ić.



GRB BUŽANA

u istom mjestu. Početne nauke i šest razreda gimnazije svršio je Herman u Varaždinu, a filozofiju i pravo u Zagrebu i Bratislavi. G. 1824 ulazi u županijsku službu, a 1830 postaje veliki bilježnik zagrebačke županije. G. 1832 bude biran poslanikom u zajednički ugarsko-hrvatski sabor, a 13. V. 1835 postade drugi podžupan zagrebačke županije. Baš u to doba razmahao se hrvatski narodni preporod, kojemu je B. bio jedan od glavnih zagovornika u Zagrebu. U svibnju 1839 opet je izabran u zajednički sabor. Dne 8. VI. 1841 imenovan je prisjednikom



HERMAN BUŽAN

banskoga stola u Zagrebu. Ni tada ne prestaje njegov rodoljubni rad. U svibnju 1843 bude ponovno izabran za poslanika na zajedničkom saboru. Na tom je saboru 18. IX. 1844 na sjednici velikaške kuće pobio sve prigovore Mađara uperene protiv hrvatskoga narodnog preporoda. Usto je ustvrdio, da su vrlo slabe optužbe protiv »Iliraca«, u kojima se predbacuje, da su oni sijali razdor govorima, pjesmama i knjigama protiv Ugarske. Predbacio je Mađarima, da su njihove županije i sabor mnogo više uradili protiv Hrvata u tom smislu i izazvali ih na otpor. Tim govorom stekao je Bužan veliku obljubljenost diljem Hrvatske. Stoga je hrvatski sabor 30. IX. 1844 zahvalio njemu, Klobučariću, Ožegoviću i Kulmeru, što su ustali na obranu hrvatskih prava. 22. XI. 1845 nakon smrti svoga oca postade predsjednikom sudbenog stola. G. 1846 bio je određen za povjerenika prigodom obnove gradskog poglavarstva u Varaždinu. 24. II. 1847 postade dvorski savjetnik, a u drugoj polovini listopada bude izabran za poslanika u velikašku kuću zajedničkog sabora. Odatle je slao sedmične izvještaje križevačkoj županiji. Ali ta je njegova misija ostala bez ikakva uspjeha, jer je u Ugarskoj ubrzo došlo do revolucije. G. 1848 imenovan je predsjednikom odbora za ukinuće urbarskih daća. On je 4. VII. iste godine na hrvatskom saboru prvi u svom oduševljenju na poziv Jelačićev dao za hrvatsku vojsku 300 forinti i zamolio ostale rodoljube, da ga u tom slijede. Tako se skupilo do 60.000 forinti. U kolovozu Jelačić je Bužana s Bunjevcom poslao za civilnog povjerenika na Rijeku, gdje je energično uvao red. 2. IX. postaje B. predsjednik odbora za izradbu političke i pravoslovne terminologije. Kada je uveden apsolutizam u monarhiji, bude B. imenovan savjetnikom vrhovnog kasacionog suda u Beču, te je na tom položaju ostao preko jedanaest i po godina. Čim je listopadskom diplomom 1860 povraćen narodima ustav, B. je bio pozvan uz ostale hrvatske odličnike na bansku konferenciju, koja se sastala 26. XI. i zaključila, da se kralju pošalje deputacija, koja će mu podastrijeti želje hrvatskog naroda. 6. VI. 1862 bio je B. na vlastitu molbu umirovljen i odlikovan barunatom. Otada je živio povučeno na svom imanju Črešnjevcu, gdje je umro od kapi u 63. godini,

a sahranjen je na svom dobru Kozinščaku u grobnici kraj crkve sv. Martina.

LIT.: M. Grlović, *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća*, I., Zagreb 1898—1900; R. Horvat, *Najnovije doba hrvatske povijesti*, Zagreb 1906.

2. Ivan, djed Hermanov, † Zagreb 5. IV. 1767. Bio je najprije asesor banskoga stola, a od 1749 kraljevski savjetnik. G. 1750 izabra ga hrvatski sabor za sabirača poreza (exactor regni). Kada je 13. IV. 1761 umro podban Adam Najšić, izabrao je ban Franjo grof Nadasy po pokojnikovoj želji na njegovo mjesto Bužana. 7. IV. 1767 sahranjen je svečano kod klarisa, i tom prilikom kanonik Krčelić, koji ga je par puta nemilice napao u svojim memoarima, održa posmrtni pohvalni govor, tiskan pod naslovom: »Najvredneše stalnosti pelda poglaviti i prečasni gospon, gospon Januš Bužan i t. d. po prodeke poglavitoga gosp. Baltazira Adama Krčelića i t. d.« August Šenoa prikazao je Bužana u »Diogenesu« prema Krčelićevim »Annuama«.

LIT.: T. Smitčklas, *Balthasari Adami Kercselich annuae 1748—1767*, S. A. Scriptorum IV., MHSM XXXI., Zagreb 1901.

JOSO BUŽAN  
Autoportret sa suprugom

Zbog usavršavanja zaputio se iza toga u Beč, München i Berlin, a zatim u Milan, Firencu i Rim. Vrativši se iz Italije nastanio se stalno u Zagrebu.

Svojim je slikama izazvao zanimanje hrvatske javnosti, jer se upravo tada počeo pod utjecajem hrvatskoga seljačkog pokreta buditi smisao za upoznavanje hrvatskoga narodnog života. B-ovi su radovi iz hrvatskog narodnog života dvovrsni: u jednim se osjeća ruka umjetnika (*Stara Šestinčanka*, Strossmayerova galerija; *Barica iz Mikulića*; *Šestinčanka kao prodavačica cvijeća*; *Dedek i bakica iz Gračana*, Strossmayerova galerija; *Povratak Šestinčanki preko Ksavera*; *Šestinske pralje*; *Draganičanka uz plug*, sada u Americi; te njegove *Čiganke*, i to prva njegova slika toga genrea, dok mu druge kompozicije, također folklornog sadržaja, nisu slikarski proživljene. To osobito vrijedi za kompozicije velikog formata. Uporedo sa slikama iz hrvatskog naroda i ciganskoga svijeta B. se bavio i portretima, u kojima je vrlo dobro pogođena sličnost, te imaju izgled fotografije načinjene uljenim bojama. Kad je vidio i proučio Bukovčeve portrete i tehniku Bukovčeve



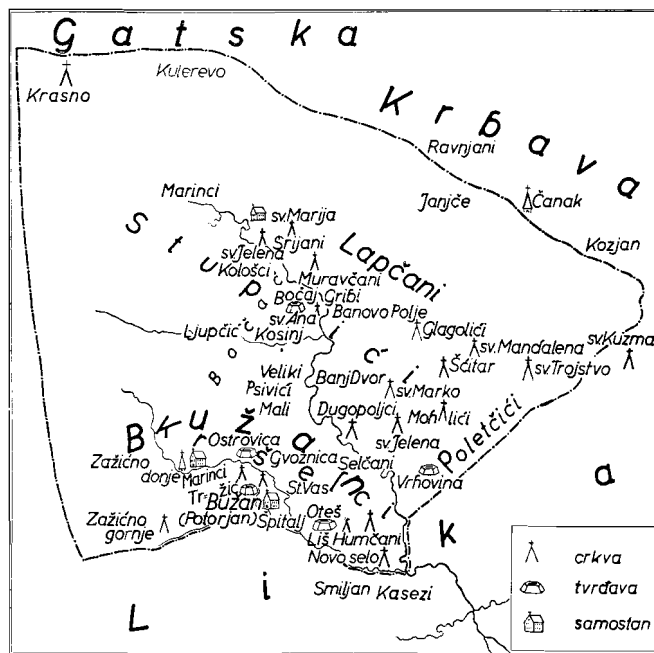
JOSO BUŽAN, Seljaci izlaze iz crkve

umjetnosti, poprimio je u koncipiranju portretiranih lica kao i u baratanju bojama vrlo mnogo od Bukovca, ali ga u snazi, karakterizaciji te crtanju nije mogao dostići. No i kraj tog nedostatka stvorio je B. nekoliko portreta, u koje je uz potpunu sličnost unio i umjetničku osjećajnost (*Rendić u ateljeru*, portreti Kosora, Trnskoga, Arnolda, Klaića, Nodila, autoportret, portret njegove supruge, mnogi ženski i djevojački portreti). Slikanjem krajolika bavio se jedino onda, kad je akvarelirao studije za svoje slike (*Pri okapanju*; *Kosidba*; *Povratak sa sajma*; *Pečenjari na sajmu*). Crtao je rado i kredom i ugljenom; među ovim se radovima nalaze slike trajne umjetničke vrijednosti. A. J. k.

BUŽANI, stara hrvatska župa, dolaze pod tim imenom zapisani već 1071 u povelji, kojom kralj Petar Krešimir podjeljuje rapskom biskupu »iupam Licekc, iupam Bučani et Bočachi«. Postojali su, prema tome, već za vladanja kraljeva hrvatske narodne loze, a oko njih su u to vrijeme bile, osim Ličke, i župe Gatska, Senjska, Vinodolska i Krbavska. Konstantin Porfirogenet ne navodi ih, dođuše, u svojem opisu Hrvatske, te su u 10. st. po svojoj prilici bili sastavni dio velike Ličke župe, koja ih je i poslije jednim svojim krakom potpuno opkoljavala. Posebna župa postali su B., sudeći po tome, istom u toku 10. st. Održali su se u tom značenju sve do dolaska Turaka, koji su njihovo zemljište bili sasvim osvojili. Granice B-â poznate su već iz ranih naših listina. Prema Lici međa im je bio potok Hotešica, prema Senjskoj župi i Podgorju sljeme Velebita, na sjeveru Krasno i Kuterevo pripadali su još njima, a daljna je granica tekla visokim kosama iznad potoka Gatske te je, udarajući između Janjča i Ravnjana, u svojem istočnom dijelu potpuno odgovarala današnjoj međi između perušićkoga i korenčićkoga kotara. Zapravo je to stara granica između Bužana i Krbave, koju su i Turci prihvatili i održali i koja se onda očuvala u svim pojedinostima do danas. Tako i perušićki kotar i stare graničarske kumpanije odgovaraju opsegu starih B-â, samo su iz toga područja ispali Krasno i Kuterevo, koji su ležali u skrajnom sjevernom dijelu.

B. su u cijelo vrijeme svoga opstajanja dijeljeni u dva okružja, u jedno osnovno, i drugo, koje se zvalo Boča, a nalazilo se oko istoimene tvrđave kraj ušća Bakovca u Liku. Nema sumnje, da je Boča u starijem razdoblju bio poseban dio velike Ličke župe, pa kada su osnovani B. kao župska jedinica, Bočač je uvršten u njih, ali su i uprava i predaja održale dugo njegovu stanovitu samostalnost, koja se gubila sve to više u daljnim stoljećima.

Plemenski ustroj stare župe predstavljala su u B-ima tri plemena: Poletčići, Stupčići i Kršelci. Od njih su Poletčići pripadali potpuno povlaštenom plemstvu, koje je sačinjavalo poznatih dvanaest hrvatskih plemena, a Stupčići i Kršelci izišli su iz jobagionske postrojbe župskoga grada, Poletčići su inače u svojoj osnovi bili veliki posjednici s mnogobrojnim članstvom u Lučkoj župi i u Sidragi, te su ondande došli u Bužane kao i Mogorovići u Liku, a Lapčani u Lapac kao visoko povlašteni članovi plemstva. Polovinom 13. st. dobili su nešto posjeda u B-ma i neki Gusići iz plemena Lapčana, koji su se do dolaska Turaka razvriježili u desetak obitelji, a i inače su ih uvažavali u župi. Kasnije su manji posjednici na tom zemljištu postali i članovi plemena Kolućića, koji su se u Bužane doselili iz Pseta. Iz te župe bili su i plemeni Perušići, po kojima je posjed Vrhovina stekao s vremenom ime Perušić. Oko 1420 stekli su prostrane posjede i županstvo u B-ma Frankopani, i oni su postali razmjerno najveći posjednici na tom području. Središte župe B-â bilo je u gradu Bužanu, koji se zvao i Potorjan; nalazio se na onom humu na zemljištu današnjega sela Aleksinice, koji leži između Oteša i Ostrovca. Ta župska tvrđava mora da je bila sagrađena još u 9. ili 10. st., jer je već u 15. st. napuštena kao stara i neupotrebljiva. Sudeći po njenoj drugom imenu Potorjan bit će, da je bila podignuta ispod neke još starije utvrde, koja je imala oblik tornja. Oba imena, Bužan i Potorjan, upotrebljavala su se za taj središnji župski grad još i u 15. st., ali je ono prvo svakako bilo starije, jer nosi u sebi ime župe. Podgrađe ispod tvrđave bilo se razvilo podno huma po nižem tlu, ali mu se glavni dio nalazio na mjestu središta današnje Aleksinice, gdje je bila izgrađena i podgradska crkva. Ona je po gradu nosila uvijek i svoje ime, pa kako je bila posvećena sv. Mariji, zvala se sv. Marija ili Marina buška. Samo podgrađe imalo je ime Tržić. U njemu je bio jasno sadržan značaj društvenoga položaja njegova stanovništva, koje su sačinjavali uglavnom trgovci i obrtnici. Kako se Tržić nalazio kraj upravnoga i sudska središta same župe, u kojem je bilo okupljeno potrebno činovništvo, u njemu su se u pravilu obdržavale skupštine i zasjedavali su rotni stolovi buškoga plemstva. Oni su u trgovačkom podgrađu imali za to skupljanje dovoljne prilike, ali je u tu svrhu kraj Tržića i u blizini župskoga grada bilo izgrađeno i veliko svratište, koje je po tadanjem nazivanju nosilo ime u latinskim spomenicima hospital, a u hrvatskim špitalj. Za svratište izričito navode, da se nahodi nasuprot župnoj crkvi sv. Marije buške, dakle u neposrednoj blizini podgrađu Tržiću. Ono je prema tome moglo izdašno poslužiti nesamo kod okupljanja plemstva, nego i za mnogobrojni svijet, koji je dolazio na velike sajmove u Tržić, ili je putujući na more ili od njega u Liku mogao u njemu prenoćiti. To je svratište bilo posvećeno sv. Mariji Magdaleni, te je u njem postojala i kapela s tom posvetom. Ona je imala i svoga posebnog kapelana. Patronatstvo nad svratištem imao je kralj, koji ga je u kasnijem toku 15. st. dao Frankonanima. Kao vrlo važnu društvenu ustanovu darivali su svratište bogatiji posjednici iz okoline dobrim susjednim imanjima; zapisano je već 1411, a spominju ga češće u 15. st. Tako su na tom položaju, kao starom središtu B-â, izgrađeni kao na jednom kupu: župski tvrđi grad, župsko trgovište, župska središnja crkva i najposlije župsko svratište. Još valja uzeti u obzir, da je tu u neposrednoj bli-



NASELJA BUŽANA

zini, u selu Gvoznici, današnjem Vagancu, stanovalo nekoliko obitelji plemena Kršelaca, u kojih je po nasljednom redu bilo u rukama župsko satništvo sa župskim i plemenskim pečatima. Prema svemu tome shvatljivo je, da su i redovnici sv. Pavla izabrali za gradnju svoga samostana zgodan položaj u Donjem Zažičnu, u neposrednom susjedstvu s Tržićem, jer je tako i samostan dobivao središnji župski značaj. Tržić je bio spojen dobrim putovima kroz Velebit s lukama na moru, osobito s Jablancem, Senjom i preko sv. Jurja s Bagom. Tržić je po tome bio i stovarište primorske robe, koja se iz njega upućivala u dalje kopnene krajeve. Kada su Turci zvaladali ovim zemljištem, Tržić je zadržao taj značaj, ali je u novim prilikama promijenio staro ime u novo tursko, u obliku Pazarište, koje je inače imalo isto značenje kao i prijašnje hrvatsko. To se novo ime održalo do danas.

S buškim županstvom Frankopani su od kralja stekli i grad Bužan (Potorjan), ali su ga oko 1450 zapustili sagrađivši sebi na središnjem župskom zemljištu dvije nove suvremene tvrđave, jednu na brdu Hotešu (danas Otešu), a drugu na Ostrovici. Kako su dvije loze Frankopana bile posjednice u B-ma, to je svaka iz svoga grada upravljala svojim dijelom župe. Ispod njih ubrzo su se razvila podgrađa, ali se od njih podigao do većega značenja jedino Hoteš, koji je od Tržića bio udaljeniji nego Ostrovica. U oba su podgrađa postojale i župne crkve. U to zemljište spadala su i dva velika naselja: Zažično Gornje i Donje; prvo je obuhvatalo područje današnje Kalinovače, a Zažično Donje nalazilo se potpuno na tlu sadašnjega Pazarišta Donjega. Oba su se mjesta sastojala od više skupina kuća i zaselaka, a župne su im crkve stajale u središtima. Oko 1490 sagrađili su posjednici u Zažičnu Donjem iz bratstva Draškovića na brdu Gračini iznad potoka najprije zavjetnu crkvu Bl. Djevice Marije, a onda i samostan za redovnike, koji će tu crkvu dvoriti. U samostan su pozvali pavline, kojih je u okolini bilo nekoliko konvenata. Ubrzo je taj pavlinski samostan u Zažičnu postao važna ustanova u B-ma, te su ga pojedini bogatiji posjednici iz te župe i iz Like darivali zemljama, šumama i drugim dohotcima. Samostan je doduše djelovao samo tridesetak godina, ali je ipak ostavio trajnu uspomenu u tome kraju. Ruševine su mu ostale sve do novijih vremena, a i toponomastika mu je održala spomen u imenu Kloštar, koje su primili i poslije turskoga gospodstva doseljeni Bunjevci. Za turskoga prodiranja pobjegli su iz njega pavlini u Novi, kamo su prenijeli i za ličku povijest dragocjene svoje listine. Zažično Donje i Ostrovica dopirali su prema sjeveru do šumovitih vrhova, a s druge strane gore počinjalo je već područje Bočača, od kojega su tu graničila sela Sorakin i Psivici.

U istočnom dijelu međurječja Otešice i Like bilo je još nekoliko naselja. Prije Turaka to je zemljište bilo puno šume i vlage i dovoljno plodno, da prebrani gušće stanovništvo. Tu je između Hoteša i Gvoznice ležalo veliko selo Stara Vas, a do nje uz Liku Selčani i Nedomišalj. U Staroj Vasi na mjestu današnjega sela Klanca stajala je po svojoj prilici crkva sa župom. Oko huma, koji se sada zove Veliki brijeg, razvila su se tri mjesta, koja su po tom humu dobila i ime: Humčani, Pothum i Zahumići. Od njih su Humčani bili najveći i zauzimali su zemljište sve do Otešice, na kojoj je to selo imalo mlinove. U Humčanima bila je i župa s crkvom sv. Uršule. Zapadno od njih, uz Otešicu prema Lišu, nalazilo se Novo Selo na mjestu današnjega Brezova Polja. U njegovu području bio je most, kojim se preko Otešice išlo u Liku. U Novom Selu stajala je i crkva sa župom, zabilježena 1512. Humčani i Novo Selo međašili su na Otešici s velikim ličkim naseljem Kasezima, koji su zauzimali zemljište od Novčice do Otešice; na njemu su danas Gospić, Smiljansko Polje i istočni dio Smiljana. Na cijelom tom području između Otešice, Like i Bočača, od Zahumića do Zažična Donjega, osnovno je plemićko naselje pripadalo plemenu Kršelaca, koji na drugim stranama Bužana i nisu imali posjeda. U spomenicima od 13. do 16. st. zapisano je oko pedeset prezimena na ovom zemljištu, a najmanje toliko ostalo je i nezabilježeno. Na svako od tih prezimena otpalo je poprečno po nekoliko kuća. Za Draškoviće, osnivače pavlinskoga samostana, znamo iz njihova popisa, da ih je oko 1400 bilo 18 kuća. Mnogobrojni su bili i Gvoznici, Selčani, Starovašani, Humčani i Novoseljani, te se može uzeti, da je Kršelaca na tom zemljištu bilo pred dolazak Turaka nekih 400 kuća. Osim toga plemenitog naselja bilo

je tu i nekoliko stotina domova kmetova, a i tri trgovišta: Tržić, Hočeš i Ostrovica, koja su imala posebno građansko stanovništvo. Tomu jakom naselju odgovarao je i broj župa, a i pavlinski samostan u Zazičnu imao je tu veliko polje djetlovanja.

Kao što je dobro bilo naseljeno to područje Kršelaca, tako je i Bočač, koji je zauzimao zemljište oko donjega dijela potoka Bakovca, imao gusto naselje s velikim mjestima Psivčićima, Kosinjem i Sorakinom i s manjim selima: Botucima, Bucima, Malom vsi, Hlotiljom vsi, Gorenjom vsi i Erdečom vsi. Bočač je prema tome i na svom malom hataru imao dvije župe, u Psivčićima sv. Marije i u Kosinju sv. Ane. Izvan Bočača oko potoka Bakovca i donje Like već je ležalo područje, koje je pripadalo osnovnim Bužanima. Osim oko potoka Like to je visoko planinsko tlo, na kojem je i prije Turaka, kao i sada, bilo rijetko naselje. Tu su posjednici bili uglavnom Frankopani, koji su veliku korist vukli iz starih, gustih šuma i mnogobrojne planinske divljači. Spomenici navode u zapadnom dijelu toga područja posjede Ljupčice, Koščicu, Tribljanje, Marinče, Kuterevo i Krasno. Od njih su Ljupčiči ležali u susjedstvu s Psivčićima, na položaju današnjega Bakovca i Ribnika, s jedne i s druge strane gornjega dijela potoka Bakovca. U njihovu hataru nađene su ruševine stare crkve s glagoljskim natpisima, u kojima se spominje Anž Frankopan, a koji su uzidani u današnju crkvu sv. Vida u Kosinjskom Bakovcu. Vidi se iz toga, da je u Ljupčičima stajala prije Turaka crkva, jamačno župna za onaj kraj. Na Ljupčice nastavlja se posjed Koščica, koji je opet graničio s Kuterevom. Prema tomč Koščica je obuhvatala današnje selo Goljak, a do nje su bili Tribljanji na položaju Rudinke i Strašnoga. Tako su ta sela bila povezana s Krasnim i s Kuterevom, koji su činili na toj strani i granicu Bužana. Selo Marinci češće se navodi u poznatim spomenicima; zna se, da je ležalo istočno od Koščice, na zemljištu oko ponora Like. Tu su na visokom humu ruševine stare crkve toga sela, koja je svakako bila posvećena sv. Mariji. U Marincima su uz Frankopane bili posjednici i drugi plemići, i to iz plemena Stupića. Zapisana su njihova 22 prezimena, što znači, da su imali nekoliko puta toliko kuća. Na ostalim navedenim posjedima bilo je samo kmetstvo naselje, koje je uglavnom pripadalo Frankopanima.

Nešto istočnije od Marinaca, između današnjih sela Otoka i Donjega Kosinja, postojao je prije Turaka još jedan pavlinski samostan u B-ma, o kojemu postoji zapis iz 1464. Po tom navodu imao je Martin Frankopan patronatstvo nad crkvom Bl. Djev., koja se zvala opatijska. Ruševine toga samostana spominje i biskup Sebastijan Glavinčić u svom opisu Like iz 1696. I danas se taj položaj zove »Kloštar«, u čemu je najbolji dokaz, da je samostan postojao na tom mjestu. Nalazio se prema tome na visokom humu, na kojem je kasnije izgrađena crkva sv. Petra, za koju se zna, da je podignuta od ostataka stare crkve. Sudeći po 1464 godini taj su samostan pavlini sagradili mnogo prije nego Draškovići u Zazičnu. To je i najstarija ustanova te vrste u B-ma, koja je u svom kraju imala i veliko uljudbeno značenje. Spomenuti Glavinčić navodi, da su u Kosinju tiskani glagoljski brevijari, koji su još u njegovo vrijeme služili glagoljašima. Nema sumnje, da su taj posao obavljali učeni i vrijedni pavlini toga samostana, jer su pavlini i inače po tim našim krajevima čuvali glagoljsku predaju. Po tom pavlinskom samostanu, a pogotovu po toj tiskari izišao je Kosinji osobito na glas, te je stoga još koncem 17. st. Glavinčić mogao zabilježiti predaju, da je to mjesto prije Turaka bilo nadaleko poznato.

Na zemljištu u blizini samostana bilo je i inače jače naselje; spomenici su zapisali na njemu velika mjesta Sredane (Srijane) i Trzno i manja sela Kološće. Muravčiane i Dobrečane. Od njih su Sredani ležali na položaju današnjega Kosinja, u središtu toga kraja donje Like, po čemu su i stekli ime. Trzno u našoj toponomastici znači zbornu mjesto, te je tako i nazvano po svom položaju u blizini samostana, na kojem je okolni svijet zborovao. U oba ta mjesta postojale su i crkve sa župama, u Sredanima sv. Marka, a u Trznu sv. Jelene. Crkvama su se ruševine dobro vidjele još u 19. st., sv. Marka na brdu Basarići, a sv. Jelene u današnjem Bastaškom Selu. Tako je u cijelom Bočaču i u njemu susjednom dijelu Bužana oko donje Like bilo sedam crkava sa toliko župa oko njih. Još je spomenuti Glavinčić zabilježio predaju, da se prije Turaka svijet na tom području molio Bogu u sedam crkava, što odgovara i istini. U Sredanima, Trznom i u navedenim malim selima živjelo je plemićko i kmetstvo naselje; oni prvi navode se u listinama u desetak prezimena. Pripadali su kao i svi drugi plemenići rodovi u Bočaču i oko donje Like plemenu Stupića. Iz ovoga su kraja i plemići Skalići, koji su kasnije u hrvatskoj javnosti izišli na glas.

Uz ovo naselje veže se s istočne strane zemljište, koje se ispod Obliaja proteže uz Liku i zadržava mala polja, prikladna za obradu i nastanjivanje. Prema doturskim listinama tu se nalazilo nekoliko većih mjesta i manjih sela, povezanih s jedne strane sa Sredanima, a s druge s naseljem u polju oko današnjega Perušića. Spomenici navode tu mjesta Gribe, Glagolice, Gomiljane, Vasu, Radoslavlju Vas, Tihotinu Vas, Banj Dvor, Banje (Banovo) Polje i Ban Stol. Banjem Dvoru zna se točan položaj: to je mjesto sa župnom crkvom ležalo na području današnjega sela Mlake, a do njega su se nalazili i posjedi Banje Polje i Ban Stol. Još je tu sredinom 19. st. zemljopisac Frane Frass vidio ruševine velikih zgrada, za koje se može pretpostaviti, da su nekad bile banski dvori: po svoj prilici u vremenu od 12. st., te su ih onda kasniji posjednici Krbavski preuredili za svoje stanovanje. Od tih mjesta Banske Polje jamačno je bilo na položaju sadašnjega sela Poljana, koje se upravo nalazi ispod brda Mlakeve grede, na kojoj su te velike zgrade bile izgrađene. Selo Gribi ležali su svakako ondje, gdje je danas selo Krš, jer obie te riječi znače isto. Sva ostala sela navode doturske listine u neposrednoj blizini Griba osim Glagolice, koji su bili povezani s naseljem u Perušićkom polju. Kako su Gomiljani od tih sela bili najveći, oni su valjda zauzimali područje današnjih Vukelića, a Vasca, Radoslavlja Vas i Tihotina Vas nalazila su se do njih. Prema tome Glagolici su ležali na onom velikom polju, koje danas obuhvata selo Studenci: tu su se oni mogli povoljno razvijati, te su imali i crkvu sa župom. Na tom zemljištu plemićki je naselje pripadalo plemenu Stupića, ali je bilo zastupano i veliko pleme Lapčana s desetak obitelji. Veliki su posjednici bili u tom kraju i pojedini članovi plemena Gusića, pogotovu Krbavski, kojima su pripadali Banje Polje i Banj Stol s velikim hatarom. Gusići su ovamo sredinom 13. st. i doveli Lapčane, koji su se onda razvrijedili u povoljnim prilikama; njihovi su posjedi bili u Gomiljanima, Vasci i Radoslavljoi Vas.

Razmjerno vrlo dobro bilo je u B-ma naseljeno cijelo ono plodno polje, koje se nalazi istočno od potoka Like do vrhova oko stare župske granice. Na tom zemljištu postoje i danas ruševine ili predaja o devet starih crkava, a vjerojatno je, da ih je bilo i više u tom jakom naselju. Tragove mnogih starih crkava u tom kraju spominje i biskup

Glavinčić. Veliku crkvu u Mohličima, koji su ležali na položaju današnjih Kvarata, zapisale su listine i prije Turaka. Po svemu tome zna se, da su crkve u dotursko vrijeme stajale na mjestu sadašnjega Kaluderovca, Maloga Polja (sv. Jelene), na Klisi kraj Perušića, sv. Marka, sv. Vida u Štituru, sv. Marije Magdalene, sjeveroistočno od Štitara, u Konjskom Brdu kraj Lipove Glavice i sv. Trojstva ondje, gdje je i danas crkva te posvete, nešto istočnije od Konjskoga Brda. Vjerojatno je, da su crkve postojale i na Janjču i u Gostovači. Prema broju crkava bilo je i toliko velikih naselja, a pokraj njih i poveći broj manjih sela. Doturski spomenici navode na tom zemljištu: Vrhovinu, Mohličice, Štitare, Zalužane, Dugopoljce, Mazalce, Dubovik, Baliće, Rali, Maholce, Podstjenjane, Nevariče, Rotču Vas, Čelopecke, Kučane, Tri Vsi i Sokolce. Nekima od tih sela znamo siguran položaj, a drugima ga možemo odrediti približno. Vrhovina je današnji Perušić. U njoj su Frankopani sagradili jaku tvrđavu, a oko 1490 darovao je i tvrđavu i posjed oko nje Anž Frankopan braći Perušićima, koji su bili podrijetlom iz Pseta. Po njima je Vrhovina ubrzo dobila svoje novo ime, koj se do danas održalo. Prema tome je i stara crkva na Klisi pripadala staroj Vrhovini. Štitar je i sada naziv gradine nekoliko km sjeverno od Perušića. Mohličići, o kojima ima nekoliko listina iz 15. i 16. st., uvijek se navode kao susjedno mjesto Štituru. Kako su u Kvartama postojale ruševine velike crkve i prostrane zgrade s mozaikom i dugim vodovodnim cijevima, jasno je, da su se prije Turaka na tom položaju nahodili stari Mohličići, za koje znamo, da su bili veliko mjesto, u kojem je stanovao i svoje dvore imao vikar buški. Ostaci spomenute velike zgrade jamačno su bile ruševine tih vikarovih dvora. U Mohličićima bilo je i veliko spremište hrane, izgrađeno u obliku visokoga tornja, koji je nekoliko spratova imao i pod zemljom. Tu je stajala i mjera za dijeljenje žita, nazivana kvarta, po kojoj je novo selo pod Turcima i nazvano. Dugopoljci su jamačno ležali na mjestu današnjega Kaluderovca, jer oblik toga zemljišta odgovara imenu naselja. Prema tome je i Rotča Vas sadanje Malo Polje. Velika su sela bila i Dubovik, Mazalci, Maholci i Zalužani; ta su četiri naselja zauzimala područja današnjih sela Klenovca, Mezinovca, Svetoga Marka i onaj dio oko Kasumovića. Po cijelom su tom zemljištu živjeli članovi plemena Stupića u mnogobrojnim kućama; samo po zapisima znamo ih oko stotinu prezimena s nekoliko stotina kuća. Stupićima su pripadala i velika sela Balići i Rali i dva manja zaselka Podstjenjani i Nevariči; ona su ležala oko Mohličića i Štitara. Iz njih poznajemo dvadesetak prezimena.

Osim Stupića u ovom su kraju stanovali i članovi glasovitoga plemena Poletčića. Njihova su bila četiri sela: Čelopec, Kučani, Sokolci i Tri Vsi. Kako se spominju kao prvi susjedi ličkih plemena uz Vrhovinu i Perušića grad, vidi se, da se njihovo naselje nalazilo uz jugoistočnu bušku granicu od Vrhovina do Lipove glavice zauzimajući područja današnjih mjesta Prvanaca, Bukovca, Konjskoga Brda i dijelom Perušića. Najveće su im naselje bili Čelopec, gdje im je stajala i župna crkva, po svoj prilici na Lipovoj glavici. Poletčići su živjeli na dobroj zemlji te su se mogli povoljno razvijati. U poznatim spomenicima zapisano ih je 17 prezimena, po čemu se vidi, da ih je u B-ma oko 1500 moglo biti osamdesetak domova.

U crkvenoj upravi B. su spadali pod biskupiju senjsku, u kojoj su sačinjavali poseban arhidakonat; zbog važnosti područja stajao mu je na čelu — isto kao i u Lici — vikar, s većom upravnom vlašću. U B-ma bio je razmjerno velik broj župa, što pokazuje, da je i naselje bilo mnogobrojno. Sva četiri plemena — Stupići, Kršćeli, Poletčići i Lapčani — mogli su zajedno imati oko 1200 domova, od toga Stupići nekih 700, Kršćeli 400, Poletčići 80, a Lapčani i nešto Kolunčići, koji su u B. doselili u 15. st., oko 20 domova. Tako je plemićkoga stanovništva pred provalu Turaka u punoj snazi moglo biti oko 6000 čeljadi. Kmetstvo naselje, koje je u toj župi bilo razmjerno dovoljno jako, ipak nije bilo toliko mnogobrojno, koliko plemensko, koje je velik dio zemlje samo obrađivalo. Stoga je kmetškoga stanovništva u župi bilo uglavnom na posjedima Frankopana, Krbavskih, jačih plemićkih imućnika i crkve. Broj im je mogao dosezati trećinu ili možda i polovinu plemićkoga. Kmetove u tom kraju nazivahu »kmeča djet« (od *kmeče diti*).

Kao i drugdje po sjeverozapadnijim hrvatskim krajevima govorene su riječi župa i županstvo i u B-ma u oblicima špan i španstvo. Mjesto tih izraza dolaze dakako i riječi knez i knežstvo, te se i zamjenik kneza ili župana zove potknežin. Očekivali bi prema visokom položaju plemena Poletčića u starijem razdoblju, da će iz njih biti uzimani župani, ali u spomenicima nema za to dokaza. Tu su čast imali visoki puzdanci kraljeva dvora, pod konac 14. i u početku 15. st. Krbavski, poslije jamačno Frankopani, a kasnije pojedini uvaženi članovi ratničkoga ustroja kao i u drugim susjednim župama. Domaća plemena davala su članove za rotni (porotni) stol plemenitih ljudi Buške župe; stolu je dakako predsjedao ili sam župan (špan, knez) ili njegov zamjenik. Iz sačuvanih listina točno se vidi, kolikim su brojem sudaca u rotnom stolu bila zastupana pojedina buška plemena. Kako je župa bila dobro naseljena, rotni je stol sastojao od četiri suca i od dva pristava. Stupići su uvijek davali u taj broj dva suca, a Kršćeli i Poletčići po jednoga. Mjesto Poletčića, a katkad i mjesto Kršelaca, davali su četvrtoga suca i Lapčani. Tako su i pristava davali Stupići uvijek jednoga, a ostala plemena drugoga. Značajno je za tadašnje društveno shvaćanje na tom hrvatskom zemljištu, da su u rotni stol plemenitih ljudi uzimali i u suce i u pristave i članove od »kmeče diti«; oni su dolazili na mjesto četvrtoga suca i drugoga pristava. Koliko se vidi iz sačuvanih listina, rotni je stol buški uvijek držan u Tržiću, a »navadnik« mu je dan bio prvi ponedjeljak u mjesecu.

Za turskoga prodiranja Buška je župa gotovo sasvim opustjela. Ne može se dokazati, da su je Turci u većoj mjeri porobili i opljenu, nego je narod od 1522—1527 ostavio svoje domove i preselio u tada sigurnije krajeve sjeverno od Kupe, a osobito u zapadnu Madžarsku, Austriju, Štajersku i Kranjsku. Pod Turcima održalo se samo nešto starosiedilaca katolika u Perušiću, a stanoviti je broj starinaca prešao na islam i unišao u muslimansko tvrđavno naselje u Perušiću i drugim okolnim tvrđim gradovima, te je dijelom kasnije i sudbinu toga stanovništva. Kako je za to tursko vrijeme područje stare Buške župe u većem dijelu bilo nenaseljeno, jer se nalazilo na samoj granici turskoga carstva, to je i stara toponomastika toga zemljišta gotovo sasvim propala. Iz nje je sačuvano samo nešto grade, i to najkrupnije.

LIT.: I. Kukuljević, *Acta croatica*, I., Zagreb 1863; Đ. Šurmin, *Hrv. spomenici*, I., Zagreb 1898; Dipl. zbornik, III.—XV., Zagreb; L. Thallóczy i S. Barabás, *Cod. dipl. comitum de Frangepanis*, I. i II., Budimpešta 1910 i 1913; R. Lopašić, *Spom. hrv. Kraljine*, III., Zagreb 1889; Farlati, *Illyricum sacrum*, IV.; V. Klaić, *Grada za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku*, Vjes. HAD, IV., 1902; E. Laszowski, *Stari lički gradovi*, Zagreb 1941.



(Foto V. Živić)

## BUŽIM

BUŽIM, 1. selo kotara Bos. Krupa u velikoj župi Krbava i Psat, na obronku gorske kose ispod istoimenoga starog hrvatskog grada (vis. 325 m). Ima 720 stan. muslimana (1931) i drvenu džamiju, kojoj je preko sto godina. Za tursko doba bijaše B. znatno trgovačko mjesto, poznato sa sajmovi žitom i stokom. U srednjem vijeku poznat je bužimski kraj pod imenom Čava s kat. župom sv. Klimentija (1334) kao plemenita općina s gradom Čavnikom na brdu blizu potoka Čave, a prema Dobrom Selu. G. 1339 darova kralj Ljudevit Čavu Grguru Galesu, a 1403 spominje se tu Grgur Ivaniš Čavski, čiji je sin založio 1425 svoju baštinu u Čavi i Bužimu sinovima Nikole, kneza Blagajskog. G. 1429 pada Bužim u ruke knezova celjskih (pod imenom Wutschin), a 1456 dobiva ga Dora Blagajska, žena Martina Frankopana, kao zalog za neke druge gradove svoga prvog muža, koji ih bijaše ustupio kralju Ladislavu. Kralj Matija daruje dva puta Bužim; prvi put 1464 knezu Martinu Frankopanu uz neke druge gradove, a po njegovoj smrti 1479 plemiću Jurju Mikuličiću, koji ga je — kako to svjedoči glagoljski natpis (čuva se u zagrebačkom arheološkom muzeju) — saziđao uz temelja. Po smrti Jurja Mikuličića, kojega — kako piše stara listina — »Hrvati za nenavist hercegom Ivanišem pogubiše«, dobije njegovu baštinu Ivan Keglević 1495. Za Petra Keglevića zavladaše 1521 Bužimom turski zarobljenici, ali ga oslobodi ban Ivan Karlović. Petar Keglević započe u bužimskom kraju i rudarenjem 1525, a tih godina spominje se ondje i kovnica novca. G. 1564 osvaja Mustafa beg Sokolović Cazin i Bužim. General Lenković preotimlje ga, ali 1576 pada konačno u ruke Turaka.

LIT.: R. Lopašić, *Bihac i Bihacka Krajina*, Zagreb 1890; V. Živić, *Na pragu hrvatskog Orijenta*, Zagreb 1939.

2. Selo kotara gospićkoga u velikoj župi Gacka i Lika. U njemu je pučka škola i katolička župa. Kraj sela na visoku brdu ruševine su grada Bužima, postojbina Jelačića. Po tom se gradu prozvaše Jelačići »Bužimski«. V. Ž.



GRČKI NOVCI GRADA BYBLOSA

BYBLOS, fenički lučki grad sjeverno od Beryta, na mjestu današnjega naselja Debeil, u kojem je nazivu sačuvana uspomena na najstarije feničko ime grada Gibel (hebrejski Gebal), što znači »brijeg«. Od toga je nastalo i grčko *Bύβλος* (i *Βίβλος*, lat. Biblus). U egipatskim ispravama spominje se počevši od sredine trećega tisućljeća pr. Kr. Jedno je vrijeme bio podložan Egiptu, zatim Hetitima, pa opet Egiptu. Iz toga su se vremena sačuvali najstariji natpisi pisani feničkim alfabetom. U 11. st. dolazi pod Asiriju; otada pada njegova važnost. B. je bio i važno središte trgovine papirom, pa je i grčki naziv *βύβλος* za papir, i kasnije za

knjigu, nastao od imena grada. Radi luke i važnog brodogradilišta u B-u nazivale su se i teške teretne lađe po imenu grada. U njem je bio i hram velike feničke božice, zvane kasnije Magna mater; kip božice stajao je na svom mjestu još u 13. st. pos. Kr. U helenističko doba grad je nanovo osnovan i upravljan od autonomnih kraljeva (*basileis*); zadnji, Kinyras, ubijen je po nalogu Pompejevu. B. kuje i svoje novce u grčko doba i u doba rimskoga carstva. Ruševine grada istražio je g. 1861 Renan, a sustavna je iskapanja od 1921 izvodio Montet i našao među ostalim ostatke dvaju velikih hramova. V. H.

BYDGOSZCZ → Bromberg.

BYNG, 1. George, Viscount Torrington (poznat pod jednim i drugim imenom), \* Wrotham (Kent) 27. I. 1663, † London 17. I. 1733, engleski admiral. Stupio u mornaricu 1678, kao zapovjednik broda »Nassau« sudjelovao u bitki kod Vigoa (1702), zatim u sastavu mornarice u Sredozemlju sudjelovao kod zauzeća Gibraltara (1704). Imenovan admiralom 1710 porazio španjolsku mornaricu kod rta Passara (1718). Vratio se u Englesku 1721, imenovan viscountom 1725, a prvim lordom admiralliteta 1727. U.

2. John, \* 1704, † 1757, engleski admiral, glavni zapovjednik sredozemne flote od 1747 do 1756. Dok je bio na čelu brodovima u Gibraltaru, zaplijenila je engleska flota veći broj francuskih brodova. Francuzi su zatražili povratak ovih brodova i uzeli negativan engleski odgovor za povod rata te navale na Menorcu 17. IV. 1756. B. isplovi sa svojim brodovima iz Gibraltara, započne pred Menorcom pomorsku bitku s Francuzima, ali je ne dokrajči, nego se prije konačne odluke povuče opet u Gibraltar. Francuzi navale opet na Menorcu, koju su Englezi dobro branili, iskrcavaju svoje čete i zaposjednu otok 20. V. 1756. Pad ove važne engleske točke vrlo je uznemirio englesku javnost, tako da je ministar Pitt bio prinuđen staviti Bynga pred ratni sud, koji ga je osudio na smrt. Osuda je izvršena u Portsmouthu na linijskom brodu »Monarc« strijeljanjem 14. III. 1757. Ar. P.

3. Julian Hedworth George, \* Thorpe-le-Soken 11. IX. 1862, † Thorpe Hall (Essex) 1935. Stupio u vojsku u Indiji (1883), sudjelovao u burskom ratu, zapovijedao okupacionim zborom u Egiptu (1912); za vrijeme prvoga svjetskog rata zapovijedao konjaničkom divizionom, kasnije zborom u Francuskoj, pa IX. vojnim zborom kod Dardanela, ponovno na zapadnom ratištu kanadskim vojnim zborom; odlikovao se kod Vimya (9. IV. 1917); u lipnju 1917 zapovjednik III. armeje, pripremio napadaj tankova kod Cambria. U listopadu 1919 dobio barunat; bio generalni guverner Kanade (1921—1926), zatim imenovan viscountom. U.

BYNKERSHOEK, Cornelis, van, \* Middelburg 29. V. 1673, † Haag 16. IV. 1743, nizozemski pravnik. Bio je isprva odvjetnik, od 1703 član, a od 1724 predsjednik velikog suda u Haagu. Jedan je od velikih učitelja tadašnje glasovite nizozemske pravne škole. Uživao je osobit ugled u pravnoj znanosti, a neumrlo je ime stekao djelima iz međunarodnog prava, koja su još dugo po njegovoj smrti nanovo izdavana i mnogo prevedena, te se po njima B. ubraja među klasike međunarodnog prava.

U međunarodnom pravu zastupao je pozitivistički smjer naučavajući, da se pravo temelji na razumu i običaju. Zato se mnoge njegove zasluge približavaju stvarnosti te su i do danas zadržale svoju vrijednost. Tako je na pr. postavio pravilo, da širinu obalnog mora određuje doseg topovskog metka, a to se prema tehničkim mogućnostima 18. st. ustalilo na 3 morske milje. Također je učio, da za stjecanje vrhovništva treba i stvarno vršenje vlasti. Prvi je teoretičar prava neutralnosti, a i u drugim granama njegovo je naučavanje mnogo pridonijelo daljoj njihovoj izgradnji. Glavnija su mu djela: *De dominio maris* (1703), *Observationes juris romani* (1710), *De foro legatorum* (1721), *Quaestiones juris publici* (1737) i *Quaestiones juris privati* (1750). *De dominio maris* i *Quaestiones juris publici* izdala je Carnegieva zaklada u uzornim izdanjima, New York 1923 i 1930. J. A.

BYRD, 1. Richard Evelyn, \* 1888, američki mornarički časnik, istraživač Arktika i Antarktika, koji je za svoje istraživačke zasluge dobio čin admirala. G. 1926 letio je avionom sa Spitzberga (Svallbarda) na sjeverni pol, a sljedeće godine preletio je Atlantski ocean. G. 1928—1930 poduzeo je ekspediciju u južno polarno područje. Brodom »City of New York« prevezena je u Antarktiku njegova pratnja i prtljaga (avioni, saonice, hrana, gorivo i aparati za istraživanje), a 28. XI. 1929 preletio je avionom preko južnog pola. G. 1933 do 1935 izveo je drugo antarktičko putovanje uz potporu američke vlade, različitih znanstvenih ustanova i privatnih osoba. U rujnu 1933 krenuo je na brodovima »Jacob Ruppert« i »Bear of Oakland« iz Bostonske luke sa 95 članova ekspedicije. Na brodovima su bila



RICHARD BYRD

grafska, prirodnoznanstvena, meteorološka, seizmološka, zemljomagnetska i geološka istraživanja. B. je poduzeo i treću ekspediciju u južne polarne krajeve, s koje se vratio 1940.

2. William, \* London 1542 ili 1543, † London 4. VII. 1623, engleski orguljaš i skladatelj. Bio je najprije pjevač, poslije orguljaš dvorske kapele. Sa svojim učiteljem Tallisonom dobio je patent za tiskanje muzikalija u Londonu. B. je veoma znatan engleski crkveni skladatelj, prozvali su ga čak engleskim Palestrinom; skladao je i mnoge madrigale, a bio je i vrlo uvaženi skladatelj vrijednih djela za glasovir (virginal). Njegovo je skladateljsko djelo opsežno: 5 svezaka *Cantiones sacrae*, gradualia, psalmi i druge crkvene popijevke za 3-glasne do 6-glasne zborove, više misa, *Miserere*, kanoni, glasovirska djela.

LIT.: F. H. Fellowes, *W. B.*, Oxford 1923; F. Howes, *W. B.* u zbirci *Masters of Music*, 1928.

BYRON, 1. George Gordon, \* London 22. I. 1788, † Missolonghi (Grčka) 19. IV. 1824, engleski pjesnik stare normanske loze. Sudbina mu je bila u krvi i odgoju. Nosio je teško breme nasljednog opterećenja. Otac, »mahitati Jack«, bio je razuzdan i nesavjestan čovjek, dok mu je mati bila neuravnotežena žena, kod koje su se mijenjali časovi velike nježnosti i bezrazložne okrutnosti prema sinu. Povijest B-ovih neposrednih predaka puna je strasti, nasilja i pustolovina. Prve godine života proveo je u Aberdeenu, gdje je pohađao osnovnu školu. Ranom odgoju u Škotskoj B. duguje ljubav prema planinama, poznavanje Biblije, osobito Staroga Zavjeta, i kalvinistička nagnuća. Od rođenja bio je hrom na jednu nogu. U desetoj godini naslijedi naslov lorda i obiteljski dvorac Newstead Abbey. G. 1799 ulazi u pripremnu školu u Dulwichu, gdje pohlepno čita engleske pjesnike. Zatim odlazi u srednju školu u Harrowu. Tu se ispoljava njegova burna narav, puna suprotnosti: čita klasike, povijest i životopise velikih ljudi, ali se u isto vrijeme ističe u plivanju i drugim sportovima, satima sanjari na groblju, a u školi je vođa svih pobuna i nestašluka. U šesnaestoj godini zavoli daleku rodicu Mary Ann Chaworth, koju kasnije spominje u mnogim pjesmama. Toj je ljubavi posvećena i poveća pjesma *The Dream* (1816), a o njoj pjeva i u *Childe Haroldu*. G. 1805 odlazi na sveučilište u Cambridge (Trinity College). G. 1807 izlazi njegova prva zbirka stihova *Hours of Idleness*, koju su dobro primili i općinstvo i kritika. Izuzetak je bio nepovoljan sud škotskog časopisa *Edinburgh Review*. To je ponukalo osjetljivog B-a, da napiše uspješnu satiru *English Bards and Scotch Reviewers* (1809), gdje se otkrio njegov dar za tu vrstu pjesništva, u kojoj je ostavio neke sastavke najtrajnije vrijednosti.

G. 1808 napustio je Cambridge i uselio se u povijesni dvorac Newstead. G. 1809 ulazi u gornji dom, gdje se ističe kao vrstan govornik. Iza toga polazi na dvogodišnje putovanje na Istok, koje je sasvim izmijenilo njegov duševni život i bilo od epohalnog značenja za političko i književno buđenje Evrope. Početkom srpnja 1809 kreće iz Engleske preko Lisabona, Gibraltara i Malte do zapadne obale Grčke; putuje na konju kroz Albaniju i u Tepeleniju posjećuje Alipašu, zatim krstari obalama Ambrackog zaliva i konačno dolazi kopnom u Atenu. Odatle polazi na izlete u Atiku, Sunij i Maraton. U proljeće 1810 putuje u Malu Aziju, posjećuje Troadu i ruševine Efeza, pliva preko Hellesponta i vraća se sredinom srpnja u Atenu, nakon dvomjesečnog boravka u Carigradu. Glavni događaji prve godine putovanja opisani su u prva dva pjevanja spjeva

*Childe Harold's Pilgrimage* (1812). U jesen 1810 boravio je na Peloponezu i u Patrasu, dok se u studenom nije smirio u franjevačkom samostanu u Ateni, gdje uči novogrčki, piše bilješke drugom pjevanju *Childe Harolda*, sastavlja *Hints from Horace* (slobodan prepjev Horacijeva djela *De Arte Poetica*, objavljen 1831) i *The Curse of Minerva* (objavljeno 1815), gdje napada lorda Elgina, što je dao skinuti i odnijeti u Englesku metope i dio friza s Partenona.

U srpnju 1811 B. se vraća u London. Tu doznaje, da su za vrijeme njegova izbjivanja umrli mnogi njegovi prijatelji iz djetinjstva. Doskora mu umire i mati. Za sve te zgode piše niz elegija. Njegovo iskreno ispovijedanje osjećaja samoće i melankolije bilo je novost i pobudilo je zanimanje suvremenika. U to vrijeme B. sklapa prijateljstvo s Thomasom Mooreom, pjesnikom »Irskih melodija«, koji je u životopisu B-a ostavio vjeran, ali nešto idealiziran portret pjesnika. G. 1812 izlaze prva dva pjevanja *Childe Harolda* i B. preko noći postaje slavan. Postaje idol društva, osobito ženskoga. Uzbudljive ljubavne pustolovine remete njegov duševni mir. Redaju se ljubavnice jedna za drugom. Lady Frances Wedderburn Webster javlja se kao Ginevra u sonetima i kao Medora u *Gusaru* (*The Corsair*). Tokom 1813 objavljuje *The Waltz*, *The Giaour* i *The Bride of Abydos*. Te »turske priče« stekle su još veću popularnost negoli *Childe Harold*. Od djela *The Corsair*, koje je napisano u 12 dana, prodano je 10.000 primjeraka na dan objave (1. II. 1814).



LORD BYRON

Ljeti 1813 B. se nakon dugog vremena ponovno sastao s polusestrom Augustom, koju je iskreno volio. Utjecaj je te ljubavi na B-ovo stvaranje bio vrlo jak. Njoj je posvetio neke od svojih najboljih pjesama (*Stanzas to Augusta*, *Epistle to Augusta*, 1816), a odjeka B-ove privrženosti prema Augusti nalazimo u mnogim djelima, osobito u *Manfredu* i *Cainu*. G. 1814 izlazi nastavak *Gusara*, pjesnička pripovijest *Lara*, 1815 zbirka pjesama nadahnutih Starmom Zavjetom, *Hebrew Melodies*, a 1816 *The Siege of Corinth* i *Parisina*. Ovim »istočnjačkim« pjesničkim pripovijestima B. je proširio obzorje svojih suvremenika u Engleskoj upoznavši ih s dotad nepoznatim Istokom.

Međutim je B. u siječnju 1815 uzeo za ženu Annu Isabella Milbanke, koja mu je krajem iste godine rodila kćer Augustu Adu. Odmah u početku braka došlo je do nesuglasica, i već u siječnju 1816 Lady B. traži rastavu. Ova je rastava bila uzrok, da je B. u travnju 1816 zauvijek napustio Englesku.

Putujući kroz Nizozemsku i tokom Rajne B. dolazi u Švicarsku, gdje se sastaje sa Shelleyem i njegovom obitelji. U lipnju 1816 nastani se u susjedstvu Shelleyevih, na obali Ženevskog jezera. Tu su 1816—17 pod utjecajem prirodnih ljepota i Shelleyeve poezije nastali *The Prisoner of Chillon*, *Monody on the Death of S.*, drama *Manfred* i treće pjevanje *Childe Harolda*.

Ali ni tu B. ne nalazi mira. U listopadu 1816 odlazi u Mletke, gdje ostaje iduće tri godine, provodeći ih u raskalašenu životu. Izlet u Rim, u travnju 1817, urodio je četvrtim pjevanjem *Childe Harolda* (1818). Iste godine izlazi i satirična pripovijest iz mletačkoga života *Beppo*, a *Venetian Story* u metru »ottava rima«, koji je B. preuzeo od talijanskih burlesknih pjesnika. Pod utjecajem tih pjesnika, poimence L. Pulcija, F. Bernija, G. B. Castija i P. Burattija, B. je počeo pisati svoje glavno djelo, spjev *Don Juan*, na kojemu je radio do smrti. Pojedina pjevanja izlazila su ovim redom: I—II 1819, III—V 1821, VI—XVI 1823—4, XVII (nedovršeno) 1903. Međutim B. piše g. 1819 pjesničku pripovijest *Mazeppa* prema jednoj epizodi iz Voltairova djela »Charles XII«. U proljeće iste godine upoznao se B. s groficom Teresom Guiccioli. S njom se preseli u Ravennu, gdje je napisao dramski monolog *The Prophecy of Dante* (1821), koji sadržava pjesnikovu viziju o budućem oslobođenju Italije. Dok su se Englezi divili B-ovu pjesništvu, on je za strance, osobito za Talijane i Grke, bio prorok i branič slobode. Braća grofice Guiccioli dovela su ga u vezu s pokretom Carbonara. Propovijedajući mržnju

na tirane i zalažući se za potišteno narode B. je postao sila u Evropi, ali kao uvjereni aristokrat više je mrzio tirane nego što je volio potlačeni puk, koji je zapravo prezirao.

U Ravenni pod utjecajem grofice Guiccioli prevodi prvo pjevanje Pulcijeva spjevca *Morgante Maggiore* (1822), zatim 1821 piše drame *Marino Faliero, Doge of Venice, The Two Foscari* i *Sardanapalus*, u kojima se, premda romantik, pod utjecajem Alfierija zalaže za klasična pravila jedinstva radnje, mjesta i vremena. Nakon toga slijede starozavjetni misteriji *Cain* (1821) i *Heaven and Earth* (1823). Međutim je poeta laureatus Robert Southey prilikom smrti kralja Đure III. g. 1821 napisao elegiju u heksametrima i u njoj usput napao B-ova djela. Na to je B. odgovorio svojom najboljom satirnom *The Vision of Judgement* (1822), u kojoj je izvrnuo ruglu i kralja i njegova pjesnika.

U to su vrijeme vlasti iz političkih razloga protjerale iz Ravenne porodicu grofice Guiccioli, koja se tada preselila u Pisu, gdje im se B. pridružio u listopadu 1821. Tu je opet našao društvo Engležā, u prvom redu Shelleya, E. J. Trelawnyja, Th. Medwina i E. E. Williamsa, koji su u svojim uspomnama i pismima ostavili dragocjenih podataka o B-ovu životu u ovo doba. Tu je dramatisirao priču »Kruitzner« od neke Miss Lee, *Werner, or the Inheritance* (1823). Od svih B-ovih drama ova je jedina postigla uspjeh na pozornici. U Pisi je nastala i nedovršena drama *The Deformed Transformed* (1822), nadahnuta Goetheovim Faustom. U travnju 1822 umire Allegra, B-ova kći od Jane Clairmont. Dne 8. srpnja iste godine utopio se Shelley u zalivu Spezije. B. prisustvuje spaljivanju njegova tijela na obali morskog u Viareggiu. Kratko nakon toga preselio se B. s groficom Guiccioli u Genuvu, gdje su nastala posljednja pjevanja *Don Juana*, satira *The Age of Bronze* (1823) i pjesnička pripovijest *The Island or Christian and his Comrades* (1823) prema Blighovu opisu o pobuni na brodu Bounty.

U ožujku 1823 B. je izabran članom londonskog »Grčkog odbora«, kojemu je bila svrha oslobodenje Grčke od Turaka. B. je u početku ponudio novčanu potporu, ali naskoro odlučio, da sam pođe u Grčku. Krenuvši iz Livorna stigao je početkom kolovoza u Kefaloniju, a odatle je na poziv kneza Mavrocordata otišao u Missolonghi (5. I. 1824). B-u je uspjelo izmiriti nesložne Grke; trošio je velike svote novaca za opskrbu vojske, i njegove se zasluge u borbama za oslobodenje Grčke ne mogu procijeniti. B. je na kraju za grčku stvar dao i svoj život i tako otkupio mnogu manje plemenitu stranu svoga burnog života. Umro je od groznice u Missolonghiju, gdje mu je pokopano srce, dok mu je tijelo preneseno u Englesku.

O vrijednosti B-a kao pjesnika mišljenja se mnogo razlikuju. Iстина je, da se on kao lirski pjesnik rijetko uzdiže do visina svojih suvremenika u engleskom romantizmu, kao što su Wordsworth, Coleridge, Shelley i Keats. Ali B. je genij svoje vrste, pa ga je pogrešno uspoređivati sa spomenutim pjesnicima i suditi mu po običnim pjesničkim mjerilima. Kad se pojavio *Child Harold*, značio je novost po bogatstvu boja, po opsegu i raznolikosti krajolika, po smionosti romantičnih slika i živahnih epizoda, po simbolima vječnosti, prostora i ništavosti čovjeka. Tim je djelom B. proširio i obogatio osjećajnost čitača u Engleskoj i na evropskom kontinentu. Zatim su slijedile pjesničke pripovijesti sa svim nejednakostima i nedostecima brzog pisanja, ali strasni polet, kojim su u njima slikani ekscitirani prizrici, kobni junaci i mračne tajne oduševili su cijela pokoljenja čitača. U pjesnikovu progonstvu nastao je *Manfred* i pobudio veliko zanimanje. Uspoređivali su ga s Faustom i izgubljenim rajem, ali premda tu B. mjestimice dostiže neobične visine, djelo je kao cjelina neodređeno i maglovito, jer B-ova snaga ne leži u filozofijskoj refleksiji. *Cain* ima više dramskih osobina zahvaljujući živom sukobu motiva, koji izvire iz »osjećaja grijeha i nepravde zakona, koji osuđuje grijeh kao krivnju« (M. Praz). Ali ni *Cain*, ni *Manfred*, ni ostalih šest B-ovih drama ne žive ni kao kazališna djela ni kao velika poezija. U njima nema konstruktivne umjetnosti, ni razvoja karaktera; nema napetosti i ispijeta, koji su u drami od bitne važnosti.

Pravi B. živi u satiri. Kao satirik on je u *Don Juanu* obuhvatio više života i mašte nego što je sadržano u ma kojem drugom djelu nakon *Don Quijotea*. *Don Juan* je veličanstven roman u stihovima, tehnički savršeno usklađen sa skeptičkim ugodajem predmeta, koji obrađuje. U tom se djelu B. oslobodio osjećaja grijeha te se javlja kao cinik, koji napada sav utvrđeni poredak društva, vrijeđa njegove konvencionalnosti, izlaže ruglu njegovo licemjerje, pa ponizuje čak i njegove vrline. S druge strane djelo je protkan elementima ljepote, snage, nježnosti i tuge, tako da »nije paradoks reći, da upravo u toj unutrašnjoj promjenljivosti leži skladnost i jedinstvo *Don Juana*« (O. Elton). Premda je ostao nedovršen, taj spjev zauzima posebno i visoko mjesto u povijesti svjetske književnosti.

B. je još neposredniji u političkoj satiri, u *Viziji Posljednjeg suda*, u *Brončanom doba*, koje je nadahnulo V. Hugoa, i u *Danteovu proročanstvu*, kojim se oduševljavao Mazzini. Kad B. govori o slobodi i pobuni, nameću mu se sami od sebe prikladne riječi i zarazno ushićenje, te on njima uzdiže i oduševljava potišteno narode od Irse do Poljske, od Evrope do mladih država južne Amerike. I možda ne bi bilo pretjerano reći, da je B. kao čovjek djela i osoba, koja se otkriva u svojim pismima, veći od B-a pjesnika. Stoga su neki kritici (O. Elton) prikazali razvoj B-ove umjetnosti kao prilagodivanje B-a pjesnika B-u,

autoru pisama, i tvrde, da su njegovi stihovi postali isto tako dobri kao proza njegovih pisama onoga časa, kad se B. počeo »razgovarati« u stihovima. I zaista, u B-ovim najboljim djelima, u njegovim satirama, riječi, stil, ritam i sadržaj tvore skladnu cjelinu, i u njima B. postiže savršenstvo vlastitog izraza.

Za pola stoljeća B. je uz Napoleona bio dominantna pojava u cijeloj Evropi. Po slavi se s njim može mjeriti samo Goethe, premda je B-ov utjecaj na evropsku književnost bio mnogo snažniji. Za života su B-a na evropskom kontinentu više cijenili nego li u Engleskoj ili Americi, i dok mu je slava u Engleskoj stalno opadala, njegov je glas u Evropi neprestano rastao. Nastali su prijevodi i parafraze njegovih djela na svim jezicima. Čim su se pojavila u izvorniku, mnoga su njegova djela prevedena na francuski, njemački, ruski i talijanski. S vremenom je broj prijevoda sve više rastao. Tako je na pr. Manfred preveden na armenski, češki, danski (2 puta), francuski (2), nizozemski (2), hrvatski (2), mađarski (3), njemački (9), poljski (2), rumunjski, ruski (4), talijanski (3) i španjolski (3). B-ov utjecaj na evropske pjesnike ne može se dovoljno naglasiti. Za njim su se povodili, da spomenemo samo glavna imena, u Francuskoj V. Hugo, Lamartine, Delavigne i A. de Musset; u Njemačkoj L. Börne, W. Müller i Heine; u Italiji Leopardi i Giusti; u Rusiji Puškin i Ljermontov; u Poljskoj Mickiewicz i Slowacki. Razlog tome treba tražiti u tome, što je B. našao adekvatan izraz za potrebe i osjećaje Evrope, za njenu melanholiju i općeniti duh vremena. Engleska je rodila velikog Evropejca, koji je možda upravo svojim protuinsularnim stavom stekao pravo na gradanstvo svijeta i postao prihvatljiv narodima Evrope. Kao najmanje insularan i najevropskiji engleski pjesnik B. je u svojim djelima stvarao nove tipove, koji su jednako privlačili Romane, Germane i Slavene. Njegov je stil bio tako neposredan, predmet njegova pjesništva tako općenit, da su se njegova djela čitala gotovo isto tako dobro u prijevodima kao i u izvorniku. Od Rusije do Španjolske on je dao prvog polovice 19. st. svijest, ushićenje i izraz budući svuda liberalne osjećaje i ljubav za slobodom. U razgovorima s Eckermannom Goethe je neiscrpivo o tom predmetu, dok je B-u iskazao najveću počast prikazavši ga u liku Euphoriona u svom *Faustu*. U Francuskoj, u kritikama Sainte-Beuvea, B-ovo se ime neprestano spominje.

U svojoj domovini B. nije uvijek bio »prorok«. Engleska mu je kritika često, i s pravom, predbacivala retoričnost, banalnost dikcije i nedostatak glazbenog sluha. Stranci su međutim pregledali te nedostatke. Goethe je rekao, da Englezi mogu misliti o B-u, što ih je volja, ali da nemaju pjesnika, koji bi se s njime mogao usporediti. Evropski su kritici u svom oduševljenju ponekad i pretjeravali, ali su se ipak približili točnoj ocjeni B-ove veličine. Njegov utjecaj na duh pjesništva može se mjeriti samo sa Shakespeareovim. B. je, poput W. Scotta, stvorio nov književni oblik, premda su pjesnici u svim zemljama oponašali njegova Harolda i pjesničke pripovijesti. Po mišljenju O. Eltona B-ov utjecaj na Evropu bio je trojak. Na prvom je mjestu njegov buntovnički i strastveni »titanizam«, kojemu je on dao najznačajniji izraz. To je lirski, introspektivni B., koji se ispovijeda pred cijelim svijetom i koji je našao najviše odjeka u Francuskoj i Njemačkoj, u Španjolskoj i Italiji, u Skandinaviji i u slavenskim zemljama. Na drugom je mjestu B. satirik, pisac *Don Juana*, u kome je lirski element stopljen s nečim, što je oporo, iskreno i odvažno. To je pravi, veliki B., koji je manje utjecao na književnost, jer je trebao B-ov genij, da se napiše *Don Juan*, dok je naprotiv bilo lako oponašati pjesničke pripovijesti. Na trećem je mjestu B. osloboditelj, pjesnik himne grčkoj slobodi, junak Missolonghija, prorok, koji je klicao, da će »krv teći potocima i suze curiti kao kiša, ali će narodi na kraju pobijediti. Ovaj B., koji je igrao važnu ulogu u revolucionarnoj politici i ustao protiv Svetog saveza kao pobornik mladih potlačenih naroda, nastupao je maštu rodoljubnih pjesnika u svim zemljama i stekao ugledno mjesto u povijesti modernih borba za slobodu.

BIBL: Glavno izdanje: *Poetical Works*, priredio E. H. Coleridge u 7 sv., 1898—1904; *Letters and Journals*, izd. R. E. Prothero u 6 sv. 1898—1901.

LIT: O životu: *Conversations of Lord B. with the Countess of Blessington*, 1824; T. Guiccioli, *My Recollections of Lord B.*, 1869; E. J. Trelawny, *Records of Shelley, B., and the Author*, 1878; biografije su napisali: J. Galt (1830), Th. Moore (1830), J. Nichol (1879), J. C. Jeaffreson (*The Real Lord B.*, 1883), Karl Elze (1872), A. Maurois (1930).

Kritika: G. Brandes, *Hauptströmungen in der Literatur des 19. Jahrhunderts*, 1872—90; M. Arnold, *Essays in Criticism*, II., 1888; O. Elton, *A Survey of English Literature (1770—1830)*, II., 1912; J. L. Garvin, B., *The Observer*, 6. i 13. IV. 1924; M. Praz, *La Fortuna di B. in Inghilterra*, 1925; P. Quennell, B., 1925. O utjecaju: E. Estève, *B. et le romantisme français*, 1907; G. Muoni, *La Fama del B. e il Byronismo in Italia*, 1902; C. Flaischlen, *Lord B. in Deutschland*, 1890; A. Brandl, *Goethes Verhältnis zu B.*, *Goethe-Jahrbuch*, 1899. O B. u ruskoj književnosti pisali su A. N. Pypin, W. Spasowicz, K. Waliszewski i A. Veselovski, a u poljskoj A. Mickiewicz, S. Krzeminski, I. Matuszewski i osobito M. Zdzichowski (*B. i jego wiek*, 1894).

Byron u Hrvatskoj. Odjek Byronove poezije i njegova pustolovnog života bio je vrlo snažan u Hrvatskoj. B-a Vraz naziva »naj-zvrstnijim pjesnikom vieka sadašnjega«, a Demeter veli, da se »čeli izobraženi svet divi slobodi i jakosti Byronovog duha, koji okrunitičavo od literarnih diktatorah skarši i krija svoje muze od svakog veza izbavi, da se do sunca podigne...« (Danica, 1838). Luptis-Vukić misli, da je prvi prijevod B. na hrvatski objavljen već 1818 u izdanju njegovih pjesama, u kojem je jedna pjesmica, uz original, otisnuta u prijevodu na deset jezika. Skoro nakon B-ove smrti napisao je Krizmanić u Diversa Carmina bilješku o B-u i dva stiha u originalu; a Appendini (Memorie sulla vita e sugli scritti di G. Fr. Gondola, 1827) je porodio Gundulića s B-om. S t a n k o V r a z preveo je mnogo soneta i manjih pjesmica, koje su objavljene za njegova života ili kasnije u *Déliima* (1868). Svojim *Djulabijama* (1840) stavio je kao motto jedan B-ov stih. U *Danici* 1841 objavio je pjesmu *Angelii*, prijevod jedne B-ove pjesme, koja je kasnije otisnuta u *Déliima* pod naslovom *Na prorogu aktičkom*. U zbirci »Gusle i tambura« (1845) objavio je četiri prijevoda, kojima je stavio nov naslov, a kao motto prve stihove pjesama u originalu. Među izvornim pjesmama (1866) otisnuta je *Milina i dostojanstvo*, prijevod B-ova soneta *To Geneva*. Osim toga preveo je pjesme *Sužanj Šiljanski* (*The Prisoner of Chillon*), prvi put u Kolu 1851. s uvodom, u kome pokazuje dobro poznavanje geneze pjesme i B-ova života, te *Parisina*, *Povijest lorda Byrona*, prijevod u stihovima, kasnije objavljen u *Déliima* 1868. I drugi hrvatski književnici prevode B-ove stihove.

Dragojla Jarnevićeva zanosi se u svom dnevniku iz 1837 za B-om kao pjesnikom slobode. Dimitrija Demeter piše *Grobničko polje* prema Byronovu *Childe Harold's Pilgrimage*, a u Danici 1838 poredi Gundulića s B-om. Kukuljević u pjesmi *Domorodac* (Milan 1850) spominje B-a, a u Danici 1843 objavljuje pjesmu *Uspomena na Veneciju*, u kojoj četiri kitice posvećuje Byronu. Nijemčić u *Putositnicama* citira B-ovu poslanicu Murrayu (1817), a u *Mislina na veronejskih poljanah* spominje opet B-a i njegov život. Kukuljević igrokaz *Gusar* sastavljen je po Byronovoj pripovijesti *The Corsair*. I Mažuranićeva *Smrt Small-age Cengića* ima mnogo sličnosti s B-ovim *Gusarom*. Kukuljevićeva je možda zasluga, da se Mažuranić upoznao s engleskom pjesmom, jer se poslije hrvatske preradbe zainteresirao za original. S tim se pitanjem pozabavio Vladimir Lunaček u »Kritici« 1922.

B. je polovicom stoljeća već toliko poznat, da Macun u *Kratkom krasnoslovlju o Pješničtvu* (1852) spominje u primjerima i pregledu pjesnika Byrona i njegova Don Juana. Radoslav Razlaga pišući o romantičarima (Zora 1852) veli za B-a, da je »glava vsiuh, koj svojom preteranošću srednjemu veku nehotice krvave zaseka rane, i tako boljoj dobi put pripravi«. Virgil Malin dokazuje svoje poznavanje B-ove poezije citirajući u svojim *Dvim listovima iz Mletaka* (u »Slavoncu«, Požega 1865) B-ove stihove iz *Childe Harold's Pilgrimage* i *Beppa*. U isto vrijeme, kada je Vraz preveo B-ovu »Parizinu«, preveo je istu pjesmu i Petranović u »Naše Gore Listu« (1865) u prozi, što je samo ponovni dokaz popularnosti B-ove poezije u to doba.

Sezdesetih godina, a već jedamput i 1847 u Danici, pa i u drugim časopisima, ima mnogo B-ovih stihova, uzetih kao motto različnim pjesmama i pripovijetkama. Velimir Gaj citira u Danici B-ove stihove u originalu. Korajac u »Dragoljubu« 1867 uzima iz Byronove satire *Engleski pjesnici i škotski recenzenti* nekoliko stihova. Tu su još mnogi prijevodi pjesama: Deželićev prijevod *Izlok* iz prvog pjevanja *Abidovske nevjeste*, te *Samotnost* u prijevodu Velimira Gaja u Danici. Trnski mnogo prevodi s engleskog, pa je u Vijencu 1873 pohrvatio B-ovu pjesmu *S Bogom*, 1874 *Oprostaj s nesudjenom*, a 1875 veliku pjesmu *Mazepa* u dvadeset poglavlja. B-ov *Don Juan* vrlo je popularan; pisci ga vrlo često spominju ili citiraju nazivajući ga sad »Don Juan«, sad »Dum Ivan«, ili talijanski »Don Giovanni«. Jedan od važnih byronista u Hrvatskoj bio je A. P. Kazali. Byronistički elementi razale se u njegovoj poeziji vrlo često, a nije ni čudo, kada znamo, da mu je B. bio jedan od prvih prijatelja u knjizi (Despot). Byronskih tragova ima u njegovoj *Zlatki* kao i u *Vicama*. On je preveo *Manfreda* i *Sardanapala*, a svom *Čosi*, kojemu je bio uzor Don Juan, stavio je na čelo citate iz Byrona (Despot). Na žalost, oba su prijevoda i *Coso* ostali u rukopisu. Sve je to uzrok, da Kazalija smatraju (Dubravčić) po duhu nenarodnim pjesnikom. Da je ipak ostao nacionalan, pokazao je svojim prijevodom B-ova *Pozdrava Domovini* (»Zora Dalmatinska« 1845), kojim se je Petar Preradović dvadeset i četiri godine kasnije zanosio i ponovno preveo u Vijencu 1869. — Josip Eugen Tomić već je za mladih dana čitao i B-a te kasnije (1863) preveo u karlovačkom »Glasniku« njegovu *Ne sjećaj me*. U »Slovincu« (Dubrovnik) nalazimo često B-ove stihove. Tu je zabilježeno proslava otkrića B-ova spomenika u Missolunghiju (7. XI. 1881). Dodajmo ovdje i *Šenou*, koji je čitao i poznao B-a vrlo dobro, iako nije izraziti byronist; to se vidi među ostalim i iz *Kazališnih izvješća*, gdje, pišući o Delavigneovoj tragediji *Marino Faliero*, pokazuje originalnost i utjecaj B-a te iznosi karakteristiku B-ova Faliera i Sardanapala, koji nisu tako prikladni za kazalište. I u njegovim povjesticama pokatkada nalazimo byronovski obradu predmeta. *Propast Venecije* sadržava »ljepotu okolišnog opisa, duhovitu jezgrovitost historijske karakteristike i žar za slobodu, što sve sjeća na Byronov način pjevanja u Childe Haroldu«.

Najizrazitiji byronist 19. stoljeća bio je Franjo Marković, koga Vodnik naziva »Byronist posthumus«. On je već kao dak pjevao u tom smjeru, te ga urednik dačkog lista »Domovina«, poslije tiskanja pjesme *Slijepac*, ubraja među byroniste. Kasnije i sam Marković veli u uvodu trećem izdanju *Kohana i Vlaste*, da je njegova »mladjahna fantazija povodjena romantikom Byronovom i Mickijevčevom smisla događaj Kohana i Vlaste«. Vodnik veli, da je B-ov utjecaj na Markovića u *Kohanu* i *Vlasti* išao preko Mickijevića. Izravni utjecaj B-ov očit je u epskoj pripovijesti *Povratak pod hrvatskog kralja* (1871), gdje je izražena B-ova misao borbe pojedinca protiv društva i njegovih nazora. Tip Hadžib Hajrvana potpuno je byronski. I drugi su važniji pjesnici prevodili B-a ili pisali o njemu. Tako Stjepan Buzolić pohrvajući u zadarskoj »Iskri« 1884 B-ovu pjesmu *Svomu Sinu* (*nezakonkomu*) po nekom doslovnom talijanskom prijevodu, a u *Zlatno zrnje* uvuče je nekoliko B-ovih misli. Prigodom stogodišnjice B-ova rođenja (1888) imamo nekoliko značajnih odjeka njegove poezije. F. I. Despot pohrvatio je u »Vijencu« 1888 *Tasovo jadikovanje*, a u Kumičićevoj pravaškoj »Hrvatskoj« br. 21, 1888 piše »mtk« o B-u i naziva ga najsjajnijim predstavnikom romantične poezije. Stavljajući ga na čelo grupe Byron, Goethe, Ljermontov, Leopardi i Puškin. Da pokaže razliku između Heine i Byrona, prevodi u prozi posljednju B-ovu pjesmu, pisanu u Missolunghiju nekoliko mjeseci prije smrti.

Književnici oko sarajevske »Nade« povremeno pišu u istom smislu. Tako je M. Sabić 1895 objavio svoju studiju *Faust i Manfred*, koju poetira: »Ako je Goethe bio pjesnik svemira, to je B. bio pjesnik ličnosti. Prvi je tumač njemačkog genija; u drugoga je našao svoga tumača genij engleski«. Vlado je Dukati napisao je 1898 iscrpnu analizu Byronov *The Corsair* i *Kukuljevićev Gusar*. Iste godine u »Vijencu« izlazi njegov prikaz Byronovih *Jevrejskih melodija*, vrijetdan kritički pogled na te, u Hrvatskoj nepoznate i neprevedene B-ove pjesme.

Evo još nekoliko dobrih članaka o B-u: U »Hrvatskoj Vili« 1883 informativan članak s B-ovom slikom; Matoš u svom pismu iz Colignyja 1899, iz mjesta, gdje je B. neko vrijeme živio u vili Deodati, pokazuje dobro poznavanje B-ova života i njegove poezije, te završava: »Obožavam nekoliko naših i Byrona«. Vrlo je iscrpna i dokumentirana Šrepelova studija o B-u u Matičinoj knjizi *Pjesnički prvaci u prvoj polovini 19. vijeka*. Premda Šrepel crpe podatke iz poznatih djela Brandesa i Elzea, ipak je važnost tog djela dosta velika, jer je u to vrijeme to najpotpunija studija o B-u i jer — po riječima autorovim — treba da ponuka hrvatsku mladež, da s ljubavlju stane izučavati pjesnička djela svjetske književnosti. I doista, hrvatsko društvo, koje izdaje list »Nada«, stavlja B-a za primjer, kako treba

nauke i vježbe, a i neuspjeha, dok netko postane dobar pjesnik, jer da su B-a stvorili genijem kritika i prvi neuspjehi. On je tako poznat tim dacima, da R. K. poreduje Shelleya s Byronom. U isto vrijeme Krišković prevodi izbor eseja od Macaulaya (1896), čiji essay o B-u dopunjuje prije izasli Šrepelov.

Iako B. nije tipičan dramski pisac, ipak je i na hrvatskoj pozornici zauzeo vidno mjesto među najranijim stranim dramama. 26. VI. 1847 daje se spomenuta Kukuljevićeva dramatičacija Byronova *Corsaira* pod naslovom »Gusar«. U Miletićevoj pak eri daje se premijera *Manfreda* (29. V. 1897) prema Miletiću u prijevodu, tiskanom već (1894) s dobrim prikazom života i rada B-ova. Povodom toga prijevoda napisao je Dukati u Vijencu 1894 kritički prikaz Manfreda i Miletićeva prijevoda. Za Miletićeva *Boleslava* piše Frank Wollmann, da mu je, osim Hamleta, izravan uzor bio Manfred. Tako isto veli Wollmann, da je Markoviću uzor za *Karla Dračkog* bio B-ov Manfred, te naziva Karla Dračkog novim izdanjem tragičnih junaka Byronovih. 22. V. 1917 bila je premijera B-ova *Kaina*, misterija u 3 č., u prijevodu M. Bogdanovića. Davan je svega dva puta. Tiskan je kao treća knjiga »Pozorišne Biblioteka« u Zagrebu istom 1921.

Neka budu spomenute još *Uspomena Imbre Tkalcica-Ignatijevića*, tiskane u Obzoru 1925 povodom njegove stogodišnjice rođenja, u kojima on veli, da mu je 40-tih godina, t. j. u dačkim danima, lektira bio i B. U Obzoru od 19. IV. 1924 komemorirana je stogodišnjica B-ove smrti. Josip Horvath piše članak *Byron iz perspektive 20. vijeka*, gdje govori o utjecaju B-ovu, pa veli, da se i kod nas vidi izravan B-ov utjecaj kod cijelog ilirskog književnog pokoljenja; Ivo Hergešić piše članak *Nepoznata ljubav lorda Byrona*, gdje veli, da se među ženama, koje su krasile njegov život, nalazi i jedna naša zemljakinja, Margarita Florio, posvoječe i rođakinja Giorgia de Florio, porijeklom Hrvata, valjda iz Boke, koja je odbjela k lordu B-u i s njim živjela; članak *Don Juan, žene i Italija* donosi biografske podatke i veze B-a sa ženama. Od novijih prijevoda treba spomenuti podužu B-ovu pjesmu *San*, koju je u stihovima preveo Vinko Krišković prigodom proslave sto i pedesete obljetnice B-ova rođenja (»Hrvatska Revija«, 1938).

Ali je u Hrvatskoj bilo i B-ovih protivnika, koji su u njegovu pjesništvu vidjeli nešto negativno i za nas nepotrebno, ako ne i opasno. N. Tommaseo veli: »Našoj Iliriji je tuđ način pjevanja Byronova... Nama se hoće utjeha, a ne novih zdvajanja; nama su potrebni osjećaji, a ne strasti«. On dalje preporuča našim ljudima, da B-a i ne čitaju. Ali unatoč tim osamljenim protivnicima B. je zauzimao vidno mjesto u duhovnom životu hrvatskih književnika i jako je utjecao na cijelu našu književnost prošloga stoljeća.

2. **Henry James**, \* Manchester u siječnju 1834, † Clapham 11. IV. 1884, engleski pisac komedija i glumac. Bio je prvi izdavač tjednog šaljivog lista »Fun«, a prvo mu je djelo kratka šaljiva gluma *Comic Trials*. Napisao je niz komedija, koje su s uspjehom prikazivane. Materijalni uspjeh donijelo mu je djelo *Our Boys*, pa zatim *The Upper Crust*. B. je autor djela, koja su doživjela najznatnije uspjehe njegova vremena. Napisao je i roman *Paid in Full* (1865).

3. **John Byron**, \* 1600, † Pariz 23. VIII. 1652, prvi barun u obitelji B., engleski vitez. Bio je najstariji sin Sir Johna B., član stare obitelji iz Lancashirea, koja se preselila u Newstead, blizu Nottinghama. Za vrijeme trećeg desetljeća 17. st. bio je član parlamenta za grad i zatim za grofoviju Nottingham. Zatim je imenovan od kralja poručnikom u Toweru, ali je tu službu ostavio. Sudjelovao je u borbama kod Powick Bridgea, zapovijedao je svojom pukovnijom konjanika kod Edgehilla, Newburya, Nantwicha te u Lancashireu. Sudjelovao je i u drugom građanskom ratu. Bio je među onom sedmoricom, koju je parlament pomilovao, ali je uza sve to otišao u Pariz, gdje je ostao do smrti. Iako je dvaput bio oženjen, nije ostavio djece, pa ga je naslijedio njegov brat Richard (1605—79), guverner Newarka. Ostalo petoro braće B-a nalazilo se u službi Karla I. za vrijeme građanskog rata.

**BYSTRICE**, 1. pod **Hostýněm**, grad u istočnoj Moravskoj, sa 4.200 stan. (Čeha); ima nešto veleobrta (pokućari, vosak, cement, mlinarstvo). U blizini, na brdu Hostýnu, nalazi se proštenišna crkva.

2. nad **Pernštýněm**, grad u zapadnoj Moravskoj s 2.500 stan. (Čeha); ima različite veleobrte (kožarstvo, mlinarstvo, gospodarski strojevi). Bio uporište moravskih husita.

**BYSTRINA**, **Otakar**, zapravo Ferdinand Dostál, \* 1861, † Ostravica 18. VII. 1931, češki pisac. Bio je odvjetnik u Brnu. Pisao je pripovijesti iz hanačkoga života: *Na vsi*, 1889; *Hanácká legenda*, 1904; *Hanácké figurky*, 1889; *Pápení*, 1912, i više manjih crtica, u kojima se oštro odrazuje jezik i život hanačkoga plemena.

**BYSTRÖM**, **Johan Niklas**, \* Filipstad 18. XII. 1783, † Rim 13. III. 1848, švedski kipar. Do 1810 učio je kod Sergela u Stockholmu, a zatim je otišao u Rim, gdje je proveo veći dio života. Sa Sergelom je jedan od najvećih švedskih kipara neoklasicizma, tehnički odličan, ali mu nedostaje originalnosti. Lijepi su mu ženski kipovi, inspirirani antiknima, kao na pr. *Bahantica*, izrađena u Rimu 1812 (sveučilište Uppsala), gdje još stoji pod Sergelovim utjecajem. Kasnije djeluje na njega i Thorwaldsen. Glavno mu je djelo *Junona s djetetom Herkulom* (narodni muzej

u Stockholmu). Poznati su mu mramorni kipovi švedskih kraljeva u Stockholmu, bista narodnog pjesnika K. Bellmana kao i kip botaničara Linnéa u sjedećem položaju.

LIT.: Thieme-Becker, *ALBK*, V., Leipzig 1911.

**BYSTRON, Jan**, \* 1892, poljski etnolog. Profesor etnologije u Varšavi.

BIBL.: *Polskie zwyczaje żniwiarskie*, 1916, *Słowiańskie obrzędy rodzinne*, 1916, *Megalomanja narodowa*, 1935, *Artyzm pieśni ludowej, Polska pieśni ludowa*. J. B.-ć.

**BYSTRONOWSKI, Ludwik**, \* 1797, † 1878, poljski politički agent. Sudjelovao je u ustanku 1830. U Parizu služi politički kneza Adama Czartoryskoga, kojega je s grupom »izbornika« proglasio u studenom 1837 poljskim kraljem. Piše raspravu *Rewolucja w Serbji* (1845) u interesu Aleksandra Karađorđevića; kasnije je (1848) kao emisar Czartoryskoga imao da radi na sporazumu između Mađžara i Hrvata protiv Austrije. U Srbiji je pokušao provesti svoju misiju sporazuma između Srba i Mađžara, naročito u Vojvodini; u svibnju 1849 nalazi se u Perczelovoj vojsci, zatim kod Kossutha, zauzimajući se, da se Srbima osigura autonomija. Emigrirao je u Tursku. G. 1852 posredovao je među Garašaninom, koji je doputovao u Pariz, i knezom Czartoryskim te predsjednikom Napoleonom. Nakon mnogih peripetija postao je turski vojni ataše u Parizu (1857 do 1872). Bio pristaša veze Poljaka s Francuskom i Napoleonom III., ali nije imao pouzdanja u englesku politiku. J. B.-ć.

**BYTOWNIT** → **Bitovnit**.

**BYWATER, Ingram**, \* London 27. VI. 1840, † London 17. XII. 1914, engleski klasični filolog. Predavao je kao lektor (1883) grčki jezik u Oxfordu, gdje je kasnije bio i sveučilišni profesor (1893—1908). Osobito se bavio Aristotelom, te je na tom polju bio smatran autoritetom.

BIBL.: *Heracliti Ephesii Reliquiae*, 1877; *Prisciani Lydi quae extant* (izd. za Berlinsku akademiju u »Supplementum Aristotelicum«, 1886); Aristotelova *Ethica Nicomachea*, 1890, *De Arte Poetica*, 1898; *Contributions to the Textual Criticism of the Nicomachean Ethics*, 1892.

**BZENEČ**, južnomoravski grad na željezničkoj pruzi Brno—Beč, ima 4.500 stan., razvijeno vinogradarstvo (bzenečki šampanjac), povrćarstvo i veleobrt šećera.

**BZENSKÝ, Rudolf**, \* Bezna (u Češkoj) 27. X. 1651, † Kološvar 5. VI. 1715, povjesničar, češki isusovac (od 1666). Profesor srednjih i visokih škola, 22 godine vojni svećenik u carskoj vojsci u doba velikoga turskog rata. Izdao povijest Erdelja; uz ostalo ostavio u rukopisu pisma o erdelj-

skim misijama i zanimljivo lat. izvješće iz Zvornika (1689) s podacima o Bosni, Hrvatskoj i Srbiji, izdano u »Croatia Sacra«, I. (1931).

LIT.: Sommervogel, *Bibl.* II. (1891).

M. V.

**BZIK, Mijo**, \* Mučna Rijeka (kotar Koprivnica) 13. IX. 1907, poglavni pobočnik, hrvatski novinar. Od rane mladosti pristaje uz organizaciju Hrvatske pravaške omladine. Kao pripadnik pokreta »Hrvatski Domobran« (kasnije »Ustaški pokret«) vodio je 1928 upravu istoimenog lista. Sljedeće godine bio je uhićen, konfiniran, ponovno uhićen i u srpnju 1931 osuđen na godinu i pol zatvora. Izišavši iz zatvora bio je opet interniran, dok nije 4. II. 1933 otišao u emigraciju. G. 1933 bio je izmjenično u Glavnom ustaškom stanu pri Poglavniku ili kod pisarne vrhovnog starješinstva Hrvatskog Domobrana u Njemačkoj. Od 1934 do povratka u domovinu bio je u pisarni Glavnog ustaškog stana u svojstvu poglavnog pobočnika za upravne poslove. Vrativši se u domovinu posvetio se ustaškoj promičbi. Tu postaje ravnatelj »Ustašek«, član Hrvatskog državnog sabora i konačno glavar odgojnog ureda Ustaške vojnice.

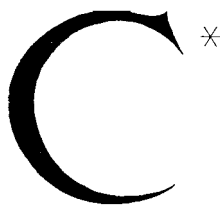
BIBL.: *Ustaška borba*, Zagreb 1942; *Ustaška pobjeda*, Zagreb 1942; Poglavnikove govore prikupio je i komentarima popratio u knjizi *Putem hrvatskog državnog prava*, Zagreb 1942. Osim toga napisao je brojne članke u ustaškim časopisima.

**BZOVIVUS (Bzowski), Abraham**, \* Proczovice 1567, † Rim 1637, dominikanac i crkveni povjesničar. Po želji pape Pavla V. nastavio je pisanjem Baronijevih *Anna* od 1199—1572 u 9 svezaka. Napisao je brojna djela iz asketike, života svetaca i povijesti svoga reda. M. K.-ć.

**BZURA**, lijevi pritok Visle, u koju utječe niže Varšave. Izvire kod Leczyce, duga je 136 km, a na utoku joj je grad Vyszegrod. Oko B. su vođene velike bitke krajem 1914 i početkom 1915 g. N. Ž.

**Borbe na Bzuri**. Već u prvom svjetskom ratu napredovala je vojska bavarskoga princa Leopolda preko Bzure na istok. Na njoj je, može se reći, odlučen njemačko-poljski rat 1939. Tu se desetak dana borila glavnina poljske vojske od 10 do 12 divizija, da se probije kroz njemački obruč i stigne u Varšavu. Ali Varšava je bila gotovo sasvim zaokružena, pa je poljska vojska uzalud jurišala. Obruč se sve više stezao, dok vojska konačno nije kapitulirala. Zarobljeno je preko 300.000 ljudi s golemim ratnim plijenom. Sl. P.-ć.





C, 1. treće slovo u latinskoj abecedi. Poteklo je iz semitskog slova, a posredovanjem feničkih trgovaca preuzeto je u grčki alfabet. Stari su Grci bili razvili dva oblika pisma, istočni i zapadni. Zapadnim su alfabetom pisale grčke naseobine u južnoj Italiji i na Siciliji (t. zv. Velika Grčka, lat. Magna Graecia). Iz zapadnog grčkog prešlo je slovo c u latinski alfabet. Zapadni grčki zaobljeni znak C razvio se iz istočno-grčkog uglastog znaka Γ (gamma), kojim se izražavao grčki glas g. Kod Rimljana označivalo je to slovo tenuis ili bezvučni grleni (gutralni ili velarni) glas k, a u najstarija vremena i mediju ili zvučno grleno (gutularno ili velarno) g. Tako je vrijedila kratica C za Gaius, a Cn za Gnaeus. Iz latinskog okruglog pisma (antike) preuzeli su ga benediktinci srednjega vijeka u svoje uglasto pismo (frakturu). Još u starom vijeku za II. punskog rata (218—201 pr. Kr.), razvilo se iz latinskog C s pomoću poprečne crte slovo G.

U starom latinskom jeziku izgovaralo se C u svim položajima kao tenuis k, dakle Kikero (pisano Cicero), kiconia (pisano ciconia). Izgovor složenog dentala c (ts) ušao je u običaj u latinskom jeziku kasnijeg srednjeg vijeka, u prvom redu u benediktinskim samostanima, i to ispred samoglasnika e, i, odakle je prešao u romanske jezike i u školski izgovor latinskoga jezika i održao se tako do najnovijeg vremena. Sada se opet uvodi pravi izgovor, koji je vrijedio u staro rimsko doba, dakle Kikero za Cicero. — U hrvatskom se c izgovara kao ts u svim položajima, pred samoglasnicima i suglasnicima. — U njemačkom se jeziku c označuje sa z. Razvilo se iz germanskog glasa t, tako da engleskomu, holandskom, flamanskom, danskom, švedskom, norveškom t odgovara u njemačkom z, na pr. engleski *ten*, njemački *zehn* (deset).

Kao i druga slova (vidi A i B) razvilo se i C iz slikovnog pisma. Istočnogrički oblik Γ (gamma) sadržava još osnovne crte, kojim su oblikovali tijelo *deve*. Semitsko ime toga slova *gimel*, iz čega se razvila grčka oznaka gama, označuje »devu«.

Kao kratica znači c latinski *centum*, t. j. 100, a na glasnici suca značilo je *condemno* »osuđujem«. Prema tome su je zvali littera tristis, t. j. žalosno slovo, C u fizici = Celzije, u kemiji = 1 atom ugljika (lat. *carboneum*), kraj prirodopsnih imena C = Cuvier. G. Š.

2. C, u glazbi ime temeljnog tona c-dur ljestvice (u solmizaciji najprije *ut*, danas *do*). Nekad se ljestvica počinjala tonom a, pa je c bilo ime trećega tona na temeljnoj ljestvici.

C-ključ u glazbi počeo se upotrebljavati oko g. 1000, da se njime označi visina tona u crtovlju. Isprva su c-crtu u crtovlju označivali bojom (žutom), poslije se upotrebljavalo pravo slovo c, iz kojeg se postepeno razvio današnji oblik c-ključa:



C-ključ se nekad upotrebljavao u različnom smještaju na crtovlju: kao tenorski ključ bio je na četvrtoj crti, kao altov ključ na trećoj, a kao sopranski ključ na prvoj crti crtovlja. Danas se c-ključ redovno upotrebljava kod ispisivanja dionice za violu, a prigodice za visoke note kao tenorski ključ i kod ispisivanja dionice za violoncello pa i za fagot.



oznaka četiričetvrtinske i



alla breve mjere.

c., kratica za: 1. *con*, na pr. c. B. = con Basso; 2. *cantus*, na pr. c. f. = cantus firmus; 3. *capo*, na pr. d. c. = da capo = od početka. B. Š.

\* Što ne nađeš pod C, traži pod H ili pod K.

#### CAATINGA → Catinga.

CABAL, prema kabala (v.), engl. »spletka«, »tajno vijeće«. Naziv se u 17. st. upotrebljava, da označi javnom mnijenju omražen način vladanja u tajnom vijeću (→ Kabinet). Pod njim je do danas poznato ministarstvo pod Karlom II. prema početnim slovima imena ministara: Cliford, Arlington, Buckingham, Ashley, Lauderdale. J. A.

#### CABALLERO, 1. Fernán → Fernán Caballero.

2. Largo Francisco, \* Madrid 15. X. 1869, španjolski političar. Potomak čedne porodice, radio je do 1904 u različnim tvornicama. G. 1894 priključio se sindikalnim organizacijama socijalističke stranke; gradski savjetnik u Madridu, pokrajinski zastupnik Cortesa i državni savjetnik. G. 1909, 1911, 1916 i 1917 bio je deportiran. Osnovao je nekoliko socijalističkih novina, a izdao knjigu *Pasado, presente y futuro de la Unión General de Trabajadores*, koja je izazvala mnogo pažnje u socijalističkim krugovima nesamo Španjolske nego i u Evropi uopće. Nakon pada monarhije član je ustavotvornog Cortesa i duša ekstremističkog pokreta. Zalagao se za najodlučnije mjere, za izgon isusovaca, ukidanje vjerskih redova i zapljenu njihovih dobara, za zabranu pokapanja na posvećenom mjestu, za osudu kralja zbog izdajstva, za oduzimanje dobara španjolskim velikašima. Povodom narodnog preosvojenja u srpnju 1936 ponudio je vladi u Madridu pomoć svojih četa; od 5. IX. 1936 do 15. V. 1937 kao predsjednik ministarskog vijeća dao je jak zamah ekstremnom pokretu. Nepovjerenje u njegovim vlastitim krugovima prema vojnim pothvatima dovelo je do C-ova pada i vlade Negrin-Giral-Prieto. J. N.

CABANEL, Alexandre, \* Montpellier 28. IX. 1823, † Pariz 23. I. 1889, francuski slikar. Učio je u Parizu kod Picota. C., W. Bouguereau i P. Baudry predstavnicu su t. zv. »klasičnog« francuskog slikarstva u vrijeme cara Napoleona III. i carice Eugenije. Istakao se svojim freskama u Hôtel de la Ville (1852—53), Pantheonu i palači Say (1861). Slikao je vanrednom tehnikom vještinom i probranom ukusom portrete i ženske aktove sjedinjujući tradicije Davidova akademizma sa senzualnošću francuskih slikara 18. st. C. je bio učitelj Vlaha Bukovca. Brojna se njegova djela nalaze u muzeju u Montpellieru.

LIT.: H. Vollner u Thieme-Beckerovu *ALBK*, V., Leipzig 1911. A. Sch.

CABANIS, Pierre Jean Georges, \* 1757, † 1808, liječnik i filozof iz kruga t. zv. ideologa, koji s Destutt de Tracyjem na čelu nastavljaju senzualističku nauku Condillacovu (v.). U pitanju odnosa duše i tijela, polazeći od fiziološki osnovane psihologije, zastupa materijalističko shvaćanje; od njega potječe poznata, kasnije često upotrebljavana poredba, da mozak izlučuje misli upravo tako, kao što jetra izlučuje žuč. U teoriji spoznaje prislanja se uz agnosticizam, zastupajući misao, da spoznavanje staje kod pojava, koja se onda odražuje u nekom neodređenom animizmu i panteizmu.

BIBL.: *Rapports de physique et du morale de l'homme*, 2 sv., 1799 do 1802, najbolje 8. izd., Pariz 1844. Skupna djela izdao F. Thurot, Pariz 1823—1825 u 5 sv.

LIT.: A. Guillois, *Le salon de Madame Hélevétius. Cabanis et les idéologues*, Pariz 1914. A. B.-a.

#### CABCART → Kola.

CABESTAING (Cabestanh, Cabestant), Guilhem de, trubadur iz Roussillona, živio još 1212. Od njega je sačuvano sedam pjesama (objavljenih u integralnom tekstu 1924). Već od polovine 13. st. postao je C. središtem legende (koja je uostalom i u prijašnjim vremenima bila poznata različnim narodima, na pr. Indijcima), po kojoj bi on zaveo ženu vlastelina od Castel-Roussillona, a ovaj ga iz ljubomore izdajnički umorio i dao svojoj ženi njegovo srce za jelo. Tu je legendu obradio i Boccaccio u svom Dekameronu. J. An-s.

**CABET, Étienne**, \* Dijon 2. I. 1788, † Saint Louis (Illinois) 1856, francuski utopistički komunist. Svoje je nazore o društvu i državi razvio u utopističkom putopisnom romanu *Voyage en Icarie* (Pariz 1842) te u brošuri *Comment je suis communiste*. U njegovoj se republici Ikariji izvode iz dva osnovna zakona, jednakosti i bratstva, svi zakoni, koje donosi parlament glasanjem. Vlast vrši predsjednik republike i odbor od 15 osoba. U Ikariji nema ni privatnog vlasništva ni novca, pa država upravlja narodnom imovinom i dijeli dobra među građane prema njihovim potrebama. Zbog toga, što su ljudi lišeni materijalnih briga, razlike se u sposobnostima i potrebama ljudi ne razvijaju na štetu zajednice. Svi građani imaju jednako pravo na rad i užitke, ali i jednaku dužnost, da se podrede prirodnim, upravo društvenim zakonima. Priznaju se tri temeljna etička načela: ljubi bližnjega kao samoga sebe; ne čini zla, koje ne ćeš, da tebi čine; čini dobro, koje želiš, da tebi čine. Svaki građanin bira slobodno svoje zanimanje, i to poslije navršene 17. godine života. Glavni ugled uživaju učenjaci i umjetnici, koji stvaraju slobodno prema svojim idealima. Cabet je bio protivnik revolucije i nasilja te je držao, da će svoje ideale ostvariti slobodnim raspravljanjem i nagovaranjem. Zajednica dobara, rada i odgoja činila mu se toliko prirodnom, da je mislio, da će sama po sebi osvojiti javno mišljenje i tako postepeno i mirno provesti ljude u novo društvo. On je pokušao i praktički ostvariti svoju Ikariju, i to u Sj. Americi 1848, kamo se bio odselio iz Pariza sa svojim drugovima. Njihova je kolonija brojila 485 ljudi. G. 1856 C. se s njima razišao te je osnovao zasebnu koloniju. Ne dugo poslije njegove smrti raspala se ta zajednica (1864). Prva kolonija se i po drugi put razdijelila, te se jedna skupina odselila iz Illinoisa u Kaliforniju (Icaria speranza), gdje se raspala 1889. Prvobitna ikarska zajednica konačno je propala 1895.

LIT.: J. Reiner, *Berühmte Utopisten und ihr Staatsideal*, Jena 1906; Lux, *E. Cabet und der ikarische Kommunismus*, Stuttgart 1894. M. T-é.

**CABINDA** (portugalski Kongo). 460 km<sup>2</sup>, velika eksklava portugalske kolonije Angole između francuskog i belgijskog Konga blizu ušća rijeke Konga. Klima je tropska i vlažna, a C. puna tropskih prašuma i gospodarski slabo razvijena. Ima 38.398 stan. (1934). Glavno je mjesto Cabinda. S. R.

**CABINET NOIR** (franc. »crni kabinet«), tajni odjel pariske pošte, koji je nadzirao pisma privatnika. Ime potječe jamačno iz doba restauracije poslije 1815, kad su odjel smjestili u podzemlje poštanske zgrade. Kao pojava, značajna za apsolutistički način vladanja, poznata je već u vrijeme Luja XI. Za vlade Luja XIV. osnovan je *c. du secret des postes* (kasnije: *des lettres*), koji je žestoko napadao još Mirabeau u narodnoj skupštini. Slične su ustanove postojale za vrijeme apsolutizma i u drugim državama, pa tako za Metternichova režima u Austriji.

**CABOCHON** → Kabošon.

**CABOCLO**, u Braziliji mješanici bijelaca i Indijanaca.

**CABOT(O), Giovanni**, \* 1425, † 1498, i **Sebastiano**, sin, \* 1472, † 1557, engleski pomorci talijanskog podrijetla, pripadaju među prve moreplovce, koji su doplovili do Amerike. Cabot (Gaboto) sa sinom Sebastijanom otplovio je 1497 iz Bristola na malenom brodu »Matthew« s posadom od 18 ljudi, otkrio Labrador i dospio do Floride. Nakon povratka nagrađen je od engleskoga kralja i engleskih građana. Dao se na novi put 1498 bez sina opet istim smjerom, no nije se više vratio s te ekspedicije. Njegov sin Sebastiano nastavi očeva istražna putovanja, ne bi li uspio pronaći na Zapadu put u Kitaj. Dopre 1517 sa šest brodova do Hudsonove drage, ali ga otpor momčadi primora na povratak. Jedno je vrijeme bio u službi španjolskog kralja te stigao na svome putovanju do Rio de la Plata. Povrativši se u Englesku postade tamo doživotnim predsjednikom »Društva za plovidbu i otkrića« i dobije naslov Pilot major (admiral). U želji, da proširi englesku trgovinu, opremi pojedine ekspedicije pod vodstvom svojih učenika H. Willoughbya, R. Chancellora i S. Burougha te je naročito ekspedicijom Merchants Adventures 1555 u Arhangeljsku udario početak trgovinskim vezama Engleske s Rusijom. Misao je Cabotova bila, da oplovi u sjeverno-istočnom smjeru evropsko-azijski kontinent. Ali to je istom 326 godina kasnije pošlo za rukom slavnom švedskom istraživaču Nielsu Nordenskjöldu. Sebastijana Cabota možemo nazvati prvim osnivačem britanske pomorske veličine. Usprkos svih zasluga za Englesku bio je kasnije lišen svoga doživotnog mjesta i smanjena mu je bila mirovina od nezahvalnih Engleza. A. P.

**CABRA**, grad od 14.308 (1930) stan. u Andaluziji, u lijepoj dolini Cabre, koja rodi maslinom i vinom; ima crkvu pregrađenu od džamije i željezničku stanicu. Stanovništvo se bavi tekstilnim veleobrtom i lončarstvom, a ponajviše poljodjelstvom. N. Z.

**CABRAL, Pedro Alvarez**, \* 1460, † 1526, portugalski pomorac; bio je postavljen zapovjednikom jedne portugalske mornarice od 13 brodova te imao zadaću da otplovi u Istočnu Indiju. Na putu je prispio 3. V. 1500 slučajno do obale tada još nepoznate Brazilije, koju je nazvao Terra da Santa Cruz. Osnovao je u njoj mjesto Porto Seguro kao prvo portugalsko naselje u toj zemlji. Poslao je jedan brod svoje mornarice natrag u Lisabon, da javi otkriće, a s ostalim je brodovljem nastavio put u Indiju. Nakon gubitka od pet brodova stiže u mjesto Calicut. Osnuje u Cochinu i Kannanuru portugalske trgovačke ispostave, te je na taj način uredio prve trgovačke veze Portugalaca s Istočnom Indijom. S bogatim tovarom indijskih proizvoda vratio se C. 1501 u Lisabon. A. P.

**CABRERA, Manuel Estrada**, \* Quezaltenango 1859, † Guatemala 24. IX. 1924, guatemalski državnik. Došao je na vlast 1898, nakon umorstva liberalističkog predsjednika J. M. R. Barrios, koji mu je bio političkim uzorom; tri puta je bio izabran predsjednikom Guatemale te je diktatorskom silom preko dvadeset godina čuvao svoj položaj. G. 1906 poveo je rat protiv Salvadora i Hondurasa. Bio je zaslužan za uređenje države, nadasve u financijskom pogledu. U vanjskoj politici je u početku suzbijao upliv USA, kojima se je kasnije priključio. Održao se je na vlasti do 1920.

**CABUNA**, selo u Slavoniji, kotar virovitički, 11 km sjeverozapadno od Podravske Slatine. Željeznička je postaja na pruzi Kloštar—Osijek, sjedište je općine te ima 1229 stan. (1931). Z. D-i.

**CACCAMO**, talijanski grad od 14.000 stan. u pokrajini Palermo na Siciliji, trguje zemaljskim plodinama, ima tvrđavu iz vremena Normana i u okolici rudnike ahata i jaspisa. N. Z.

**CACCIANIGA, Antonio**, \* Treviso 30. VI. 1823, † Masareda 22. IV. 1909, talijanski pisac. Kao politički bjegunac boravi neko vrijeme u Parizu i piše svoje utiske u prilog Francuza (*Brava gente*, 1897). Dobar je pripovjedač; živo slika većinom život u svojoj mletačkoj pokrajini (*La vita campestre*, 1867; *Le cronache del villaggio*, 1872); najbolji su mu romani *Il bacio della contessa Savina* (1875) i *Il rococo di Sant'Alipio* (1881). Kod nas su prevodili neke njegove sitnije stvari (Vienac, XII, 1880; Narodne novine 1888, 221).

LIT.: L. Russo, *I narratori*, Rim 1923; B. Croce, *La letteratura della nuova Italia*, V., Bari 1939. M. D-é.

**CACCINI, Giulio**, \* Rim oko 1550, † Firenca 1618, talijanski pjevač, znameniti učitelj pjevanja i skladatelj. Bio je od početka pristaša novoga recitativnog stila, kad su se izrađivali temelji opere kao glazbenog pozorišnog djela. U svojim je popijevkama dao obrasce novog stila, pa se nije više slijepo vezao na metriku teksta, već je slobodno raspoređivao mjere, duljine i kratkoće note, a sve s namjerom, da dade u glazbi izražaj sadržine i ugodaja skladanog pjesničkog teksta. Njegove *Nuove musiche* znatno su utjecale na razvitak monodijskog stila. C. nije bio protivnik koloraturi. Skladao je nekoliko opera, među ovima jednu na tekst, koji je skladao i Peri; to je *Euridice*. — Njegova kćerka *Francesca* (\* 1581 u Firenci) bila je također skladateljica. Poznata su dva njezina baleta i jedna opera. B. S.

**CACERES**, 1. španjolska pokrajina u sjevernoj Estremaduri s obje strane Taja. Na površini od 19.961 km<sup>2</sup> stanuje narijetko 449.756 stan. (1930), koji na ovoj visoravni goje ovce, svinje i koze, a veleobrtom se bave slabo (rudnici fosforita).

2. Glavni grad istoimene pokrajine na visoravni od 350 m, s priključkom na željezničku prugu između Madrida i Lisabona, ima 25.869 (1930) stan., koji trguju zemaljskim proizvodima, a vrijedni su obrtnici za mjesne potrebe. Stari dio grada ima rimskih spomenika i sredovječnih palača, a oko njega se proširio novi dio. N. Z.

**CACHOEIRA** (port. »brzica«), ime za rijeku i četiri grada u Braziliji.

1. Rijeka u saveznoj državi Santa Catharina na jugu Brazilije, utječe u Atlantski ocean u zatonu São Francisco.

2. Grad od 78.000 stan. (1926) u saveznoj državi Bahia, na rijeci Paraguassù, ima znatan veleobrt duhana.

3. Grad od 72.000 stan. (1926) u saveznoj državi Rio grande do Sul na rijeci Jacuby. Ima željezničku stanicu, goji stoku, proizvodi žitarice i duhan, a u okolici dobiva kameni ugljen.

4. Grad u saveznoj državi São Paulo, na rijeci Parahyba do Sul i na glavnoj željezničkoj pruzi, ima 11.000 stan. (1926), koji obrađuju zemlju radi kave i goje stoku radi mlijeka.

5. C. de Itapemirim, grad od 58.000 stan. (1926) u saveznoj državi Espirito Santo, na željezničkoj pruzi, izvozi dobru kavu i plemenito drvo. N. Z.

CACHOLONG → Kašolong.

CACHOLONG (kaholong) → Opal.

CACHOU je francuski naziv za Catechu (od indijanske riječi kate »ime drveta« i chu »sok«, dakle »sok iz drveta«). Kao cachou dolaze u trgovinu mnogi preparati crnoga šećera (*Succus liquiritiae*) s nešto ulja od anisa te sa salmijakom ili bez njega. Oblik im je različit: štapići, kockice ili romboedri, a dolaze u trgovinu u različitoj manje ili više ukusnoj opremi. Uglavnom služe kao sredstvo za ublažavanje kašlja. Romboedri, koji su posrebniji, služe samo kao aromatik za usta. B. A.

CADA MOSTO (Cademosto), Alvise da, \* Mleci oko 1432, † Mleci oko 1511, pomorac i istraživač. U portugalskoj službi otkrio je 1455 i 1456 Kanarske i Kapverdске otoke, Senegal i plovio uz zapadnoafričku obalu sve do Zlatne obale. O tome je napisao potpuno izvještaj, koji je 1507 tiskan (*El libro de la prima navigazione per oceano e le terre de Nigri*).

CADALSO Y VAZQUEZ, José, \* Cadiz 18. IX. 1741, † pri opsadi Gibraltara 27. II. 1782, španjolski književnik. Mnogo je putovao, dobro je poznao francuski i engleski te živo promicao francusku i englesku književnost u Španjolskoj. Pisao je drame (*Don Sancho García*) i pjesme (zbirke *Ocios de mi juventud*, *Noches Lúgubres*, u kojoj se, pod uplivom engleskih pjesnika, iskazuje pretečom romantizma), no najvažnije mu je djelo posmrtna zbirka romana *Cartas Marruecas*, koja jedno izmišljeno lice upućuje svom učitelju opisujući mu navike i običaje Španjolaca. Imajući za uzor glasovita Montesquieuova *Perzijska pisma* C. je u svom djelu naprednom ironijom i širokim kulturnim vidikom kritizirao neke loše strane javnog i posebničkog života svoje zemlje.

LIT.: Azorin, *Lecturas españolas*, Madrid 1912; Isti, Uvod u izdanje *Cartas Marruecas*, Madrid 1917. J. An-s.

CADERAS, Gian Fadri, \* Modena 1830, † Samaden 25. XI. 1891, švicarski pjesnik. Pisao u retoromanskom (gornjoengandinskom) narječju te se na području regionalnog pjesništva istakao neobičnom nadarenošću. Pisao je vesele igre (*Il farmacista*, 1864; *Ravania*, 1864; *Patufla*, 1866), pripovijesti (*Il preshuner da Fuentes*, 1878) i pjesme (*Rimas*, 1865; *Nouvas rimas*, 1879; *Fluors alpinas*, 1883; *Sorris e larmas*, 1887). J. An-s.

CADIZ, 1. važna trgovačka i ratna luka, 75.769 stan. (1930); leži na kraju dugog i uskog poluotoka, koji zatvara s kopnom golem zaliv (Bahia de C.). Zbijeno naselje štite jaki zidovi od mlatanja mora s Atlantskog oceana. Među čistim i živahnim ulicama dižu se visoke i bijele kuće ravnoga krova sa značajnim verandama i balkonima (miradores), a na trgovima i pored šetališta stoje javne zgrade, koje se ne ističu starinom (stolna crkva iz 18. st.). U gospodarskom životu znatnija je pomorska trgovina izvoza (soli, riba, pluta, vina, ulja) i uvoza (kolonijalne robe, ugljena, strojeva, tekstila) nego veleobrt (duhana, tekstila, konzerva), ali se i u pomorstvu osjeća jako takmičenje dviju luka na kopnu, a to su Huelva kod portugalske granice i Malaga na Sredozemnom moru. U međunarodnom prometu C. je ishodište parobroda, kabela, bežičnog brzjava i zračne plovidbe prema Africi i Južnoj Americi, a željeznicom je vezan preko Seville s glavnim gradom Španjolske i s Evropom.

Osnovaše ga Feničani oko 1100 pr. Kr. pod imenom Gadir (grad, tvrđava). U njemu bijaše hram boga Melkarta (Herakla). Od 6. do 3. st. držahu ga Kartazani, kojima je služio za plovidbu oceanom do Kameruna i Engleske. Rimljani ga nazvaše Gades i obdariše građanskim pravom. Stradao je u srednjem vijeku pod Vizigotima i životario pod Arapima, od kojih ga 1262 oslobodi kastiljski

vladar Alfonz Mudri, a sjajno je cvao u novom vijeku, jer je od 1509 do 1778 uživao trgovački monopol za španjolske kolonije u Americi. Stoga bijaše često pljačkaški i osvajački cilj od Berbera i Drakea u 16. st. do admirala Nelsona i cara Napoleona u 19. st. U C. je bio izrađen liberalni ustav španjolski od 1812.

2. Primorska pokrajina Španjolske u južnoj Andaluziji od ušća Guadalquivira do Gibraltara, kojoj pripada i Ceuta u Africi. Na površini od 7.323 km<sup>2</sup> stanuje 507.972 stan. (1930), kojima su glavni proizvodi vino, ulje, ribe i sol. N. Z.

CADORNA, 1. Carlo, \* Pallanza 8. XII. 1809, † Rim 3. XII. 1891, odvjetnik i političar. Stupivši u stranku liberala sklopio je prijateljstvo s Giobertijem. Prvi put izabran je za narodnog zastupnika 1848. Iste godine postao je ministrom prosvjete. Poslije bitke kod Novare 1849, koja se svršila pobjedom Radetzkgoga, potpisao je na bojnopolju uvjete primirja. Bio je 1853—1856 podpredsjednik, a 1857—58 predsjednik zastupničke komore. Cavour mu je 1858 povjerio ministarstvo prosvjete. G. 1868 bio je ministar unutrašnjih poslova, 1869—1875 talijanski poklisar u Londonu. Poslije toga bio je predsjednik državnoga savjeta. Napisao je više djela, među kojima se ističu: *La politica di Cavour nelle relazioni fra la Chiesa e lo Stato* (1882), *Della espansione coloniale dell'Italia* (1885), *Religione, diritto, libertà* (2 sv. 1893). U.

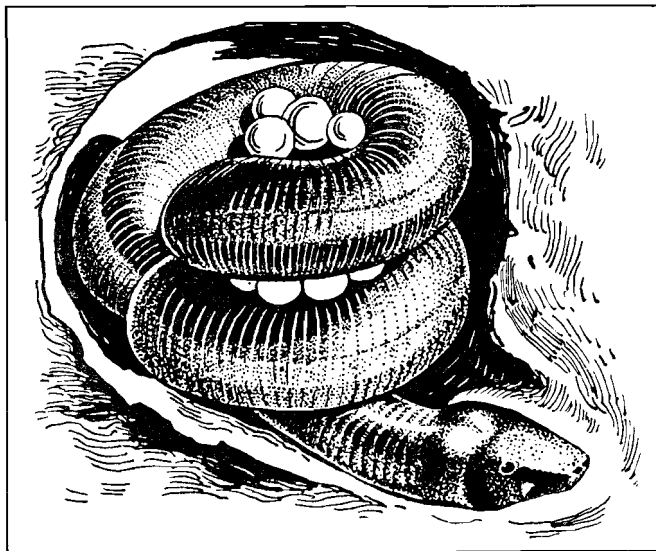
2. Luigi, \* Pallanza 4. IX. 1850, † Bordighera 23. XII. 1928, talijanski generalissimus u svjetskom ratu. U srpnju 1914 postao je glavarom glavnoga stožera talijanske vojske. Pokušao je da prodre austro-ugarske položaje prema Trentinu i uglavnom prema Soči. Metodički je priredivao ofenzive na Soči, na Doberdobu, oko Krna, Lavarona, Col di Lana, Sette Comuni i drugdje. Imao je većih ili manjih uspjeha, ali je u 12. bitki na Soči došao prodor Nijemaca i Austrijanaca kod Kobarida. Talijanska je vojska u listopadu 1917 morala uzmaknuti naprije do Tagliamonta, a onda na Piavu. U studenom 1917 bio je Cadorna uklonjen s položaja glavara glavnoga stožera. Ostao je još tri mjeseca član međusavezničkog ratnog vijeća, a poslije toga povukao se iz javnog života. Mussolini ga je 1923 imenovao maršalom Italije. General Luigi Cadorna istaknuo se i kao vojnički pisac djelima *Il generale Raffaele Cadorna nel Risorgimento italiano* (Milan 1922), *La guerra alla fronte italiana fino all'arresto sulla linea del Piave e del Grappa* (Milan 1921) i *Altre pagine sulla grande guerra* (Milan 1924).

3. Raffaele, \* Milan 9. II. 1815, † Turin 6. II. 1897, talijanski general, brat političara Carla, otac generalissimusa Luigija. Sudjelovao u talijanskom ratu 1848—49, u alžirskom ratu, u Kabiliji, u krimskom ratu, a zatim u talijanskom ratu 1859. Kod Custozze 1866 nije imao uspjeha, ali je zato 1870 zauzeo Rim. Od 1873 do 1877 bio je zapovjednik u Turinu. Odlikovao se i kao vojnički pisac. Najpoznatije mu je djelo *La liberazione di Roma nell'anno 1870 ed il plebiscito* (Turin 1889). Sl. P-ć.

CADOUDAL, Georges → Chouans.

CADUCEUS, latinizirano od *κρόκειον*, je štap s dva krila i dvije zmije, koje su se ovile oko njega, a nosio ga je glasnik (*κρόκεύς*), pa su se zato kod Rimljana glasnici zvali i *caduceatores*. Bog Hermes (Mercurius) slikao se uvijek s c., jer je on po grč. predači bio glasnik Zeusov. Kako je Merkur bio kod Rimljana zaštitnik trgovaca, postao je c. simbolom trgovine. C. se javlja i na rimskim novcima (nummi caduceati). I. R-o.

CAECILIIDAE, vodozemci, jedina porodica iz skupine Gymnophiona. Zmijolika su, bolje crvolika tijela, kratka repa i bez udova, pa ih označujemo i kao beznošce (Apoda). U koži su im smještene malene ljuščice u poprečnim kolutima. Kostur im je primitivan, kralješnica od bikonkavnih (amficealnih) kralješaka i svitaka. Nemaju prsne kosti, oplećja, kukovlja ni lijeve pluće. Oči su zakržljale i pod kožom glave, pa im ne služe, jer poput gujavice riju pod zemljom. Pred očima je malena jamica s uvlačivim pipalom. Ovi vodozemci žive u zemlji tropske Amerike, Azije i Afrike i hrane se crvima i ličinkama kukaca. Najbolje je poznat 38 cm veliki, tamno smeđi ceylonski rijač (*Ichthyophis glutinosus*) iz prednje i stražnje Indije, Ceylona i Velikih Sundajskih otoka. Njegova ženka odlaže u hrpi 9 mm velika jaja u zemlju blizu vode i oko njih se savije, da im zadrži potrebnu vlagu. K. B.



ZENKA CEYLONSKOG RIJAČA S JAJIMA

**CAECUM → Crijevo.**

**CAEN**, grad i luka u sjeverozapadnoj Francuskoj i glavno mjesto départementa Calvados. Leži na rijeci Orne, a plovni kanal, dug 16 km i dubok 6 m, spaja ga s lukom Ouistreham, na ušću rijeke. U okolici C-a vlada blaga i vlažna atlantska klima. C. izvozi stočne i poljodjelske proizvode i različitu metalnu robu, a uvozi poglavito ugljen iz Engleske, te po prometu ide među najvažnije francuske luke. Kako leži na važnoj pruzi Cherbourg—Pariz, ima i dobre kopnene veze. Nekoć je grad imao razvijen tkalački veleobrt. Posljednjih desetljeća procvao je i razgranio se kovinarski veleobrt, jer su u okolici otkrivene bogate naslage željeznih ruda. Razvojem veleobrta grad se počeo brzo razvijati tako, da danas (1936) ima 61.334 stan. C. je poznat i kao kulturno središte. Ima staro sveučilište (osnovano 1436), uređene knjižnice, hidrografske zavod i bogate muzeje i galerije. Dobra vrsta vapnenca, koja se dobiva u okolici, dala je odličan građevinski kamen, kojim su sagrađeni brojni arhitektonski spomenici: crkva sv. Stjepana (11. st.), crkva sv. Petra (16. st.), dvorac Vilima Osvajača (11. st.) i mnoge druge građevine.

C. (Cadomum) počinje život u 11. st., kad je u njemu Vilim Osvajač sagradio palaču i dva samostana. U stogodišnjem ratu dvaput su ga osvajali Englezi. Najljepše je dane grad proživio u 16. st., kad je bio vrlo napredan u trgovini. U revoluciji je bio poprište borba sa žirondistima.

J. R.-ć.

**CAERPHILLY**, grad u glamorganskoj grofoviji na jugu Walesa, 11 km sjeverno od Cardiffa; raskršće željeznica; ima (1931) 35.760 stan. Dobro su sačuvane prostrane ruševine staroga grada iz 13. st. Veleobrt prerađuje mlijeko, vunu i željezo, a u okolici se kopa ugljen i građevni kamen.

N. Ž.

**CAESALPINIA**, biljni rod por. *Caesalpinaceae* (→ mahunarke) sa preko 40 vrsta, raširenih u toplim područjima čitave Zemlje. Rastu kao drveće ili grmovi s dvostruko perastim zimzelenim listovima i s brojnim žutim ili crvenim cvjetovima u grozdastim cvatovima. Ocvijeće je pravilno građenih cvjetova dvostruko i sa pet članova, ima 10 slobodnih prašnika i pestić s nadržaslom plodnicom. U srednjem dijelu drveta mnogih vrsta nalazi se uz ostale tvari i crveno mastilo, *brasilin*, zbog čega se ti dijelovi vrlo raznoliko upotrebljavaju, na pr. kao tehnički materijal, za izradbu različitih predmeta, kao lijek i t. d. Tako se mnogo iskorišćuju vrste: *C. echinata* Lam. iz tropske Amerike, koja daje fernambukovo drvo, *Lignum Fernambuco*, *C. Brasiliensis* L. iz Brazila, koja daje brazilsko crveno drvo, dok *C. Bonducella* (L.) Roxb. i *C. Bonduc* Roxb. s Malajskog arhipelaga i iz drugih krajeva daju ljekovite sjemenke, *Semen Bonducellae*. *C. coriaria* Willd. iz tropske Amerike ima mahune s mnogo trijeslovina (dividivi-mahune). F. K.-n.

**CAESALPINUS** (Cesalpino), **Andreas**, \* 1519, † 1603, pristaša Aristotelove nauke Averoesova smjera, u kojem razvija nazore, kakvi se kasnije nalaze u Spinoze. Osim

filozofije bavio se i fiziologijom, u kojoj je prije Harveya iznio misao o optoku krvi u djelu *Quaestiones peripateticae*, lib. V. (1578).

LIT.: A. Viviani, *Vita e opere di A. C.*, Arezzo 1922. A. B.-a.

**CAETANI** (ili Gaetani), stara i znamenita talijanska porodica, već u 13. st. razgranata u Napulju, Pisi, Rimu i Anagniju. Granu od Anagnija podigao je do velike moći Benedetto kao papa Bonifacije VIII. (1294—1303). On je u sukobu s porodicom Colonna, koja je bila sklona nje-mačkim carevima, za svoju porodicu stekao velike posjede, tako da je ona kroz cijelo 14. st. glavni gospodar Campanije i Marittime. Ova jaka feudalna loza za avinjon-skoga sužanjstva pašuje po papinskoj državi, a za raskola je protiv zakonitih papa. U sukobu između papa i napuljskih vladara položaj je njezin težak, jer ina posjede na papinskoj i napuljskoj strani. Stoga je Giacomo II. dao 1423 sinu Cristoforu sve napuljske posjede. Tako je osnovana t. zv. aragonska grana, koja je sudjelovala u najvišim častima napuljskoga kraljevstva.

Granu od Sermonete pokušao je 1499 istrijebiti papa Aleksandar VI. (vlasnica Sermonete bila je Lucrezia Borgia), ali je papa Julije II. vratio baštiniku Guglielmu († 1519) sve posjede. Njegovi nasljednici često vrše visoke časti u papinskoj državi, osobito kao kardinali. Onorato IV. bio je kapetan papinske vojske u bitki kod Lepanta (1571), Francesco IV. guverner Milana i podkralj Sicilije (1662—1667).

U novoj Italiji istaklo se nekoliko članova ove porodice u nauci i politici. **Leone**, \* Rim 1869, povjesničar je islamskoga svijeta s brojnim radovima: *Annali dell'Islam* (1904—1926), *Chronographia islamica* (1912), *Cronografia generale del bacino mediterraneo e dell'Oriente musulmano* (1923) i *Studi di storia orientale* (1911, 1914). — **Michelangelo** (\* Rim 1804, † Rim 1882) svestrano je obrazovan čovjek i prijatelj mnogih evropskih umjetnika i učenjaka. Istakao se kao dantolog (*La materia della Divina Commedia dichiarata in sei tavole*, 1865); 1848 bio je ministar pape Pija IX., a od 1849 pristaša liberalnih nazora, te je 1870 bio predsjednik odbora, koji je Vittoriju Emanuelu II. predao rezultat rimskoga plebiscita.

**CAF**, **Oroslav**, \* Rečica pri Sv. Trojici 13. IV. 1814, † Ptuj 3. VII. 1874, slovenski jezikoslovac. Učio gimnaziju u Mariboru i Grazu, gdje je svršio do 1838 filozofiju i teologiju. Kapelanovao je u Grazu, Lebringu, Framu pri Slivnici, a pozvan je za profesora pastorala na sjemeništu u Mariboru. Od 1860 imao je beneficij u Ptuj, gdje je radi prenapetosti živaca u ludilu sam skončao život. Za boravka u Framu počeo je proučavati indoevropske jezike i marljivo skupljati građu za slovenski rječnik i slovnícu. Do izdanja rječnika nije došlo, ali je njegovu građu upotrijebio M. Pleteršnik u svom rječniku. U kritici Miklošičevih radova zastupao je mišljenje, da starocrkvenoslavenski jezik ima svoj izvor u bugarskom jeziku. Bio je za jezično zbliženje sa Slavenima, naročito s »Ilirima«. Kušao je pjevati i pjesme.

**BIBL.**: Njegove su članke donijele Novice (1845, 1846, 1848, 1851) i Slovenska bčela (1851 i 1852). Posebno je izdao *Svetočedenski red* (Graz 1850); *Robinson Mlajši*, prijevod s češkoga (1851); *Romarska palica po poti v večnost*, 2 sv., prijevod s njemačkog (Graz 1853 i 1854). U Slo-mšekovu *Dejanju Svetnikov* opisao je život svetaca za mjesec travanj. U *Casopisu češkého musea* 1852 napisao je zajedno s V. Hankom kritiku Miklošičevih djela *Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice suprasi-ensliensi* i *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*. Z. D.

**CAFFÈ**, **Il**, naslov talijanskog časopisa 18. st., koji je uređivao književnik Pietro Verri (v.). On je u Milanu osnovao borbenu Accademia dei Pugni (Ak. pesnicâ) s nekim drugim književnicima, među kojima su bili Cesare Beccaria i naš Ruder Bošković. Odatle je potekao i taj časopis smjelih naprednih težnja, prvi u Italiji u duhu francuskih enciklopedista, koji je htio ukloniti mnoge predrasude tradicije, probuditi duhove i samosvijest, podići blagostanje. List se tiskao u Bresciji, na teritoriju liberalne Mletačke republike. Izazvao je mnogo borbe i nije dugo izdržao, samo dvije godine (do svibnja 1766).

LIT.: E. Bouvy, *Le comte Pietro Verri, ses idées et son temps*, Pariz 1889; L. Ferrari, *Del »Caffè«, periodico milanese del sec. XVIII*, Pisa 1899; G. Natali, *Il Settecento*, Milan 1929. M. D.-ić.

**CAFFIERI**, porodica francuskih kipara podrijetlom iz Italije. Prvi se od njenih članova istakao **Daniele** (1603 do 1639), rodnom iz Sorrenta, kao inžinir pape Urbana VIII. Njegov sin **Philippe** (1634—1716), rođen u Rimu, pošao je u Pariz na poziv kardinala Mazarina i izrađivao pod upravljanjem Lebrunovom dekoracije u kraljevskim palačama i dvorovima. Poslije djeluje u Dunkerqueu kao crtač i

rezbar brodova. I njegovi su se sinovi, *François-Charles* (1667—1729), *Jacques* (1678—1755) i *Philippe* (1713—1774) istaknuli kao vješti i uvaženi majstori-dekorateri. *Jean-Jacques* (1725—1792) bio je jedan od najuvaženijih francuskih kipara 18. st. Učio je kod Lemoynea i boravio od 1749 do 1753 u Rimu, gdje je na nj znatno utjecao Bernini. Vrativši se u Pariz izradio je brojne portretne biste za parisku *Comédie Française*, među kojima se naročito ističu: Corneille, Molière, La Chaussée, Rotrou i J.-B. Rousseau. On je u tom području u neku ruku prethodnik Houdonov.

LIT.: J. Guiffrey, *Les Caffieri sculpteurs et fondeurs ciseleurs*, Pariz 1877; C. de Mandach u Thieme-Beckerovu *ALBK*, V., Leipzig 1911. A. Sch.

**CAGAYAN**, grad u istoimenom zatonu filipinskog otoka Mindanao, 36.832 stan. (1936). M. Š.

**CAGLIARI**, 1. pokrajina na Sardiniji, zahvata južni i jugozapadni dio otoka. Na prostoru od 9.298 km<sup>2</sup> živi 507.201 stan. (1936) ili 55 na 1 km<sup>2</sup>, dok je 1921 bilo samo 415.683 stan. Najzanimljiviji dio je barovita i nezdrava nizina Campidano, u kojoj se vrše veliki melioracioni radovi. Velik napredak obećava ovom kraju i rudno bogatstvo.

2. Najveći grad i glavna luka Sardinije. Leži u dnu polukružnog zaljeva, na južnoj obali otoka. Širi se amfiteatralno podnožjem vapnenačkog brežuljka (120 m), na kome je tvrđava sv. Mihovila. Istočnije i zapadnije su dvije velike lagune. Dva lukobrana zatvaraju pristanište (34 ha površine), koje zbog svog položaja i lake obrane od davnih vremena ima velik značaj.

Danas je C. glavno mjesto na Sardiniji, važno talijansko vojničko uporište. Ima dobre prometne veze s talijanskim kopnom. Razvijeni su veleobrt cementa, kemijski veleobrt, prerada drveta, vina, ribe i brodogradnja. Već 1606 počinje život sveučilišta, koje je tek u najnovije doba potpunjeno. Osim gradskih zidina i brojnih crkava sačuvani su u bogatom muzeju brojni spomenici duge i promjenljive prošlosti toga grada.

Uređivanjem močvara, pretvaranjem prostranih laguna u velike solane i iskorišćavanjem rudnoga bogatstva povećava se privredni značaj okolice, a tim i samog grada. U vezi je s ovim radovima brzi napredak C-a, koji 1936 ima 106.649 stan., dok je 1921 imao samo 61.758 stan.

Sačuvani su tragovi feničke kolonije, koju su kasnije naslijedili Kartazani. Poslije rimskog osvajanja (238 pr. Kr.) *Caralis* je imao sretnije dane, jer je osim vojničkog uporišta postao i upravno središte Sardinije i Korzike. Najvažniji su ostatak iz ovog vremena ruševine velikog amfiteatra (88,50×72,90 m). Okupacijom Vandala (454) počinju za C. teški dani, koji su se nastavili i za vrijeme vlade Bizanta. U 13. st. Pizanci su sagradili utvrdu, ali je grad stradao u sukobu Pize i Genove. G. 1326 pripada Španjolskoj, poslije kratke austrijske vlade u početku 18. st. vraćen je ponovno Španjolskoj. G. 1718 pripada Pijemontu, a kasnije Italiji. J. R.-ć.

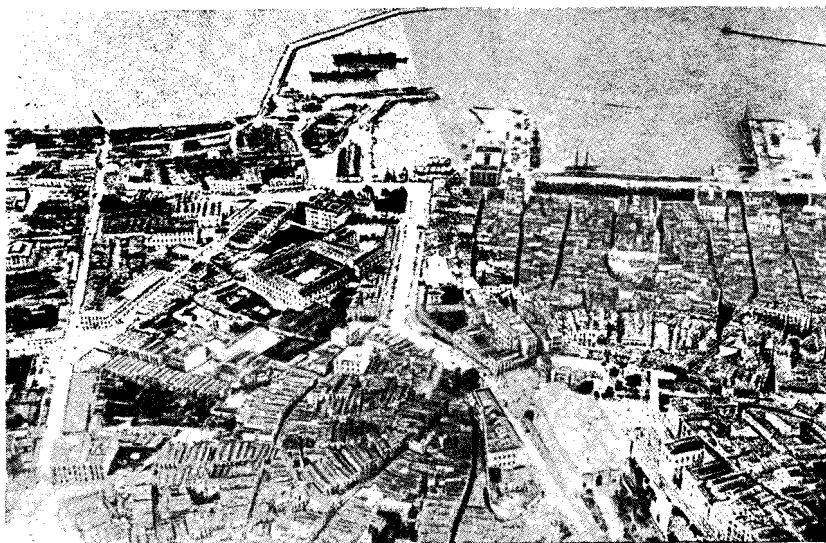
**CAGLIOSTRO**, *Alessandro*, grof, \* Palermo 1743, † u tamnici San Leone kod Urbina 1795, u istinu *Giuseppe Balsamo*, čuveni pustolov u 18. st. Sin trgovca. U 15. svojoj godini stupio među redovnike-milosrdnike. Napustivši daskora samostan učio je neko vrijeme risanje i već vrlo rano podao se razvratnom životu. U Rimu se oženio 1768 lijepom Lorencom Feliciani, bavio se nečistim falzifikatorskim poslovima i pošao iza toga s mladom svojom ženom, koja je zloupotrebljavala svoje draži, da primamljuje vazda nove žrtve, na dalekosežna putovanja. Iza Grčke, Egipta i

Prednje Azije krene (1771) put Londona, Pariza, Njemačke i Nizozemske. Svagdje se prikazao kao čudotvorni liječnik i kemičar, koji je svoja čudesna liječenja dijelio siromasima besplatno. Hvastao se, da posjeduje kamen mudrosti, tajnu pravljenja zlata i eliksira za postignuće duga života. Isticao je, da može dozivati duhove preminulih i da je nadaren proročanskim svojstvima. Uslijed svega toga došao je u daljem razvoju svoga života, u ono doba gotovo općenita nagnuća lakovjerju i sklonosti misticismu, vanredno na glas i do znatna imutka. Za svog prolaznog boravka u Napulju (1775) prozvaao se markiz Pellegrino, dok je iduće godine u Londonu poprimio ime i naslov grofa Alessandra Cagliostra. Po drugi put u Londonu, uvukao se u tamošnje lože slobodnih zidara kao tobožnji pronalaznik novoga, savršenijega sustava egipatskog masonstva, izdavajući se kao neki poslanik Velikog Kofte Eliasa, a da po svom kazivanju povede vjernike na put moralnog usavršavanja i sveopćega preporoda. Nastavio je s ovakvim i drugim obmanama i prevarama, te je bio za svojih neprekidnih putovanja uzduž i poprijeko Evrope na mnogim mjestima sjajno dočekan i uvelike slavljen. Iz Rusije protjeran (1780) ustali se konačno u Parizu (1785),

gdje je nastojao, da opet različnim čarolijama i pokušanim utemeljenjem novih, od njega izmišljenim tajanstvenim ložama, kao i proračunom darežljivošću velikog stila, zadobije i ustali glas dobročinitelja čovječanstva. Kao prijatelj kardinala Rohana, označila ga je u čuvenoj aferi Kraljičine ogrlice optužena Comtesse de la Motte intelektualnim začetnikom one grдне prevare, i on je bio zajedno sa svojom ženom utamničen u Bastilji. Uspjelo mu je dokazati svoju nevinost, u čemu ga je podupirao jednom svojom pu-

blikacijom također i duševni mu srodnik i prijatelj, pustolov Stjepan Zanočić (lažni princ od Albanije) iz Budve, i on bude riješen, ali ujedno progan iz Pariza. Tada se isprva skloni u London, a 1789 u Rim. Obnovljena njegova djelatnost kao tobožnjeg emisara masonerije prouzročila potkraj godine njegovo uhapšenje i pritvor u Andeoskoj kuli. Kod rasprave pred inkvizicijom njegova se žena njega posve odrekla i nastupila kao glavni svjedok protiv njega. Bio je osuđen na smrt, a od pape Pija VI. pomilovan na doživotnu tamnicu.

C. je bio na glasu kao čovjek znatne umne nadarenosti i neobične spretnosti, ali nedostatne naučne spreme. U pravom ga je svijetlu prvi prikazao francuski novinar Theveneau de Morande u *Courier de l'Europe* (1786). Iste



CAGLIARI, Pogled iz zrakoplova

(Foto R. Aeronautica)



ALESSANDRO GROF CAGLIOSTRO

one godine posjetio je slavni njemački pjesnik Goethe njegovu rodbinu u Palermu i dao o tom zanimljiv opis u putopisu *Reise in Italien*. Usto ga je ovjekovječio u svojoj veseloj igri *Der Gross-Coptha*. Po smrti Cagliostrea (1795) mnoge se čudovite legende oviše oko njegova šarenosti i uzbuđena života, a napose oko njegove smrti.

LIT.: H. d'Almèras, *Cagliostro: la Franc-Maçonnerie et l'occultisme au XVIIIe siècle*, Pariz 1904; B. Cassinelli, *Cagliostro dinanzi al Sant'Uffizio*, Rim 1929; *Corrispondenza segreta sulla vita del Conte di Cagliostro... e gli Arcani della Setta degl'Illuminati e Liberi Muratori*, Mleci 1791; E. Petraccone, *Cagliostro nella storia e nella leggenda*, Milan 1912; Sierke, *Schwärmer und Schwindler zu Ende des 18. Jahrhunderts*, Leipzig 1875; Trowbridge, *Cagliostro, the splendour and misery of a master of magic*, London 1910.

**CAGNI, Umberto**, \* Asti 24. II. 1863, talijanski admiral, izvršio je brojna naučna putovanja kao časnik i zapovjednik pojedinih talijanskih ratnih brodova. Sudjelovao je u objema ekspedicijama vojvode od Abruzza na Sjever, odnosno sjeverni pol. U drugoj od ovih ekspedicija zapovijedao je brodom »Stella Polare«. C. je jedan od najaktivnijih članova istraživačkih ekspedicija u Africi. Za vrijeme talijansko-turskoga rata povjerenom mu je iskrcavanje četa i zauzimanje grada i luke Tripolis. U jesen 1918 postavljen je za zapovjednika talijanskih pomorskih snaga, koje su izvršile okupaciju austro-ugarske ratne luke Pule, koju je prema naredbi Narodnog Vijeća iz Zagreba zaposjela naša mornarica i izvjesila hrvatsku zastavu na bivšim austro-ugarskim ratnim brodovima. Cagni je ostao u Puli više mjeseci i točno provodio pojedine klauzule i odredbe primirja.

**CAGNIARD DE LA TOUR, Charles, barun**, \* Pariz 31. III. 1777, † Pariz 5. VII. 1859, francuski fizičar. Izumio je vrstu sirene, kojom je uz pomoć osobitog brojila 1819 prvi neposredno odredio broj titraja glazbenog tona. Na glasu je njegov pokus iz 1822: u vertikalnoj zatvorenoj cjevčici nalazi se sasvim određena množina na pr. alkohola, koji je u donjem dijelu cijevi tekućina, u gornjemu para; ako grijemo, kod izvjesne temperature — danas je zovemo kritičnom — granica tekućine i pare iščezne. St. H.

**CAHIER**, francuska riječ, znači svežanj listova papira ili pergamene. U francuskoj povijesti *cahiers* (de doléances) označuju od 15. do konca 18. st. pisane predstave, koje su sadržavale želje, prijedloge ili pritužbe, koje bi opći staleži (États généraux) predavali kralju na temelju predstave pojedinih staleža, to jest svećenstva, plemstva i 3. staleža (građanstva).

**CAHORS**, stari grad u jugozapadnoj Francuskoj i središte départementa Lot. Leži u meandru rijeke Lot, preko koje danas vode tri mosta. Ovaj je položaj bio od osobitog značenja za razvoj i osobine grada. Kako je na poluotoku bilo malo mjesta, ulice su starog grada uske i krivudave. S kopnene strane stari je grad bio na najužem dijelu utvrđen zidinama, od kojih su do danas sačuvani tragovi. S druge strane zidina širi se novi grad s pravilnim i širokim ulicama.

C. je mali grad s 10.671 stan. (1931), u kom je sjedište različitih upravnih vlasti. Veleobrtno je slabo razvijen, a u trgovini je jak izvoz vina i voća. Stari je dio grada poznat po brojnim i lijepim građevinskim spomenicima, među kojima se ističu katedrala sv. Stjepana (iz 12. st., obnovljena u 14. st.), crkva sv. Uršule (12. i 13. st.), kuća Henrika IV. (14. i 15. st.), kraljevski dvorac (16. i 17. st.) i dr. Naročito je poznat stari utvrđeni most na Lotu »le pont de Valentré« (14. st.).

**Povijest.** Prvobitno glavni grad keltskoga plemena Cadurca, istakao se u rimsko doba izradbom neke vrste strunjača, prozvanih »cadurcum«. I u srednjem vijeku ostao je glavni grad istoimene župe (pagus Cadurcinus, odatle Caerci, naposljetku Quercy), koja je najprije bila u vlasti toulouskih grofova, a poslije albigenškog rata 1224 francuskih kraljeva. C. je zadržao značenje kao sjedište senšalstva Quercy i neko se vrijeme odlikovao gospodarskom djelatnošću, od koje je potekla tipična oznaka *Caorsini* (v.). Između 1360 i 1428 bio je C. pretežno pod engleskom vrhovnom vlasti. Kad se potkraj 4. st. proširilo u tome području kršćanstvo, osnovana je u C. biskupija, pa je ondješnji biskup bio i gospodar grada; od 1316 dijelio je on posjed (pariage) s francuskim kraljevima. G. 1331 osnovao je papa Ivan XXII. u C., odakle je bio rodom, svučilište, koje je 1751 spojeno sa sveučilištem u Toulousi.

LIT.: Dufour, *La commune de C. au moyen âge*, 1896; Grangie, *Une ancienne capitale de province: C. en Quercy*, Nancy 1922; F. Arens, *Wilt. Servat von C. als Kaufmann zu London*, Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, XI., Stuttgart 1913.

**CAILLAUX, Joseph**, \* Le Mans (Sarthe) 30. III. 1863, francuski državnik. Sin Eugèna, ministra financija za Mac Mahona; služio je u upravnoj službi i u ministarstvu financija. G. 1888 nadzornik financija, 1892 profesor na École des sciences politiques, 1898 izabran zastupnikom okruga Mamersa. Njegov je izbor izazvao negodovanje u tadašnjim parlamentarnim krugovima. Bio je ministar financija u kabinetima Waldeck-Rousseaua 1899—1902, Clemenceaua 1906—09 i Monisa 1911. Bijaše od 27. VI. 1911 do 10. I. 1912 ministar predsjednik i ministar unutarnjih posala, a 1913 ministar financija u kabinetu Doumergue. Njegova je porezna politika često bila ocijenjena kao suviše demagoška; povećao je poreze na nasljedstvo i uveo porez na dohodak. Nezadovoljstvo je izazvala i vanjska politika, kakvu je započeo 1911. Za sporova između Francuske i Njemačke povodom Agadirске krize C. je krenuo pomirljivim smjerom. Utanačenja o Agadiru od 4. XI. 1911 bila su prihvaćena u komori, ali izazvaje opreku francuskih nacionalista, a Clemenceau zapodijene akciju, da sruši kabinet, koji pade 11. I. 1912, a C. se okrene prema skrajnjoj ljevici i vodi socijalista Jaurèsu, koji se odlučno protivio oružanom obračunavanju s Njemačkom. Zučljivo borbu protiv C. zapodijese listovi desnice, osobito *Figaro*. Tim je povodom žena C-ova ubila ravnateljica ovoga lista Gastona Calmettea 17. IV. 1914. Sud ju je riješio 30. VII. 1914. Za rata bio je oštro napadan sa strane Barthoua, Poincaréa, Clemenceaua, Barrèra, a L. Daudet označivao ga je u *L'Action française* kao izdajnika. 14. I. 1918 C. bi uapšen, iako nije bilo dokaza za njegovu krivicu, kako je očitovao Clemenceau. Nakon istražnog zatvora od više od dvije godine C. bi riješen, ali se u Pariz mogao vratiti tek u studenome 1924. G. 1925 stupa u kabinet Painlevé kao ministar financija; iste je godine vodio u Washingtonu pregovore o ratnim dugovima. Odstupio je 28. X.; u zadnjem kabinetu Brianda bijaše ministar financija od 23. VI. do 17. VII. 1926.

BIBL.: *Mes prisons* (1920); *Les impôts en France* (1911—12); *Où va la France? Où va l'Europe?* (1922).

LIT.: A. Zévaès, *Histoire de la Troisième République*, Pariz 1938.

**CAILLAVET, Gaston Arman de**, \* Pariz 15. III. 1869, † Essendières (Dordogne) 14. I. 1915. Njegova je majka bila prijateljica Anatola Francea, a njezin salon u književničkom svijetu na glasu, pa je tako C. već od mladosti bio povezan s književnošću. Uz novinarski rad dao se na pisanje drama i malih komedija. Od g. 1900 napisao je zajedno s prijateljem Robertom de Flersom (v.) tekstove za nekoje buffo-operete u Offenbachovu stilu, a prije svega čitav niz zabavnih veselih igara. Među radove prvoga smjera idu *Les travaux d'Hercule* (1901) i *Pâris ou le bon juge* (1906); iz niza veselih igara napominjemo *Les sentiers de la vertu* (1903); *Miquette et sa mère* (1906); *L'amour veille* (1907); *Le roi* (1908); *L'âne de Buridan* (1909); *Le bois sacré* (1910); *L'habit vert* (1912) i *Monsieur Brotonneau* (1914).

**CAILLÉ, 1. Dominique**, \* Nantes 1. IV. 1856, francuski književnik, poznat je po mnogobrojnim radovima o povijesti književnosti u gornjoj Bretanji, na pr. *Elisa Mercoeur* (1889), *La poésie à Nantes sous le Second Empire* (1905). Objelodanio je također nekoliko knjiga pjesama: *Poésies*, 1881, 1885, 1891; *Sonnets* 1887, i t. d.

**2. René**, \* Mauzé 1799, † La Baderre 1838, franc. istraživač. Oduševljen za strane zemlje krenuo je 1818 bez potrebnoga stručnog predznanja u Senegambiju, koju je prolazio doživljavajući mnoge pustolovine. Potaknut nagradom od 10.000 franaka, koju je raspisalo francusko geografsko društvo za onoga, koji dođe do Timbukta, krene C. onamo, dođe 1828 do cilja i vrati se u Tanger. On je prvi obišao one krajeve i svoje doživljaje opisao (*Journal d'un voyage à Tombouctou et à Djenné dans l'Afrique centrale*, 1830).

**CAILLETET, Louis Paul**, \* Chatillon-sur-Seine 21. IX. 1832, † Chatillon-sur-Seine 5. I. 1913, francuski fizičar, poznat po radovima oko pretvorbe zraka u tekućinu i stvaranja niskih temperatura. Voden Andrewsomovim rezultatima dobio je — od prilike u isto vrijeme, kad i Pictet — tekući kisik, tekući dušik i t. d. Bio je član pariske akademije. St. H.

**CAIMAN** (kajman) je gmazov iz hrpe krokodila; razlikuje se od aligatora, što mu trbušni oklop sastavljaju pokretne koštane ploče i što nema koštano nosnog pretina. Poznato ih je 5 vrsta na području Srednje i Južne Amerike; hrane se ribama i vodenim pticama; najveća vrsta naraste do 4 m.

CAIMI, fra Bernardin → Bernardin 2.

CAINE, Sir Thomas Henry Hall, \* Runcorn (Cheshire) 14. V. 1853, † 1931, engleski pisac romana. U mladosti uči graditeljstvo, ali se naskoro posvećuje novinarstvu i neko vrijeme radi u uredništvu lista *The Liverpool Mercury*. G. 1880 upoznaje se s pjesnikom D. G. Rossettijem i na njegov poziv dolazi u London, gdje stanuje s njim sve do njegove smrti 1882. Te godine objavljuje uspomene na Rossettija *Recollections of Rossetti*. G. 1885 počinje pisati melodramske romane, kojima je postigao neslućen uspjeh iskorišćujući sentimentalne elemente engleske pobožnosti. Većina tih romana obrađuje teme iz života na otoku Man, iz kojega je C. vukao lozu. Popularnost C-ovih djela bila je golema, ali ta slava nije bila ni u kakvom razmjeru sa stvarnom vrijednošću C-ovih djela, tako da je umro gotovo potpuno zaboravljen.

BIBL.: Najpoznatiji su mu romani: *The Shadow of a Crime* (1885), *The Son of Hagar* (1886, preveden na hrvatski), *The Deemster* (1887), *The Bondman* (1890), *The Scapegoat* (1891), *The Manxman* (1894), *The Christian* (1897), *The Eternal City* (1901), *The Prodigal Son* (1904), *The White Prophet* (1909), *The Woman Thou Gavest me* (1913) i *The Woman of Knockaloe* (1923).

LIT.: C. F. Kenyon, *Hall C., the Man and the Novelist*, 1901; H. Caine, *My Story*, 1908, autobiografska povijest ranih godina C-ove književne djelatnosti. J. T-a.

CAIRD, Edward, \* 1835, † 1908, engleski mislilac, profesor u Glasgouu, zastupa kritički idealizam. Djelo njegovo *The critical Philosophy of I. Kant*, 2 sv. (1889) najbolji je kritički prikaz Kantove nauke na engleskom jeziku. U djelu *The Evolution of Religion*, 2 sv. (1893) opravdava vjerski princip kao faktor, koji izmiruje opreku subjekta i objekta. A. B-a.

CAIRNES, John Elliot, \* Castle Bellingham u Irskoj 26. XII. 1823, † Blackheath kod Londona 8. VII. 1875, znameniti engleski ekonomist, profesor na sveučilištu u Dublinu i na University Collegeu u Londonu. Kraj Ricarda i J. S. Milla, čiji je najbolji učenik i ujedno najoštrij kritičar, C. je zadnji jači predstavnik engleske klasične škole. Za njega je ekonomska znanost prirodna znanost («science»), i zbog toga istražuje njezine probleme na suvremenim pojavama, a ne, kako bi trebalo u teoriji da bude. Mnogo se bavi Irskom i njezinim pitanjima.

BIBL.: *The character and logical method of political economy*, London 1857; *The slave power*, Dublin 1862; *Political essays*, London 1873; *Essays in political economy theoretical and applied*, London 1873. Suradivao u stručnim časopisima. M. A-č.

CAIRNGORMS (karngorms), vrsta kremenjača, koji se nalazi na brdu Cairngorm (otuda mu ime) u sjev. Škotskoj u žilama po šuplinama rastrošena granita zajedno s ortoklasom, muskovitom i berilom. Kristali su mu prozirni, žuti kao vino do smeđe boje, a kadikad i crni. Ponekad su mu kristali dosegli znatnu veličinu, pa teže i do 25 funti, a nađeno je komada, na pr. kod Avona, koji potječu iz napomenutoga nalazišta, teških do 40 funti. Kako je proziran i lijepe kao topaz žute boje, bio je prije vrlo omiljen uresni kamen u Škotskoj, pa je poznat i pod imenom *škotskoga topaza*. Danas se međutim taj kristal više i ne iskapa. F. T.

CAIRO, grad u saveznoj državi Illinois (USA), na utoku rijeke Ohio u Mississippi, u plodnom kraju s dobrim vezama po vodi i na kopnu. Ima 18.000 stan., koji se bave trgovinom poljodjelskih proizvoda. N. Ž.

CAIROLI, zaslužni talijanski rodoljubi iz Pavije. Potječu od *Carla C.* (1777—1849), liječnika, koji je imao značajnu ulogu u prevratnim događajima 1848. Od njegovih pet sinova osobito se istaknuo najstariji Benedetto.

*Benedetto C.*, \* Pavija 28. I. 1825, † Capodimonte kod Napulja 8. VIII. 1889, političar i ministar. U mladosti pristaje uz novogvelfovski pokret, koji teži za sjedinjenjem Italije pod papinim vodstvom. Poslije sloma 1848 pridružuje se Mazziniju u njegovu prevratnom radu, zbog čega bježi pa se najzad skloni u Švicarsku. Napokon uviđa opravdanost realističke politike Piemonta, gdje se trajno nastani. Zajedno s braćom Ernestom i Enricom sudjeluje u ratu protiv Austrije 1859; *Ernesto* (\* 1832) pogine tada u Biumo Inferiore 26. V. 1859. G. 1860 prati Garibaldija s braćom Enricom i Luigijem u Siciliju; *Luigi* (\* 1838) umre na tom pohodu u Napulju 18. IX. 1860. Ušavši 1861 u talijanski parlament B. se priključuje ljevici, a 1863 podupire Mazzinija u pitanju poljskog ustanka i oslobođenja Venecije. S braćom Enricom i Giovannijem ulazi u rat protiv Austrije 1866 i surađuje zatim s Mazzinijem u pitanju Rima. Pri pokušaju garibaldinaca, da se osvoji Rim, pogine *Enrico* (\* 1840) u borbi s papinim četama u Villa Glori 23. X.

1867, a *Giovanni* (\* 1842) bio je ranjen i naskoro umro. Kad je ljevica došla 1876 na vlast, B. je napušta, pridonosi njezinu padu 1878 i postaje ministar predsjednik. Prateći kralja Umberta I. u Napulj zaštititi ga od atentatora Passananta; pošto je pri tom ranjen, privremeno se povlače, ali 1879 preuzima opet predsjedništvo vlade i ustoj vanjske poslove i poljodjelstvo. Zbog otpora, koji je u Italiji pobudila njegova vanjska politika, a osobito njegov uzmak pred Francuskom zbog Tunisa 1881, sasvim napušta javni život. LIT.: M. Rosi, *I Cairoli*, 2 sv., Rim 1929, 2. izd.

CAIX, Napoleone, \* Bozzolo (Mantova) 17. VIII. 1845, † Bozzolo 22. X. 1882, talijanski filolog. Profesor romanskih jezika na sveučilištu u Firenci. Jedan od začetnika nove škole romanske filologije i kritičke književne povijesti u Italiji. Radio je najviše na proučavanju etimologija riječi i na povijesti talijanskog književnog jezika.

LIT.: P. Villari i P. Rajna u *Miscellanea di filologia e linguistica, in memoria di N. Caix e U. A. Canello*, Firenca 1886. M. D-č.

CAIX DE SAINT-AYMOUR, Amédée vicomte de, \* Senlis 1843, † Pariz 1921, francuski književnik. Njegovo zanimanje zahvaća više polja: povijesno, arheološko, jezikoslovno, a djela su mu nejednake vrijednosti. Poslije okupacije Bosne bila mu je povjerenja arheološka misija (1879), pa joj je opisao i rezultate.

BIBL.: *La Bosnie et l'Herzégovine après l'occupation austro-hongroise, Notes de voyage, Revue des deux mondes*, 1883; *Les pays sud-slaves de l'Autriche-Hongrie: Croatie, Slavonie, Bosnie, Herzégovine, Dalmatie*, Pariz 1883; *La langue latine étudiée dans l'unité indo-européenne*, 1867; *Hugo de Groot*, 1884; *Les intérêts français dans le Soudan éthiopien, Histoire des relations de la France avec l'Abyssinie chrétienne sous les règnes de Louis XIII. et Louis XIV.*, 1886; *Instructions aux ambassadeurs et ministres de France au Portugal*, 1886; *Arabes et Kabyles*, 1891; *Anne de Russie, reine de France*, 1894 i t. d.

LIT.: R. Maixner, *La mort de Gambetta et la jeunesse estudiantine croate, Annales de l'institut français de Zagreb*, 1939. J. D-e.

CAJAMARCA, l. planinska i slabo naseljena pokrajina (departamentos) u sjev.-zap. Peruu; na 32.482 km<sup>2</sup> bilo je prema posljednjem popisu (1927) 450.000 stan. ili 15 na 1 km<sup>2</sup>. Stanovništvo gaji kukuruz, krumpir, duhan i dr., a važna je prirodna grana stočarstvo.

2. Glavni grad istoimene pokrajine, leži 2814 m nad morem. S lukom Pahasmayo veže ga željeznica. Nad malim zemljanim kućama ističe se velika katedrala. U C-i je Pizarro (1532) ubio posljednjeg kralja Inka. U gradu i okolici sačuvani su mnogi spomenici periode Inka. Broj stanovnika ostaje odavno nepromjenljiv, 15.000 (1927).

CAJANDER, I. Aimo Karlo, \* 4. IV. 1879, finski učenjak svjetskog glasa, profesor uzgajanja šuma na sveučilištu u Helsinkiju. Osnivač finskog šumarskog naučnog društva (1909) te finskog instituta za šumarska istraživanja (1918). U dva navrata bio predsjednikom finske državne vlade. U šumarskoj se nauci napose istakao svojom teorijom šumskih tipova (1909). N. N.

2. Paavo Emil, \* 24. XII. 1846, † 14. VI. 1913, finski pisac. Bio je najprije novinar (1873—78), zatim lektor finskog jezika na sveučilištu u Helsinkiju (1886—88) i redovni profesor od 1890. Napisa je zbirku prigodnih rodoljubnih pjesama *P. Cajanderin runoja* (1898). Glavno su mu životno djelo prijevodi Shakespeareovih drama. Prevodio je i djela Runeberga, Topeliusa, Bergboma, Wecksella, Björnsona i Otta Ludwiga (roman *Zwischen Himmel und Erde*). U.

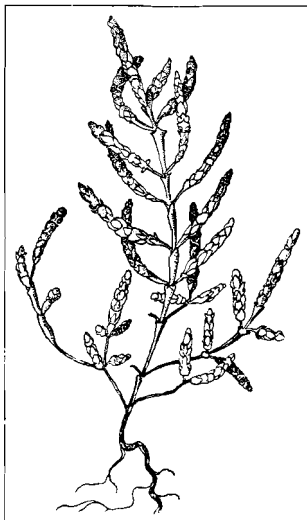
CAJEPUTI OLEUM, etersko ulje dobiveno destilacijom iz lišća biljke *Melaleuca Leucadendron L.*, koja raste na malajskom otočju. Boje je zelene, miriše po kamforu, glavni mu je sastojak cineol. Upotrebljava se u medicini, naročito za kapljice protiv zubobolje. J. R-ič.

CAJETANUS (Thomas de Vio) → Kajetan.

CAKLENJAČA (*Salicornia*). Halofilni biljni rod iz porodice Caklenjačevci (v.) s člankovitom, mesnatom, prividno bezlistnom, golom stabljikom i malim, neuglednim cvjetovima, koji imaju neznatan perigon i 1—2 prašnika; združeni su u mesnate, vršne, prividne klasove, i to tako, da skupine od po 3 cvijeta stoje u pojedinom članku nasuprotno. Te su



AIMO KAARLO CAJANDER



ZELJASTA CAKLENJAČA

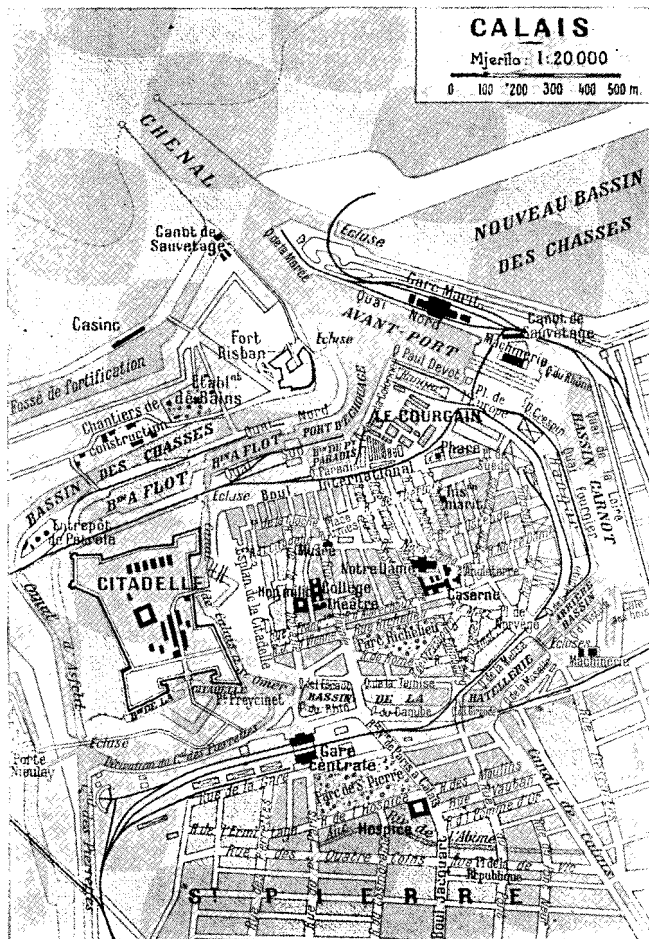
biljke veoma značajne za vegetaciju slanih staništa. U našim su primorskim krajevima na niskim, poplavnim obalama mora najčešće 2 vrste: zeljasta (*S. herbacea* L.) i drvenasta caklenjača (*S. fruticosa* L.); mnogo je rjeđa grmolika caklenjača (*Arthrocnemum glaucum* [Del.] Ung.-Sternb.). S. H.-é.

**CAKLINA** → **Zub**.

**CAKLOVICA**, kristalasti agregat (nakupina), koji je sastavljen od dvije agregatne forme: od radijalno vlaknastog i koncentrično lupinastog agregata. U obliku caklovice javljaju se katkada željezne i manganske rude, limonit, hematit i psilomelan. Njihove caklovice imaju obično kuglastu, bubrežastu ili sigastu površinu, koja je prevučena tahnatom crnom sjajnom koricom, a mjestimice katkada vrlo lijepo irizira, t. j. preljeva se u crvenoj, žutoj, zelenoj i modroj boji, boji duge (lat. iris). Caklovicu limonita zovemo *smedom* ili *gnjedom caklovicom*, hematitnu crvenom *caklovicom*, a caklovicu psilomelana *crnom caklovicom*. F. T.

**CALAHORRA**, grad u Staroj Kastiliji, nedaleko utoka Cidosa u Ebro, 12.004 stan. (1930). Rimljani su ga zvali Calagurris. Tu se rodio Kvintilijan. Sjedište je biskupa od 5. st. Stolna crkva potječe iz 11. st. Kraj je plodan, rodi žitom i vinom. N. Ž.

**CALAIS**, grad i luka na obali vrata Pas de Calais, u sjev. Francuskoj. Kao najbliža kontinentska luka C. ima veliku važnost u brzom prometu s Engleskom (Dover). U ovome se položaju ogleda i sadašnjost i prošlost grada.



CALAIS, Tlocrt grada i luke

S evropskim je kopnom C. povezan odličnim željezničkim vezama, a s Francuskom i plovnim kanalom. Osim živoga putničkog i robnog prometa C. je i važno ribarsko središte. Uz brodogradnju i neke druge veleobrtne grane od davnine je poznata izradba čipaka. C. je glavni grad départementa Pas de Calais i ima 67.563 stan. (1936).

Na mjestu galoromanskog grada Petressa spominje se već u 12 st. Kaleis. Odmah u početku stogodišnjeg rata Englezi su napali C., koji se je morao predati (1346) poslije jedanaestmesečnog otpora. Uspomenu na ovu borbu ovjekovječio je lijepim spomenikom Rodin. C. je dobro napredujući ostao pod engleskom vlašću do 1558. Poslije je stalno pod francuskom vlašću kao ključ vezâ s britanskim otokom. J. R.-é.

**CALAMA**, gradić u republici Chile. U njemu je hrvatska naseobina od 300 ljudi. Prvi se naši iseljenici javljaju prije prošloga svjetskog rata osnivajući naša naselja u salitrenom kraju na sjeveru. Rade po obiljnim tvornicama, bave se trgovinom i obrtima, osnivaju prosvjetna i nacionalna društva. Pomagali su izdašno rodoljubna djela u domovini. Od 1920 postoji u mjestu hrvatska čitaonica. M. B.

**CALAMIANES**, otočje, sjeverni nastavak otoka Palavan, koji pripada među najzapadnije otoke Filipina, sastavljeno od granita i kristalinskoga kamenja. Izvozi kokos, rižu, indigo, kavu, sladorovac, duhan i voće. U okolini su nalazišta bisernica, sabiru se jestiva gnijezda salanganka (*Collocalia fuciphaga*). M. Š.

**CALAMIN** (kalamín) → **Cinkovac**.

**CALAMITI** (grč. *κάλυμπος* »trstika«), *Calamites*, rod izumrljih drvolikih preslica por. *Calamariaceae*, velikih poput drveća, kojih deblo doseže i 12 m visine. Ono se dolje suzuje u obliku čunja. Drveni cilindar imade centralnu šupljinu, koju stvaraju cjevasti snopići. Ti snopići stvaraju uzdužne brazde, koje su na koncu članaka povezane cikcak-nodijalnom brazdom. Fosilno se sačuvavaju fragmenti stabala s grančicama ili bez njih, koje posebno klasificiraju. Nalazimo ih u permu, osobito u g. produktivnom karbonu (→ preslice). F. Š.

**CALAMUS** → **Pero**.

**CALAMUS ROTANG** → **Trska španjolska**.

**CALANDRA**, 1. Davide, \* Turin 21. X. 1856, † Turin 18. IX. 1915, talijanski kipar. Istakao se anekdotičnim i genrepkovima. Naročito je vješto prikazivao vojnike i konjanike iz talijanske vojničke prošlosti (*Dragone Piemontese Reale 1693*; *Dragone del Re 1706, Il Conquistatore*). Poslije je izradio niz spomenika, među kojima se ističu: *Garibaldi* (Parma), *Zanardelli* (Brescia), *Umberto I.* (Rim) i *Amadeo di Savoia* (Turin). Ima od njega i mnogo portretnih bista, grobnih spomenika, medalja i novaca.

LIT.: A. Ferrero, *D. C.* (Vita moderna), Milan 1903; U. Ojetti, *D. C.* (Ritratti d'artisti italiani), Milan 1911; C. Ricci, *D. C.*, Milan 1916. A. Sch.

2. Edoardo, \* Turin 11. XII. 1852, † Turin 29. X. 1911, talijanski književnik. Bavi se najprije umjetnošću kao i brat mu David, a zatim prelazi na književnost. Pisao je drame, romane i pripovijesti.

Najbolji su mu pripovjedalački radovi, u kojima prikazuje prošlost svoga zavičaja Pijemonta (*La bell'Alda*, 1883; *Vecchio Piemonte*, 1895; *A guerra aperta*, 3. izd. 1927; *Juliette*, 2. izd. 1934; *La bufera*, 4. izd. 1935).

LIT.: B. Croce, *La letteratura della nuova Italia*, 3. izd., Bari 1929; M. Mascherpa, *E. C.*: *la vita e l'opera letteraria*, Rim 1933; U. Ojetti, *Cose viste*, VI., Milan 1934; P. Pancrazi, *Scrittori italiani dal Carducci al D'Annunzio*, Bari 1937. M. D.-é.

**CALATAFIMI**, malo mjesto u zapadnom dijelu Sicilije, poznato po pobjedi, koju je ondje izvojevao Garibaldi nad burbonskom vojskom 1860.

**CALATAYUD**, španjolski grad u Aragoniji, u plodnoj dolini rijeke Jalóna (»aragonskoga Nila«) 522 m nad morem. Stanovnici (15,168, g. 1930) trguju zemaljskim proizvodima (voće, vino, masline, konoplja, šafran) i izrađuju svilu i kožu, platna i sukna. Nad C. je bio stari maurski grad Moreria s gradinom. Ondje stanuje danas sirotinja u pećinama. U blizini je stari rimski grad Bilbilis. C. je osnovao arapski vojvoda Ayud (Job) u 8. st. i po njemu je prozvan Kalat Ayud (»grad Jobova«). Pod Aragoniju je došao 1120 za kralja Alfonza I. Onda je sagrađena sadašnja crkva sv. Marije, koja je prije bila džamija. N. Ž.

**CALATRAVA**, stari grad (sada vojarna) na Guadiani u Novoj Kastiliji, gdje je 1158 cistercijski opat Diego Velasquez osnovao viteški red tog imena za borbu protiv Maura. U 19. st. taj je bogati red vitezova ukinut, a zadržan je samo kao državno odlikovanje. Danas ima samo ženskih



samostana kalatravskoga reda. Odlikovanje je križ crvenih ljiljana na srebrnom polju, a nosi se na crvenoj vrpici na prsima.

LIT.: Fernandez Llamazares, *Historia de los cuatro órdenes militares*, 1862; De Uhagón y Danvila, *Ordenes militares*, 1898. N. Z.

**CALAVÉRIT** → Kalaverit.

**CALBUCO**, vulkan u Cordillerama na jugu Čilea, visok 1690 m, u posljednjem stoljeću često djelatan, 1893 proizročio velike požare šuma. N. Z.

**CALCATERRA**, Carlo, \* Premia (Novara) 21. XI. 1884, talijanski književni historičar, profesor talijanske književnosti na katoličkom sveučilištu u Milanu. Slijedi pozitivističke historičke metode. Priredio je izdanja nekih talijanskih klasika. Jedan je od urednika književno-historičkoga časopisa *Giornale storico della letteratura italiana* (Turin). Autor je brojnih rasprava, a među njima: *Storia della poesia frugoniana*, Genova 1920; *La melica italiana dalla seconda metà del Cinquecento dal Rolli al Metastasio*, Turin 1926; *Le meliche di T. Tasso*, Ženeva 1929; *S. Agostino nelle opere di Dante e del Petrarca*, Milan 1931; *Nuovi orientamenti negli studi petrarcheschi*, Arezzo 1932; *I lirici del Seicento e dell'Arcadia*, Milan 1936; *Controriforma e Seicento*, Firenca 1937; *Il Parnaso in rivolta, Barocco e antibarocco nella letteratura italiana*, Milan 1940. M. D-ić.

**CALCEOLA SANDALINA** → Koralji.

**CALCISPONGIAE** → Spužve.

**CALCUTTA** → Kalkuta.

**CALDAS** (»toplice«, otuda u imenima više kupališta u Španjolskoj i Portugalu), okružje (departemento) u zapadnom dijelu Kolumbije, između Srednjih i Zapadnih Cordillera. Podneblje je zbog planinske prirode zemljišta dosta ugodno. Glavni gospodarski značaj imaju velike plantaže kave, a manje su važni gajenje žita i stočarstvo. Na 14.035 km<sup>2</sup> živi 624.201 stan. ili 45 na km<sup>2</sup> (1936). Glavni je grad okružja Manizales, koji ima željezničku vezu s pacifičkom lukom Buenaventura.

**CALDERÓN DE LA BARCA**, Don Pedro, \* Madrid 17. I. 1600, † Madrid 25. V. 1681, španjolski pisac drama, najveći dramatik uz Sofokla i Shakespearea, uz Dantea najveći katolički pjesnik svjetske književnosti. Po



DON PEDRO CALDERÓN DE LA BARCA

ocu je pripadao starom plemstvu, a majka mu potječe iz Flandrije. Rodio se kao srednji od petoro braće u već osiromašjenoj porodici. Učio je kod isusovaca u Madridu, gdje se iz isusovačkih »školskih drama« naučio strojkom kompoziciji dramā, koje je počeo pisati već 1623. Pošao je u Salamancu, da uči bogoslovlje, ali je najprije svršio pravo. Međutim je stupio u vojničku službu, bio u Italiji i Flandriji; zatim je postao upraviteljem novoga i sjajnog dvorskog kazališta Buen Retiro (1635) i vitezom Santjagova reda (1637). Iste godine borio se junački kod Fuenterrabije, 1640 protiv katalonskog ustanka, uzvši svoju vojničku dužnost jednako ozbiljno kao i Cervantes i Lope de Vega, premda ga je sam Filip IV. nastojao suzdržati od toga pjesničkim i kazališnim radom. Istom 1642 bude kao nesposoban pušten iz vojske, a 1652 postaje konačno svećenikom; od 1653—63 C. je čuvar kapele Los Reyes Nuevos u Toledu, a poslije živi u Madridu kao kraljevski kapelan ne podigavši nikad mirovine, koju mu je doznačio Filip IV. (Da je uočio genij Calderóna i Velázqueza, služi napose na čast Filipu IV.). Poslije kraljeve smrti živi sve oskudnije i umire tiho i smireno započevši upravo novi »auto sacramental« — »gotovo pjevajući, poput labuda«, kako kaže prijatelj mu Solís.

C. je najsavršeniji, ali i posljednji pjesnik tijelovskih svećanih igara, t. zv. »autos sacramentales«. Ta specifično španjolska vrsta duhovne drame razvijala se još od 15. st.,

otkad se u Španjolskoj uobičajio tijelovski ophod, ali su joj pravi dramski značaj dali Juan de Timoneda, zatim Lope de Vega i njegovi učenici Valdivielso i Tirso de Molina. »Auto sacramental« je alegorijska igra u jednom činu, koja se izvodila pod vedrim nebom (u Madridu Plaza Mayor). Svrha joj je teologijska proslava Euharistije. Radnje nema mnogo, nego se sastoji poglavito iz dijaloga, pri čemu dramska napetost raste sve većim objašnjenjem vjerske istine i njezinim konačnim triumfom. Podloga su joj zgrade iz Staroga Zavjeta kao »tipovi« Euharistije, Isusove priče iz Evandjelja, pa čak i mitologijski motivi. Povijesne osobe — koliko se javljaju, kao na pr. kralj Baltazar — i opet imaju samo alegorijsko značenje. Vatra, Voda, Zemlja i Zrak, Mudrost, Vjera, Ljubav i dr., Poganstvo, Židovstvo, Stari i Novi Zavjet predstavljeni su alegorijskim likovima. Već su Lope i njegovi učenici unijeli u igru živahniji dijalog i bujan lirizam, no C. je napose lirizmom sve natkrililo. U tom se odlikuju *La cena de Baltasar*, *La primer Flor de Carmelo*, *El Sacro Parnaso* i dr. Kako je svake godine trebalo izvesti nov »auto sacramental«, može se razumjeti veliki broj Lopeovih i C-ovih djela te vrste.

Druge C-ove drame najpodesnije se dijele na svjetovne drame i drame vjerskog sadržaja. Od svjetovnih su najpoznatije: *De un castigo tres venganzas*, *El médico de su honra*, *El mayor monstruo del mundo*, *A secreto agravio, secreta venganza* (drame ljubomere i povrijeđene časti), *La hija del aire* (Semiramida), *La cisma de Ingalaterra* (prikaz protestantskog raskola u Engleskoj, usporedan Shakespeareovu Henriku VIII.), *El Alcalde de Zalamea* (socijalna drama, u kojoj C. prikazuje seljakov osjećaj časti kao opravdano moralno pravo, a ne kao strastvenu osjetljivost i osvetljivost plemićkoga pojma časti), te ponajbolja, najuniverzalnija C-ova drama: *La vida es sueño* (za koju i naš Šenoa kaže, da je »kroz više od 200 godina sačuvala neodoljivu silu«). Od duhovnih drama zanimljivije su: *Los cabellos de Absalón*, *El gran principe de Fez D. Baltasar de Loyola*, *Las cadenas del demonio*, no najslavnije su: *La devoción de la Cruz*, *El magico prodigioso* i ponajljepša od svih: *El principe constante*.

»Pobožnost križu« svojim je zapletom ponešto prežestoka, no stilski neobično uspjela; »Cudesni čarobnjak« obrađuje motiv Ciprijana, antiohijskog maga, koji se predaje crnoj magiji i sklapa s đavlom ugovor, da mu ovaj predobije ljubav kršćanke Justine. Po tome motivu nazvali su ovu C-ovu dramu »španjolskim Faustom«; no analogija je samo u ugovoru s đavlom i u demoniji motiva, inače se ovdje ne radi o spoznaji istine nego o zadovoljenju strasti. Ciprijanov monolog snagom svoje patetike sjeća doduše na »Fausta«, ali odlučno rješenje drami daje junački otpor Justine, koja odolijeva napastima đavla snagom svoje slobodne volje te tako obraća Ciprijana i pogiba zajedno s njim mučeničkom smrću. U »Postojanom kraljeviću« i opet je motiv pobjeda slobodne volje (albedrio): povijesna radnja odigrava se u Fezu i Tangeru počevši od 1437. Portugalskoga kraljevića Don Fernanda zarobili su Mauri u nesretnom pohodu na Fez, te traže kao otkup za njega predaju Ceute. Kralj Alfonso, Fernandov brat, konačno pristaje na otkup, ali Fernando voli poginuti u ropstvu nego li da se preda Maurima ključ lberskog poluotoka. C. je prekrasno upleo u tu po sebi pasivnu radnju nesretnu ljubav maurske kraljevine Fénix i junačkog vojskovođe Muleya, kojemu je Fernando spasio život, te se on natječe s ovim u viteškoj lojalnosti. Drama je intonirana tužnom pjesmom zarobljenika, a svršava se veličanstvenom apoteozom Don Fernanda, čije moći prenose pobjedonosni Portugalci u domovinu, da nad njima sagrađe slavnu katedralu. Glazba, cvijeće, zvijezde prepleću se stvarajući divne ugodaje dosega vrhunac u čuvenom sonetu o cvijeću i zvijezdama kraljevine Fénix, koji pripada među najljepše, što je stvorilo španjolsko pjesništvo. Isto tako ide među najdublje objave španjolskoga duha Segismundov monolog u II. činu drame »Život je san« (*Qué es la vida?*), koji je idejno blizu Hamletovu monologu: To be or not to be. Motiv je drame srodan prastaraj indijskoj priči o Barlaamu i Josafatu: sina, nad kojim lebdi zloslutno proroštvo, daje uspavati kralj Basilio i prenijeti u kraljevsku palaču, te on tako, kad se probudi, misli, da je kralj. Segismundo se ponese silovito i divljački, na što ga opet uspavaju i vrata u zatvor u šumskoj pustoši. Spoznaja o tom, da je sve to bio san, obraća Segismunda na ozbiljnije shvaćanje života. Međutim se narod pobunio protiv Basilija te oslobađa Segismunda i proglašuje ga kraljem; otac je pobijeđen i svladan, ali sin je postao drugi čovjek, te u toplom zagrljaju oprašta ocu i oslobađa ga. Drama je stilski manje savršena od »Postojanoga kraljevića« (u nekim dijelovima), ali je problem općenitiji, izgradnja radnje tako jasna i osnovna misao tako duboko izražena, da je ova drama u svijetu poznata kao najbolje C-ovo djelo. Međutim se o tu slavu svakako takme još i »Postojani kraljević« i »Zalamejski sudac«.

C-ov se rad započeo u doba, kada je španjolska drama proživljavala kobnu krizu: prijelaz od pučke igre na dvorsko kazalište. Stoga posljednja tako tipska španjolska vrsta dramatičke t. zv. comedia de capa y espada, c. de enredo ili c. de costumbre kod C-a nije više ono, što je bila kod Lope i drugih C-ovih preteča i suvremenika. To je društvena komedija ili drama (comedia u španj. znači

o boje), franc. comédie de mœurs. Nema više onoga svježeg realizma u crtanju tipova iz t. zv. nižih slojeva, nema one neposredne pučke duhovitosti; samo jednom (ali u patetičnom obliku) pokazao je C. i tu svoju snagu: u »Zalamejskom sucu«. Inače se njegove drame ove vrste odigravaju samo u plemićkim i dvorskim krugovima, gdje vladaju konvencionalni pojmovi i gdje je sve odmjeren po kodeksu časti. Zaplet je obično spretan, proveden, no osnovan na prilično naivnim sredstvima (preoblačenja, sakrivanja, zamjenjivanja osoba i sl.); dijalog mu je neposredan i gibljiv, tako da bi se te komedije intrige mogle nazvati konverzacionim komedijama: *Mañanas de abril y mayo*, *Dar tiempo al tiempo*, *Casa con dos puertas*, *La dama duende* i dr. Posljednja je igrana i kod nas kao »Gospoda đavolica« (između sobe gospođe i kavalira tajna su pokretna vrata, za koja ovaj ne zna, i tako ga dama izigrava svojom »čarolijom«). Kao uopće u španjolskoj dramatici, ozbiljna drama i komedija nisu strogo razlučene, štaviše, i u dramama tragičnog značaja redovno dolazi »gracioso«, komična figura, sluga s prirodnim pučkim humorom i filozofijom Shakespeareovih dvorskih ludaka. Za C-a je značajna apsolutna moralna čistoća u pogledu erotike; poštovanje žene i nepokolebljiva lojalnost u odnosu prema njoj posljednji je odraz viteškoga shvaćanja; ne pozna grubih seksualnih aluzija kao Shakespeare. Inače oba velika pjesnika plaćaju svoj tribut stilskoj modi vremena zapadajući katkad u baroknu kićenost (estilo culto, *preciosité*), koja znači bombast i verbalizam. Uz španjolsku rječitost i veliku produktivnost to je kod C-a češće nego kod Shakespearea. Ali zato je lirizam obojice u svojim najjačim manifestacijama neodoljiv. Kod C-a nas odbija donekle pretjerano shvaćanje časti i krvavo obračunavanje iz ljubomore, što pripada njegovoj zemlji i vremenu. Shakespeare je u povijesnim motivima divno pronicav, iako ni on ne ide za tim, da realistički vjerno iznese povijesne zgrade; C-u je povijest samo građa za fantaziju. »Život je san« odigrava se »u Poljskoj« — ali bez ikakve stvarne oznake. Sve je samo simbol i alegorijska sugestija, ali je zato radnja neposrednije shvatljiva, a idejni svijet katolički jasan. Dok se Hamlet sumorno pita, što je u onom »snu«, koji nas »možda« čeka iza smrti (»da, to je, što nam ruku ustavlja, i to je razlog, što je nevolja dugovječna«), Segismundo vidi, da je »život« un frenesi, una ilusión, una sombra, una ficción, ali na kraju, pobijedivši sama sebe, zna, ako život prolazi kao san, da treba iskoristiti vrijeme, da molimo oprostjenje za svoje pogreške i da ih opraštamo drugima. Tako se, gotovo doslovno, molbom iz »Očenaša« završava kršćanska drama, koja ne može biti tragedija nego svečani i slavni uspon duha, kao što se i »Postojani kraljević«, unatoč Fernandovoj smrti, svršava svijetlom i veličanstvenom apoteozom.

Hrvatsko kazalište izvelo je: Život je san, Zalamejski sudac, Gospoda đavolica, Postojani kraljević (princ). Osim toga prevedene su i izvedene kao prigodne igre: Tajne sv. mise, Večera kralja Baltazara (prev. A. Matasović), Pobožnost križu (K. Dočkal). Sve su te drame prevedene po njemačkim preradama, osim »Večere«.

BIBL.: Prvo moderno izdanje Don Juan Eugenio Hartzenbusch, *Comedias de Don P. C. de la B.*, Madrid 1848—50; kritičko izdanje (Luiz Astrana Marin): *Obras completas*, Madrid 1941<sup>2</sup>.

LIT.: E. Cotarelo y Mori, *Ensayo Sobre la vida y obras de C.*, I., Madrid 1924; Fitzmaurice Kelly, *Spanish bibliography*, Oxford 1925; M. Menéndez Pelayo, *C. y su teatro*, Madrid 1881; Isti, *Estudios y discursos*, III., Madrid 1941; F. Sánchez de Castro, *C., estudio crítico*, Madrid 1881; E. Günther, *C. und seine Werke*, Freiburg i. Br. 1888; Blanca de los Ríos, *De C. y de su obra*, Madrid 1914; H. Breyman, *Die C.-Literatur*, München 1905; K. Dočkal, *C. de la B.*, Život, Zagreb 1939. Lj. M.

**CALDO DE CANNA** → Sladorna trska.

**CALGARY**, grad u južnom dijelu kanadske pokrajine Alberta; leži na samom podnožju Stjenjaka. C. je važno željezničko raskršće na kanadskoj pacifičkoj željeznici i živo tržište žitaricama i stočarskim proizvodima. Okolica je bogata rudama (ugljen i zemni plin) i u vezi s tim se razvio veleobrt. Grad je u novije doba brzo napredovao: 1901 ima samo 4091, a 1936 već 83.407 stan.

U C-u je velika (oko 1000) i napredna hrvatska naseobina. Iza krize predašnjih godina u USA prešao je dobar broj radnika u Kanadu, na prerijske pustare i farme. Ima naših gostionica, slastičarna, mesnica, konačišta, brijanja i manjih trgovina. M. B.

**CALHOUN, John Caldwell**, \* 1782, † 1850, sjeveroamerički državnik. U mladosti odvjetnik te od 1811 član kongresa, postaje 1817 ministar (tajnik) rata, 1825 podpred-

sjednik USA, 1832 ulazi u senat; 1844 je državni tajnik i provodi pripojenje Texasa Uniji, a 1845 vraća se u senat.

C. je po ženidbi bio vrlo bogat i u vezi s najodličnijim obiteljima države South Carolina. Time se tumači njegovo zauzimanje za prava južnih država, koje je provodio kao član senata velikom odlučnošću, rječitosti i pravničkom vještinom. Da obrani prava južnih država, posegao je za naukom, da suverenost u federaciji pripada pojedinim državama, te ju je do krajnosti zaostrio u svojim govorima i spisima. Države su samo dio svoje vlasti prenijele na Uniju, pa ako Unija prekorači granice podijeljene joj vlasti, imadu države pravo nulifikacije i secesije. Osobito je C. izveo tu nauku u borbi protiv zaštitnih carina, koje su bile na štetu južnih država, te je S. Carolina proglasila nulifikaciju saveznih zakona o zaštitnim carinama (1832). Calhounovu nauku prihvatile južne države također zato, da obrane održavanje ropstva, pa su napokon izvele i secesiju, koja je dovela do građanskoga rata.

G. 1812 bio je C. najžešći pobornik za rat protiv Engleske. Istupao je i protiv t. zv. spoils system (v.). Kao čovjek bio je C. netaknute čestitosti, a sa svojim robovima postupao je vrlo dobro.

BIBL.: *Collected works*, 1853—54; *Correspondence*, 1900. J. A.

**CALI**, glavni grad savezne države Cauca u republici Kolumbiji, 1014 m nad morem, 122.847 stan. (1928), važno tržište poljoprivrednim proizvodima, u blizini rudnici ugljena, željeznički spoj s gradom Buenaventura. N. Ž.

**CALIBAN** → Kaliban.

**CALICHE** → Čilska salitra.

**CALICUT**, grad u Britanskoj Indiji na Malabarskoj obali s 99.273 stan. (1931). G. 1498 dođe onamo Vasco da Gama pa osnuje unosnu faktoriju, ali urođenički poglavica (zamorin) ustade protiv toga, i Portugalci uzmakose. Tek ga 1510 osvoji Albuquerque, no već 1525 opet ga napuštaju Portugalci, a u 17. st. zauzimaju Englezi. Ondanle se izvozi po svem svijetu poznata tkanina »calicot«.

CALLAIT → Tirkiz.

**CALLAO** (callu »jezik«), grad i pokrajina u Peruu. 1. Grad Callao, također El Callao, glavna je luka republike Perú, leži u zalivu, koji je dobro zaštićen otokom, 12 km udaljen od glavnoga grada Lime, s kojim ga vežu dvije željeznice i tramvaj, ima oko 77.000 stan. (1927), uređeno pristanište, mnogo konzulata, tvornica (željezo, šećer, drvo) i vrlo živ trgovački promet. Uvozi ugljen, pivo i strojeve, a izvozi šećer, rude, pamuk, kožu i kakao. Stari je grad Callao bio osnovan 1537, ali je mnogo trpio od potresa i ratova. Potres 28. X. 1746 potpuno ga je uništio. Današnji Callao izgrađen je na zgodnijem mjestu i utvrđen. On je posljednja točka, u kojoj se održala vlast Španjolaca u Južnoj Americi, kapitulirao je 22. I. 1826. Španjolsko ratno brodovlje bombardiralo je ovaj grad još 1866. Kad se vodio rat za salitru, blokirala ga je i privremeno zaposjela republika Čile, ali je kasnije vraćen republici Perú, u kojoj napreduje u svakom pogledu kao predgrađe glavnoga grada, pa i kao kupalište. Budućnost mu je osigurana prostranom lukom, premda nema prošlosti ni kulturnog značenja.

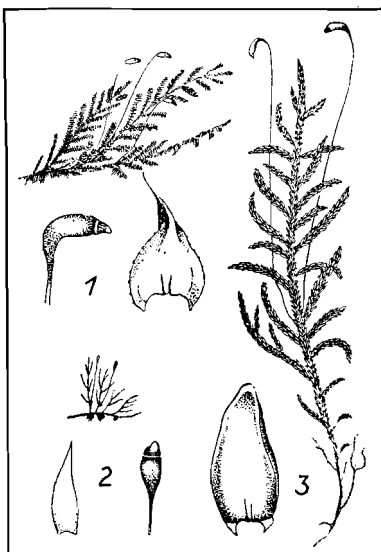
2. Primorska pokrajina republike Perú od 37 km<sup>2</sup> površine sa 75.000 stan. (1927), u kojoj je lučki grad Callao glavni i jedini grad. N. Ž.

**CALLE-CALLE**, rijeka u srednjem dijelu Čilea, izvire iz jezerâ u Argentini (Lago Lacar), protječe u velikom slazu Cordillere i utječe u Tihí ocean kod grada Valdivia, po kojemu se zove i Rio Valdivia. Duga je 250 km, a sliv zaprema 12.000 km<sup>2</sup>. N. Ž.

**CALLES, Plutarco Elias**, \* Guaymas (Sonora) 25. IX. 1877 mehički državnik. Najprije bijaše učitelj, zatim trgovac, redarstveni komesar, general, 1916 guverner Sonore, 1921—23 ministar unutarnjih poslova pod Obregónom, 1924 do 1928 predsjednik države, a pod svojim nasljednikom Portesom na kratko doba ministar rata. U poslanici mehičkom kongresu 1927 požalio je, što odnosi između Mexica i USA nisu onako prijateljski, kako bi želio, a u pitanju petrolejskih područja naglasio je, da će svaki konkretni slučaj, koji mu navede washingtonska vlada, predati mehičkim sudovima, da ga prouče i stvore pravedne odluke. Američko je novinstvo to shvatilo kao napuštanje prijateljskog raspoloženja sa strane Mexica. U vanjskoj je politici suzbijao utjecaj USA, a u nutarnjoj odao potpuno neprijateljsko raspoloženje prema crkvi, pa je za njegova vladanja Mexico postao područje krvave kulturne borbe. Kao vođa nacionalno-revolucionarne stranke prouzrokovao je 3. IX. 1932 pad kabineta Ortiz Rubio, 11. IV. 1936 bi s trojicom svojih pristaša uapšen na zahtjev ljevičarskog revolucionarnog radništva i zrakoplovom prevezen u Sjedinjene Države.

BIBL.: *Méjico ente el mundo* (1927).

LIT.: A. Gil Pihloup, *El general C. y el sindicalismo*, Chicago 1926; J. Fred Rippey, J. Vasconcelos, G. Stevens, *Mexico*, Chicago 1928. J. N.



CALLIERGON

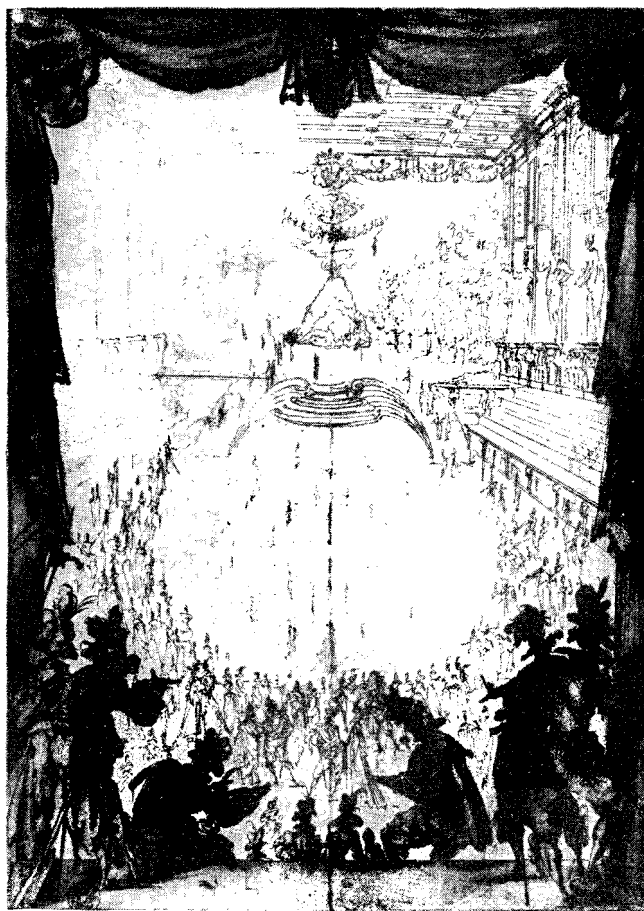
1. *Chrysohypnum Halleri*; 2. *Amblystegium Sprucei*; 3. *Calliergon cuspidatum*

nju i na stablima; najobičniji je *A. serpens* (L.) Br. eur. Na vlažnom je tlu raširen *A. (Hygroamblystegium) fluviatile* Br. eur. Rod *Chrysohypnum* ističe se unatrag zavnutim listićima i zlatnim sjajem busena. Kod nas se nalazi više vrsta: na vapnencima *C. Halleri* Roth, na cretovima *C. stellatum* (Schreb.) Loeske. Istoj porodici pripadaju i rodovi *Hygrohypnum* i *Drepanocladus* (v.). I. H.

**CALLOT, Jacques**, \* Nancy oko 1592, † Nancy 24. III. 1635, francuski grafičar. Prvi su mu učitelji bili bakrorezac i zlatar Demage Crocq i slikar Claude Henriet (Israel). Potkraj 1608 dolazi u Rim, gdje je bio učenik i pomoćnik Ph. Thomassina, vješta bakroresca. G. 1612 boravi C. u Firenci u službi vojvode Cosima II. Ovdje mu je bio učitelj Giulio Parigi, pa se C. sad prvi put okušao kao samostalan bakropisac ilustracijama za djelo *Pompe funebre*, u kojemu su bile opisane žalobne svečanosti prigodom smrti Margarete Austrijske, kraljice španjolske. G. 1614/15 nastale su njegove *Batailles des Medici*, a slijedećih godina bakropisi s prikazima medicjskih turnira *Guerre d'amour i Joute à cheval*, pa *Intermèdes* (prizori iz mitolojskog baleta prikazivanog 1516) i niz drugih znatnijih djela, među kojima se ističu *Caprices I*, *Eventail* i čuvena *Impruneta*. G. 1622 vraća se C. u Nancy, gdje redom nastaju njegove čuvene suite bakropisa *Gobbi*, *Balli*, *Les gueux et mendiants*, *Caprices II*, *Combats de la Barrière*, pa »veliki« i »mali« prikazi Muke Kristove. G. 1625 boravi

**CALLIERGON**, biljni rod razgranjenih mahova porodice *Amblystegiaceae* sa žličastim listićima i nagnutim tobovcem. *C. (Acrocladium) cuspidatum* Kindb. ističe se vrlo ušiljenim ograncima i izgrađuje kod nas na vlažnim livadama i cretovima važan dio biljnog pokriva. Znatno je rjeđi *C. giganteum* Kindb. s tupim grančicama, koji raste i kod nas tu i tamo u močvarama.

Istoj porodici pripada još nekoliko rodova, koji su i u hrvatskoj flori obilno zastupani. Veoma sitni, zelenkasti pripadnici roda *Amblystegium* s produženo jajastim listićima rastu na zasjenjenom kame-



JACQUES CALLOT, Skica za »Prvu međuigr«  
Berlin, Kupferstichkabinett

u Bruxellesu, gdje se upoznao s van Dyckom i izradio studije za bakropis *Siège de Bréda*, koji je dovršio 1627 u Nancyu. Po nalogu francuskog kralja Luja XIII. izveo je 1531 bakropise s prikazima opsada otoka Ré i tvrđave La Rochelle. U ovo su vrijeme nastali i njegovi bakropisi s motivima iz Pariza (*Louvre*, *Pont neuf* i *Petite vue de Paris*). Pod dojmovima ratnih strahota, koje nisu poštedjele ni njegovu domovinu Lotaringiju, izveo je C. svoje glasovite listove *Les petites misères de la guerre* (1632) i *Les grandes misères de la guerre* (1633). Obadvije su suite izvanredan kulturno-povijesni dokumenat. Posljednja su mu



Israel ex. Cam. Princ. Reg.  
A la fin ces Dolours infimes et perdus,  
Comme fruits malheureux a cet arbre pendus

Monstrent bien que le crime (horrible et noire engeance)  
Est in y mefme instrument de honte et de vengeance.

Et que est le Destin des hommes vicieux  
De prouver tost ou tard la justice des Cieux

JACQUES CALLOT, Ratni sud  
(iz »Velikih strahota rata«)

djela *Tentation de Saint Antoine* (gdje se pokazao kao do-  
stojan nasljednik Boscha i Bruegela), *Martyre de Saint Sé-  
bastien* i prekrasni sitni listovi s prizorima iz parabole o Iz-  
gubljenom sinu. Najznačajnija su majstorova djela ona, u ko-  
jima crta događaje iz



IACOBVS CALLOT  
CALCOPHAGVS AQUA FORTI NANCTI IN LOTHARINGIA  
NOLLE

JACQUES CALLOT, Ant. van Dyck

u metropolitanskoj knjižnici zagrebačkoj (Savremenik IX.), Zagreb  
1913; E. Bruwaert, J. C., Corbeil 1913; H. Nasse, J. C. (Meister der  
Graphik I.), Leipzig 1919; J. Lieure, J. C. *Catalogue de l'oeuvre  
gravée*, Pariz 1924—27.

CALMETTE, Albert, \* Nizza 1863, † Pariz 29. X. 1933,  
učenik Pasteurov, profesor higijene i bakteriologije u  
Lilleu, od 1920 pomoćnik ravnatelja Pasteurova zavoda u  
Parizu Emila Rouxa kao nasljednik Mečnikova. Poznati su

njegovi pronalasci iz područja bakteriologije. On je iz *sake*  
(alkoholnoga pića iz riže) otkrio posebnu vrst uzročnika  
vrijenja, koji izravno iz škroba pravi alkohol, te kod tog  
postupka nisu potrebna dva enzima (dijastaza i zimaza)  
kao kod ostalih uzročnika pretvaranja škroba u alkohol.  
Po C-ojoj se metodi taj postupak odigrava u sterilnoj za-  
tvorenoj posudi, pa nema opasnosti, da za vrijenja u nju  
dospiju druge klice, koje bi mogle smetati. Ta je metoda  
iskorišćena u veleobrtu (osobito u toplijim krajevima).  
S Borelom je iskoristio Jarsenovo otkriće bacila kuge i  
primijenio za liječenje bolesnika serum protiv bubonske  
kuge radeći na tome u francuskim kolonijama. Proučavao  
je otrove zmija (1907) i počeo liječenje specifičnim seru-  
mom protiv zmijskoga otrova. Najviše je došao na glas  
istraživanjima o tuberkulozi i kultiviranjem bacila tuber-  
kuloze goveda, kojim se cijepu djeca protiv tuberkuloze  
(v.), a poznat je pod oznakom B. C. G. V. B.

LIT.: E. Meaume, *Recherches sur la vie et les  
ouvrages de J. C.*, Pariz-  
Nancy 1853—60; H. Bouchot,  
J. C., Pariz 1889; P. P.  
Plan, *J. C. Maître-Graveur*,  
Pariz 1911—14; A. Schnei-  
der, *Izvorni crteži Callotovi*  
A. Sch.

CALMO, Andrea, \* oko 1510, † 1571, talijanski kome-  
diograf i glumac iz Mletaka. Neke su njegove komedije kla-  
sičnog tipa (*Rodiana*, 1540; *Travaglia*, 1546), neke realističke:  
pučke, seljačke (*Spagnola* 1549; *Saltuzza*, 1551), neke pak  
preradbe tuđih komedija (*Pozione* 1552, Machiavellijeve  
*Mandragole*; *Fiorina*, 1552, istoimene Ruzzanteove kome-  
dije). Ugledao se u Ruzzantea (v.) i preteča je komedije ko-  
mičara po zanatu (*la commedia dell'arte*). Ima živahnosti  
i zdrave komike u tim djelima, koja su veoma omiljela,  
osobito širim slojevima. Ta se vrsta lake mletačke komedije  
odrazila i na našim obalama, kako se vidi po sačuvanoj se-  
ljačkoj *Komediji od Raskota* sa Brača, u kojoj je valjda  
Martin Benetević (v.), kako misli F. Fancev, preradio  
Ruzzanteovu *Fiorinu*, slično kao i Calmo. Motiv nevjerne  
žene u *Rodiani* crpe C. iz Boccacciova *Decamerona*; isti je  
motiv obradio i Marin Držić (v.) u komediji *Mande* (ili  
*Tripče de Utoľče*), te Molière (v.) u *George Dandinu*.

LIT.: *Le lettere di A. C.*, con introduzione di V. Rossi, Turin 1888;  
T. Matić, *Molièrove komedije u Dubrovniku*, Rad HA 166, Zagreb  
1907; P. Popović, *Pregled srpske književnosti*, Beograd 1909; F. Fancev,  
*Seljačka komedija u starijoj hrvatskoj drami*, u Godišnjaku Sveučilišta  
u Zagrebu 1924—29, Zagreb 1929; *Djela M. Držića*, 2. izd., priredio M.  
Rešetar, Stari pisci hrvatski VII., Zagreb 1930. M. D-ić.

CALÒ, I. Giovanni, \* Francavilla Fontana 1882, profesor  
pedagogije na sveučilištu u Firenci. Vrlo plodan filozofsko-  
pedagoški rad počeo je suradnjom u reviji »La cultura filo-  
sofica«. Bio je zastupnik u rimskom parlamentu i državni  
podtajnik za starine i lijepu umjetnost. Organizirao je di-  
daktički »Nacionalni školski muzej«, kojim je upravljao do  
1938. Iako se bavi i filozofskim problemima, napose pita-  
njima iz etike, posebno zanimanje privlači njegovo teme-  
lito obrađivanje praktičkih školskih problema. Osobito je  
pažnje vrijedna njegova *Antologia pedagogica* u 2 sveska  
(Firenca 1925).

BIBL.: *Principi di scienza etica* (u suradnji sa De Sarlom), Palermo  
1908; *Fatti e problemi del mondo educativo*, Pavia 1911; *L'educazione  
degli educatori*, Rim 1914; *Il problema della coeducazione e altri studi  
pedagogici*, Rim 1915; *Dalla guerra mondiale alla scuola nostra*, Firenca  
1919; *Maestri e problemi di filosofia*, Turin 1925; *Problemi vivi e oriz-  
zonti nuovi dell'educazione nazionale*, Firenca 1936.

LIT.: E. Codignola, *Pedagogisti ed educatori*, XXXVIII. serija u  
Enciclopedia biografica bibliografica italiana, Milan 1939. M. D.

2. Pietro, \* Chioggia, † vjerojatno 1348, talijanski  
dominikanac. Napisao je život sv. Tome Akvinskog i sv.  
Dominika i veliko djelo *Vitae sanctorum*, u kojem je iznio  
legende o svecima. Pripisuju mu i djela *Sermones quadra-  
gesimales* i *Tractatus de divinis mysteriis*.

LIT.: *Revue thomiste*, 1912, 508—23; Quéatif-Echard, *Scriptores O. P.*,  
sv. I.; Prümmer, *Fontes vitae s. Thomae*, sv. I., Toulousc 1912. H. B.

CALOPHYLLUM, biljni rod iz por. pljuskavice (v.),  
obuhvaća preko 50 vrsta, raširenih najvećim dijelom u trop-  
skim zemljama Staroga svijeta. Biljke su redovno drvena-  
ste, čitavih i zimzelenih listova te brojnih pravilnih cvje-  
tova u grozdovima ili u paštiticima. U pojedinim se cvje-  
tovima nalazi dvostruko, ali nepotpuno ocvijeće, sastavljeno  
od više slobodnih članova. Među brojnim i slobodnim  
prašnicima krije se pestić. Plod je koštunica. Vrste ovog  
roda sadržavaju obilje smole, koja se od nekih dobiva i  
umjetnim načinom. Tako C. *inophyllum* L. s velikim i mi-  
rišljivim bijelim cvjetovima, C. *Tacamahaca* Willd. i dr.,  
uglavnom iz tropske Azije, daju takamahak-smolu. Drvo  
nekih vrsta ima osobitu cijenu. F. K-n.

CALOPLACA, lišajski rod, obuhvaća preko stotinu  
vrsta, koje rastu tijesno priljege uz koru, drvo, stijene i  
mahove po čitavoj zemlji. Steljka im je razvijena poput  
kore, koja može biti više ili manje zrnata, ljuskava ili čak  
i krpasta. Najčešće su žute boje te nose na površini steljke  
brojna sitna plodišta u obliku zdjelice (apoteciji). Vrste su



JACQUES CALLOT, Veliki Pantalon  
Zagreb, Grafička zbirka